رسالت

عبدالغفور پیروز

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب پېژندنه :

نوم : رسالت

لیکوال: عبد الغفور پېروز

چاپ وار: لومړی

چاپ کال: ۲۰۱۷م

لړ : ۱۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسالت

سريزه	۱
قرآن او ساينس	۲
د ديني معرفت تحول او تکامل	۵
اخرت، دنيا او که دواړه؟	۸
ديني پلوراليزم	۱۱
اسلام او ټروريزم	۱۸
ايا اسلام د تشدد اجازه ورکوي؟	۲۰
د ناموس قبايلي تصور	۲۳
جګړه يو اسانه انتخاب	۲۶
په اسلامي نړۍ کي د ترهګرو ايډيالوژيک اساسات	۲۸
په اسلامي نړۍ کي مذهبي نرګسيت	۳۱
د نصوصو په تعبير او تاريخ کي د ټروريزم جرړې	۳۳
ټيکنالوژي او ترهګري	۳۵
د سخت دريځۍ په وړاندي مبارزه څرنګه او ولي؟	۳۷
د رواني جګړې مذهبي توجيهات	۳۹
د دين په معاصر فکر کي د امت او ملت شخړه	۴۲
ملايان او سياست	۴۵
ښځه او سياست	۴۷
د پاکستاني او افغاني ملايانو توپير	۵۲
د اسلامي زده کړو بهير ته يوه کتنه	۵۷
ديني ارزښتونه که د ارزښتونو دين؟	۶۱
دين او انسانيت	۶۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شريعت په تړلنيزو لارښوونو کې د شکل او ماهيت مسله ۶۷
ديني تفکر د شدت او غفلت ترمنځ ۷۰
په سختي کې اساني ۷۳
پښتانه ولې زده کړې نه کوي؟ ۷۵
علم او د مالوماتو منابع ۸۹
د اسلامي نړۍ په علمي مرکزونو کې فکري جمود ۱۰۲
د زغم کلتور اړتيا او پياوړتيا ۱۰۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

د رسالت په نوم دا کتابګوټې زما د هغو لیکنو ټولګه ده چې وخت پر وخت مې د مختلفو دیني، ټولنیزو، سیاسي او علمي موضوعاتو په تړاو په مختلفو انلاین او چاپي رسنیو کې خپرې کړې دي چې ډېره برخه یې د مروج مذهبي فکر له نقد او سمون سره تړاو لري. په تېره پر افراطیت او ترهګریزو فکرونو ډېر تمرکز شوی ځکه زموږ د ټولنې یوه عمده ستونزه د دین په نوم روان خشونت او بغاوت دی.

دا مضامین مې په دې هیله د یوې کتابي مجموعې په شکل چاپ کړل چې هم یې ګټه عامه شي او هم د ډېرو لوستونکو لاس ته ورشي، ځکه زموږ ټولنه د همدغسې بحثونو او مسایلو پراخې شننې او څېړنې ته جدي اړتیا لري او فکر کوم د دغسې لیکنو په خپرولو موږ د تیوریکي بحثونو فرهنګ ته وده ورکولای شو.

د دې کتاب د چاپ لګښت ته د ټولنیزې خواخوږۍ په پار ښاغلي ولي خان اوږه ورکړې. کور یې ودان، عمر یې ډېر او ژوند یې سوکاله.

عبدالغفور پېروز

۲۰۱۶/۱۲/۲۳ د جومې ورځ

کندهار-افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

قران او ساينس

ډېرى مسلمانان په دې نظر دي چې ساينس له قرانه اخيستل شوى او ځيني خو ان دا خبره كوي چې غرب د قران په ژوره مطالعه وتوانېد دومره پرمختګ وكړي.

دا خبره تر ډېره د هغو كسانو له خوا كېږي چې ځانونه د دين پوهان او رهبران معرفي كوي. ان ادعا يې دا ده چې قران كريم د ټولو علومو سرچينه ده. دا خبره او س نه ده شوې بلكې پېړۍ وړاندې د علامه سيوطي په څېر مشهور كس همدغه ادعا كړې وه چې قران د ټولو علومو سرچينه ده. له ده څخه دا خبره همدغسې نقل شوې او ګڼو كسانو تكرار كړې ده چې د ټولې اسلامي نړۍ په كچه نژدې يو منل شوى نظر ښكاري. په تېره په افغاني بې سواده ټولنه كې خو د هر لوستي او نالوستي پر خوله ده او ملايان يې هم په خپلو خبرو كې هر ځاى زمزمه كوي. مګر پوښتنه دا ده چې ايا دا خبره كوم رښتنى بنسټ هم لري؟

كه علمي ځواب وركوو نو بايد لومړى د قران مقام او د ساينس ماهيت وپېژنو. د مسلمانانو له باور سره سم قران د الهي وحې هغه وروستى كړى ده چې د الله له خوا پر خپل وروستي استازي محمد صلى الله عليه وسلم نړۍ والو په تېره د عربي ټاپو وزمې او سېدونكو ته د اخيري پيغام په توګه رالېږل شوې ده. اصل هدف يې په ديني برخه كې د هغو كسانو لارښوونه وه چې د دين په نوم له سختو ستونزو او تنګونو سره مخ وو. غوښتل يې د دين په نوم جبر، شرك، نفاق، ګمراهي، شوكې، غولونې، مذهبي تفرقې، انسان ضد اعمال او افكار اصلاح كړي. د انسان فردي مسوليت وروپېژني، خپل اصل فطرت ته يې متوجې كړي او د تاريخ په هغه حساسه نقطه كي چې شاته يې په اصطلاح د بې باورۍ دوړې پاتې وې او په وړاندې يې د نوي دور نوى څرك وو داسې يوه ټولنه رامنځته كړي چې د مالومې دنيا په مركزي برخه كې د مذهبي جبر زولنې ماتې كړي او د بشر لپاره د بيان او عقيدې د خپلواكۍ زېرى راوړي. له همدې امله قران وايي: له دې جګړه مارو سره تر هغه وخته وجنګېږئ چې پر دين ځورونه (فتنه) له منځه ولاړه شي او دين كول د الله لپاره شي. (الانفال: ۳۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(یعني په اسلام کي د جګړې اصل دا دی چي بايد بشر د دين په انتخاب کي خپلواک او د جبر له مخې د دين خپلولو ته اړ نه شي) له همدې امله ويل شوي چي په دين کي زور زياتی نه شته.

مګر ساينس د بشري تاريخ له اولې ورځې هغه تجربې او مشاهدې دي چي انسان يې د خپل ژوند په اوږدو کي ترسره کوي. ساينس د هيڅ دين، قوم، ملت او هيواد ځانګړې سرمايه نه ده. د هر قوم، ملت، دين او هيواد وګړو په ګډه د ساينس په وده او پرمختګ کي ونډه اخيستې او دا لړۍ لا هم روانه ده. ساينس همدومره لرغونی دی لکه انسان، مګر قران د بشري تاريخ په ډېره وروسته مرحله کي نازل شو. نو څرنګه قران د هغه علم سرچينه وګڼو چي وجود يې په ميلونونو کاله تر هغه وړاندي دی؟

سمه ده چي قران د ګڼو قضاياوو په تحليل کي ځينو ساينسي حقايقو ته اشاره کړې، مګر هغه صرف اشاره ده هيڅکله دا مانا نه لري چي ساينس له قران څخه اخيستل شوی. ځکه که يوازي د ځينو يادونو پر بنسټ قران د ساينس سرچينه ګڼو نو بيا خو بايد د تاريخ، جغرافيې او دا ډول نورو علومو سرچينه هم وبلل شي. مګر خبره هيڅکله داسي نه ده، قران د الهي دين وروستی کتاب دی چي پکي د دين اساسات او د شريعت ځيني ټولنيز احکام بيان شوي. موږ بايد د قران حقانيت په ساينس ثابت نه کړو. د قران حقانيت بايد د دينونو تر منځ د پرتلې، اخلاقي اصولو او د مابعد الطبيعاتي قضاياوو په اړه د هغه په منطقي تحليل ثابت شي.

ساينس ځان ته علم دی او ګڼې څانګې لري، خو په قران کي د ځينو ساينسي نښو يا حقايقو شتون هيڅکله په دې مانا نه دی چي قران د ساينس سرچينه وبولو او يا داسي وانګېرو چي ساينس له قران څخه اخيستل شوی. بلکي په ځينو ځايونو کي د ساينس او قران تحليلونه له يوه-بل سره بېل بلکي په تضاد کي دي. که قران د ساينس سرچينه وای ولي به سره ټکر کېدل؟ ساينس انساني تجربې دي چي هر وخت بدلېږي او اوس هم د خپل تکامل پر لور سفر کوي. مګر قران د دين کتاب دی هلته د دين هدف، د الله وجود، ثواب او عذاب او له انسانانو سره د اخلاقي قوانينو پر بنسټ الهي چلند تر بحث لاندي نيول کېږي، په دې ضمن کي که کله-کله خبره د ساينس او نورو علومو پر لور ولاړه شي نو له دې څخه بايد هيڅکله دا مانا وانه خلو چي قران د دې علومو سرچينه ده او يا هغه علوم له قران څخه اخيستل شوي دي. قران د خپل هدف د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اثبات لپاره د ګڼو علومو بېلګې وړاندې کړې دي، مګر هېڅکله له خپل هدف څخه بهر نه ځي.

په لنډه توګه ویلای شو چې په قران کې ځیني ساینسي حقایق شته خو د ساینس عمر تر قران ډېر اوږد دی او په هیڅ ډول له قران څخه نه دی اخیستل شوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ديني معرفت تحول او تکامل

بدلون او پرمختګ د طبيعت تر ټولو ثابت قانون دی چي همدغه اصل د بشري معلوماتو او معرفت په حوزه کي هم شتون لري. ځکه انسان په بشپړه ډول د خپل چاپيريال تر اغېز لاندي راځي او د نړۍ په اړه د معلوماتو کچه او ډول يې وخت پر وخت بدلېږي. د مَعرِفَت او معرفت پېژندنې په اړه څېړنې او تجربې ښيي چي انسان د خپل ژوند له پيله تر ننه د نړۍ په اړه د معلوماتو ډېر ډولونه خپل کړي او بدل کړي دي. څرنګه چي موږ د خپل ځان، چاپيريال او په مجموع کي د کايناتو او ماوراء الطبيعي مقولو او مفکورو په اړه يا عيني او يا هم انتزاعي تصورات او معلومات لرو، نو له همدې وجې پکښې وخت پر وخت د خارجي او ذهني شرايطو په بدلون سره تحول راځي او تکامل مومي.

پخوا انسانانو ځينو طبيعي مظاهرو ته ډېر تقدس ورکاوه. د ګڼو فرضي او ذهني موجوداتو په اړه يې عجيب او غريب تصورات درلودل او په خپل شاوخوا کي د شته طبيعي پيښو د توجيه لپاره يې رنګارنګ علتونه او سببونه تراشل. مګر د ساينس او تجربو د پرمختګ په رڼا کي ډېرې هغه معضلې حل شوې چي پخوا له رازونو ډکې وې او د توجيه لپاره يې غيبي او ميتافيزيکي قوتونو ته پنا وړل کېده. دا مهال د شپې او ورځې د تګ راتګ، زلزلو، بادونو، لمر او سپوږمۍ د تندر، ستورو، ژوند، باران، بريښنا، وريځو، سمندرونو، توپانونو او نورو ډېرو طبيعي پيښو په اړه بشري پوهي پرمختګ کړی. په طبيعت کي حاکم قوانين يې کشف کړي او د کايناتو په اړه د بشر پوهي او تصور ژور بدلون موندلی دی چي همدې بهير ته-په کټلو موږ ويلای شو چي انساني پوهه تل د تحول او تکامل په حال کي ده.

د کايناتو په اړه د بشر د پوهي او معرفت د غه ډول تحول او تکامل پر ديني معرفت هم جوت او نه ردېدونکی اغېز لري. څرګند ثبوت يې د انساني ټولنو په مختلفو حوزو کي د دين مختلف رنګونه دي. که څوک په عربي ټولنو کي د اسلام عملي او تيوريکي رنګ ته ځير شي نو له هغه شکل څخه به يې ډېر بېل وومي چي په ايران، ترکيه، افغانستان او نورو غير عربي هيوادونو کي ليدل کېږي. د افرادو، ټولنو او خاصو ګروپونو ذهني حالت، عواطف، داخلي مشاعر، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهي کچه، بېلابېل روابط او تمايلات پر ديني معرفت څرګند اغېز کوي.

موږ هيڅکله نه شو کولای چې دين د انساني ټولنو له طبيعي او ذهني حوزو پرته په يوه داسي خلا کي مطالعه کړو چې هيڅ ډول بشري رنګ او تاثير يې نه وي منلی. هر دين له انساني نړۍ سره د تماس له لومړۍ ورځې بيا د خپل پايښت تر پايه د زمانې په بېلا-بېلو پړاوونو کي له بشر سره په اړيکه کي دی. يا په بل عبارت کله چې انسانانو غوښتي د دين له متن څخه د علم او عمل په ډګر کي استفاده وکړي نو د معرفت په دې مرحله کي انسان نه شي کولای د دين متن هماغسي په خلا کي مطالعه او عملي کړي لکه څرنګه چې يو مذهبي متن په خپل ذات کي دی. ځکه انسان د ځينو مقولو او مصطلحاتو د درک لپاره اړ دی چې له وړاندې ځيني تصورات ولري او د هغو په مرسته د دين ژبه درک کړي. انسان لومړی په خپله ټولنه کي ژوند کوي، هلته ځان ته د افکارو يوه نړۍ جوړوي، ژبه زده کوي، ذهن ته يې د ځينو مفکورو او مقولو تصورات انتقالېږي. په خپل چاپېريال کي د ښو، بدو، ګټورو، زيانمنو، ارزښتونو، روا، ناروا او داسي نورو اخلاقي او ټولنيزو مقولو په اړه زموږ افکار تر ډېره د ټولنې او چاپېريال محصول دی.

ديني معرفت هم د بشري پوهنې او درک په مټ د ځانګړو ذهني او عيني شرايطو په منځ کي يو خاص ادراک دی چې تل د تحول او تکامل په حال کي دی. که موږ د هر دين تاريخ وګورو نو راته جوته-به شي چې د زمانې په مختلفو وختونو کي د بشري پوهي له تغيير او پرمختګ سره ديني معرفت هم بل رنګ خپل کړی، پخوانۍ مذهبي څرګندونې نوري روښانه شوي دي، بدلون يې موندلی، ځيني انګېرنې رد شوې او ځيني نوي تعبيرونه راميدان ته شوي دي.

د اسلامي معارفو د تاريخ مطالعه په ډېر واضح ډول راته ښيي چې په تېرو څو سوو کلونو کي ديني معرفت څه ډول پړاونه تېر کړي، کوم تغييرات پکي راغلي او ان پر يوه مهال د نړۍ په بېلا-بېلو برخو کي څه ډول ديني تفسيرونه او تعبيرونه موجود وو؟ د عقيدې، کلام، عرفان، تفسير، فقهې، سنت، نبوي سېرت، اسلامي تاريخ او نورو ديني معارفو ګڼ مکتبونه د ديني معرفت د تحول او تکامل بېخي ثابت مثالونه دي. د نړۍ په لروبر کي ګڼ فقهي او فکري مکتبونه شته چې ټول يې ځانونه مسلمانان ګڼي او اسلام خپل دين بولي. ان د يوه مسلک تاريخي بهير هم وخت پر وخت بدلون موندلی او ځيني خام يا نيمګړي افکار او مسايل د وخت په تېرېدو تکامل ته رسيدلي دي. په مجموع کي له ديني متونو څخه د بشر فهم او ادراک تل د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحول او تکامل په حال کي دی چي له همدې کبله زاړه تعبيرونه په نويو بدلېږي او د ساينس، فسلفې، تجربې او مشاهدې په برخه کي د انسان د پوهي پرمختګ او انکشاف پر ديني معرفت هم اغېز کوي. نن په عصري پوه سمبال ديندران هيڅکله نه وايي چي ځمکه د غوايي پر ښکار ولاړه ده، يا باران له اسمانه اوري، مار خاوره خوري، ښځه د نارينه له چپه پوښتۍ پيدا ده، د نړۍ عمر لس زره کاله دی، خدای د انسان په څېر دی او داسي نورې هغه مقولې چي پخوا د مذهب له ادرسه وړاندي کېدې. که څه هم له تجربې او مشاهدې سره ټکر مسايل او افکار اوس د منلو نه دي او د دين له ارمتن سره هم تړېړه يا تړاو نه لري او يا د خاصو حلقو تعبير وي. خو د ديني فلسفې پر بنسټ يې د ديني معرفت له ډګره نه شو ايستلای ځکه ديني معرفت د خپل تاريخ هغه ټول بهير ته شمول کوي چي له انساني نړۍ سره د تماس له اولې ورځې بيا د پايښت تر مودې وخت پر وخت د بشر له خوا دين ته منسوبېږي.

د ديني معرفت تحول او تکامل ته پام نه کول د علم په ډګر کي د پرمختګ پر مهال د دين او دنيا تر منځ د تضاد لامل ګرزي. ځکه د کايناتو په اړه د بشر پوهه هره شېبه بل رنګ خپلوي. په مخکينيو نظرونو او قضاوتونو کي نيمګړتياوې په ګوته کېږي، خامۍ يې راپورته کېږي، وده کوي، نوي ابعاد پيدا کوي او يا د علمي معيارونو په رڼا کي له منځه ځي. ديني معرفت هم له دين څخه د بشر درک دی چي د نورو علومو په تحول او تکامل سره ديني معرفت هم د هغو له اغېزو خوندي نه دی. زموږ په ديني حلقو کي د ستونزو ريښه همدلته ده چي يو خو د دين او ديني معرفت تر منځ توپير يا نه پېژني او يا ورته پام نه کوي او بل د هر ديني معرفت لاروياني ځان اصيل او بل باطل ګڼي. په داسي حال کي چي هيڅ ډول بشري معرفت وروستی نه دی او هره شېبه يې د تحول او تکامل امکان شته. که موږ د ساينسي، تجربوي او نورو بشري علومو په څېر د ديني معرفت په حوزه کي هم تحول او تکامل درک او منلی وای نن به مو نه د واقيعتونو له دنيا سره بې ګټې جګړې کولې، نه له نورو ملتونو سره او نه-به هم په خپل منځ کي په کرکه، تعصب او دښمنۍ اخته وای. په مجموع کي ديني مَعرفت له دين څخه د بشر درک دی چي اوږد تاريخ لري، تنوع، تضاد او تحول پکښې دی. هره ورځ خپل رنګ بدلوي او لا هم د تکامل په حال کي دی.

يادونه: د دې ليکنې ذهني خاکه مي د عبد الکريم سروش له کتاب قبض وبسط تيوريک شريعت څخه اخيستې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخرت، دنيا او که دواړه؟

کله چي په کومه ټولنه کي وګړي خپلې مادي اړتياوې په اسانۍ نه شي پوره کولای نو يو شمېر کړۍ د مذهب او ديانت پر بنسټ داسي نظريات وړاندي کوي چي ګواکي دنيوي چارو ته پاملرنه او د مادي اړتياوو پوره کول له تقوا، اخرت پالنې او ديندارۍ سره تضاد لري. دا ټول تصورات او افکار د ګڼو مذهبي ټولنو په مختلفو ديني کړيو کي شته او ځان ته خپل پلويان هم لري.

مګر کله چي دا ډول تصورات د يوه مذهب يا دين ډېرى رسمي مخکښان په خپلو ويناوو کي وړاندي کوي، پر هر منبر او سټيج يې بيانوي، د ښو مادي امکاناتو نه درلودو په صورت کي لا هم عام وګړي موجود وروسته پاتي حالت ته هڅوي او دا ډول افکارو ته ديني رنګ ورکوي نو څرنګه چي له مادي اړتياوو او عصري پرمختګ څخه چاره نه شته او په رسميت نه پېژندل يې د الهي سننو پر خلاف ناکامه جګړه او له فطرت سره ډغرې وهل دي، له همدې امله په هغه ټولنه کي د اخرت او دنيا تر منځ د ټکر او په عملي ډول د اخلاقي انحطاط کچه ورځ تر بلې ډېرېږي چي زموږ د موجودو کورنيو، ټولنيزو او سياسي ستونزو يوه برخه له دې سره هم تړاو لري.

په اسلامي نړۍ کي د منبر او سټيج پر سر د دې فکر دعوت، په تعليمي مرکزونو او رسمي مدرسو کي تدريس، تلقين او تاکيد داسي يو حالت رامنځته کړی چي له يوې خوا يې زموږ پر ذهني او رواني حالت اغېز نه دی کړی له بلې خوا د ژبې پر سر د دې خبرو خلګ د قول او عمل تر منځ تضاد ته اړيستي دي. په کومه ټولنه کي چي اړينې مادي اړتياوې په رسميت نه پېژندل کېږي او د ديني مشرانو هڅه دا وي چي يوازي د وچو وعيدونو، ګواښونو او عذابونو په وسيله د خلګو فکري او رواني حالت اصلاح کړي، د هغوی باطني مرضونه ورغوي، اخلاقي نيمګړتياوې يې اصلاح کړي او په ټولنه کي يې ګټور رول ته وهڅوي هلته تل دغه ډول هڅې ناکامه شوې او ټولنه د فکر او عمل تر منځ له يو نا انډوله حالت سره مخ شوې ده.

دا نن هم موږ وينو چي د مذهبي مشرانو له خوا د شپې او ورځې له هر ډول وعظونو او ويناوو سره-سره مسلمانان په پراخه کچه دروغ وايي، په معاملاتو کي ټګي-برګي کوي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنیز اخلاق یې ډېر ضعیف دي، د کار پر ځای صرف ځان خلاصوي، په ټولنه کې یې مثبت رول سخت کمزوری دی، د خپل مسولیت له ترسره کولو تښتي، تر هر څه مادیات ډېر ورته مهم دي او خپلې لومړنۍ اړتیاوې له داسې ناوړو لارو پوره کوي چې هم یې دین ته زیان رسېږي او هم د ټولنې نن او سبا ته.

د دې پر ځای لازمه ده موږ خپل خلک د دین په دې لارښوونه خبر کړو چې هم اخرت مهم دی او هم دنیا ان د اخرت بریا په دې دنیا کې له ښه ژوند کولو سره تړاو لري او ښه ژوند یاني د خپل خالق او مخلوق دواړو په نظر غوره کردار هغه وخت ممکن دی چې موږ خپلې اړتیاوې ومنو، مهمې یې وګڼو او د پوره کولو لپاره یې هغه الهي استعدادونه پر کار واچوو چې راباندې لورولي یې دي، ځکه موږ تل په خپل لمانځه کې له الله څخه غوښتنه کوو چې اللهم ربنا اتنا فی الدنیا حسنةً وفی الاخرة حسنةً یاني اې زموږ پالونکې! موږ ته په دنیا او اخرت دواړو کې ښېګڼه راکړه!

نو چې هره ورځ له خپل رب څخه د لمانځه په څېر یوه لوی عبادت کې د غه ډول غوښتنه کوو بیا د کوم اساس له مخې دا ډنډوري ږغوو چې دا دنیا زموږ لپاره نه ده، د نورو ده زموږ ونډه صرف په اخرت کې ده؟ کوم څوک چې د غه ډول خبرې کوي او دا ډول افکارو ته یوازې د ژبې پر سر ژمن وي هغه دي لږ تر لږه د اخرت او دنیا پر خپل منځي تړاو د څو شېبو لپاره په ارامو مغزو فکر وکړي. ایا داسې ممکنه هم ده چې یو څوک دې د وخت او مکان له غوښتنو او اړتیاوو سره - سره بیا هم مادي امکانات نه برابروي خو دین دې کوي، اخرت دې پالي او تقوا ته دې ژمن وي؟

پر دې سربېره په اوس مهال کې د دغه ډول تعلیماتو او ویناوو اغېز ځکه ډېر او بېخي ډېر کم دی چې د عصري وسایلو په مټ د نړۍ په هره برخه کې هر ډول شوی پرمختګ سمدستي ټول خلک ویني او په دې سره یې په زړه کې یو ډول ارمان پیدا کېږي. غواړي دوی هم هغسې پرمختګ وکړي، ښه هوسا ژوند ولري، د نړۍ له ښکلا خوند واخلي او ان تر اړتیاوو ورپورته خپل ذوق هم موړ کړي.

که موږ دغه ډول غوښتنې او ضرورتونه صرف په دې ارامه وو چې دا دنیا زموږ نه ده باید

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخرت ته پام وکړو ایا کولای شو خپلو خلکو ته قناعت ورکړو او په دې سره یې د هغه څه له تر لاسه کولو راوګرزوو چې په زړه کې یې ارمان لري او په پوره شوق یې غوښتونکي دی؟ په نړۍ کې د نویو هراړخیزو پرمختګونو له امله اوس یوازې د سهار او ماښام پر عادي خوراک اکتفا کول امکانه نه لري. نن د ځای، خوراک، ښه لباس، ښکلي کور، روغتیایي خدماتو، لوړو زده کړو، کمپیوټر، ټلویزون او دغه ډول نورو شیانو شتون لومړنۍ اړتیاوې او غوښتنې بلل کېږي. د هغو په وړاندې د وچې فتوا مبارزه نفاق، اخلاقي رنځ او د دین په جامه کې بې دینۍ ته لار هواروي.

زموږ مذهبي کړۍ او مشران باید نور له ځمکنیو حقایقو څخه د تېښتې پر ځای خلګو ته په پوره صراحت ووایي چې د دنیا او اخرت د بریا لپاره دي له هر ډول مشروعو او ګټورو مادي امکاناتو کار واخلي، شته وسایل دې پر کار واچوي او د لا نور پرمختګ لپاره دې هڅې وکړي، ځکه مسلمانان د دنیا او اخرت دواړو غوښتونکي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

#ديني پلوراليزم

فکر کوم د ديني پلوراليزم په اړه بحث به د ډېرې پښتنو لپاره نوی وي، ځکه زه چې څومره پوهېږم په پښتو ژبه کې د دې موضوع په اړه هيڅ نه دي ليکل شوي. يوازې يې د استاد محمد محق په اثارو کې ضمني يادونه شوې ده. له همدې امله که د دې موضوع په تشريح کې ځينې نيمګړتياوې وې، نو لوستونکي دې يې را وبخښي، ځکه ما چې دلته د ديني پلوراليزم په اړه کوم څه وړاندې کړي هغه په عربي او فارسي کې زما د مطالعې حاصل دی چې له تاسو سره يې شريکوم. هيله ده لا نور مسلکي او په نورو نړۍ والو ژبو پوهېدونکي کسان د دې موضوع پاتې اړخونه هم را وسپړي.

پلوراليزم معنا او تاريخ

پلوراليزم (pluralism) پر ډېرښت، کثرت او تجمع د باور درلودلو په مانا کارېږي چې د انحصار ګرايي ضد دی. پلوراليزم د ژوند په مختلفو حوزو کې مطرح شوی. له دين څخه نيولې تر سياست، فرهنګ، ادب، قوم،ژبې او فلسفې پورې هر ځای خپل ځانګړی مفهوم لري، خو په مجموع کې يې هدف دا دی چې يو فرد/ټولنه بايد د اجتماعي ژوند په بېلابېلو ساحو کې د انحصار پر ځای پر تعدد، کثرت، تنوع، ډېرښت او ګڼو عقيدوي،سياسي، فرهنګي، ادبي او فلسفي فکرونو او کړنو باور ولري.

د پلوراليزم اصطلاح په لومړي ځل د غرب په ادبياتو کې وکارول شوه او د ديني فلسفې په توګه بنسټ اېښودونکی يې انګرېز فيلسوف جان هاروړډ هيک (John Harwood Hick) دی.

ديني پلوراليزم ياني څه؟

لکه څرنګه چې مو وړاندې وويل پلوراليزم د ډېرښت منلو په مانا دی، خو کله چې موږ د ديني پلوراليزم خبره کوو نو بيا يې مفهوم څه دی، ياني ديني پلوراليزم څه ته ويل کېږي؟ په ساده ډول يې مفهوم دا دی چې بايد په يوه ټولنه کې تر يوه زيات دينونه وزغمل شي چې دې ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

عملي پلوراليزم وايي. د دې مفهوم له مخې پلوراليزم په ټولنه کې د يو موجود واقعيت په توګه منل شوی دی، ځکه هره بشري ټولنه د بېلابېلو افکارو، عقايدو، باورونو او ارزښتونو درلودونکې ده، نو د دې لپاره چې د مختلفو دينونو او فکرونو پيروان سوله ييز او ګډ ژوند وکړي بايد په عملي ډګر کې يو - بل وزغمي، که څه هم په نظري لحاظ هر يو ځان پر حق ګڼي او هغه بل پر باطله. په مجموع کې دغه ډول پلوراليزم له مخالفتونو او شخړو د ځان ساتنې په موخه يو تدبير دی.

مګر د خپل ځانګړي نظري مفهوم له مخې ديني پلوراليزم يوازې په دې مانا نه دی چې د ټولنيز مصلحت او شخړو د مخنيوي لپاره دې د بېلابېلو اديانو پيروان په ګډه جامعه کې د سوله ييز ژوند لپاره يو - بل وزغمي، بلکې د پلوراليزم نظري بعد څو اړخونه لري چې دا مفهوم يې په مختلفو ډولونو مطرح کړی دی.

ځيني کسان د پلوراليزم په نظري بعد کې دا تعبير وړاندې کوي چې هيڅ دين په مطلق ډول باطل او ناحقه نه دی، بلکې هر دين سمې او ناسمې برخې لري. ځيني بيا وايي چې حق او حقيقت يو دی هر دين د همدې حقيقت پر لور تلونکې يوه لار ده.

نور بيا وايي ديني قضاياوې غيبي مسايل دي چې موږ يې محسوسولای نه شو. دغه ډول مسايل يا اصولاً هيڅ مانا نه لري او که يې ولري نو موږ يې ثابتولای نه شو. له همدې امله د ټولو حکم يو دی، انسانان اختيار لري چې کوم دين يې خوښ وي هغه دې غوره کړي. په هر حال د پلوراليزم پيروان په دې اند دي چې د يوه ځانګړي دين په اړه د حقانيت دا فکر سم نه دی چې د نړۍ يو ځانګړی دين پر حقيقت ولاړ دی نور ترې بې برخې دي. مختلف ديني افکار د انساني ژغورنې لپاره رامنځته شوي غبرګونونه او فعاليتونه دي چې هر يو په خپل ځان کې د انسان ژغورنې فلسفه او کړنلاره لري، له همدې امله د انحصار په توګه نه شو ويلای چې دا دين حق او هغه باطل دی.په اسلامي نړۍ کې تر دې دمه دا مفکوره چندان ملاتړې نه لري، يوازې الجزائری محمد ارکون او هندی فضل الرحمان هغه دوه مسلمان دينپوهان دي چې ويل کېږي دوی پر ديني پلوراليزم باور درلود.

په غرب کې د پلوراليزم يا ګڼ دينيز فکر ذهنيت هغه مهال راوټوکېد چې د کليسا د لارښوونو برخلاف ځينو عيسوي مفکرينو وليدل د نورو اديانو پيروان هم ښه کړنې تر سره کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او نېک انسانان دي. نو که د کلیسا له باور سره سم اخروي نجات یوازي تر مسیحیت پوري محدود وي ایا د نورو دینونو نېک کسان به له دې بې برخې وي؟. پر همدې بنسټ جان هیک او نورو مسیحي علماوو د پلورالیزم فکر رامنځته کړ او ویې ویل: اخروي نجات یوازي په دې پوري نه دی تړلی چي حتما باید یو سړی مسیحي واوسي، د نورو ادیانو نېک پیروان هم د خپل دین په پیروي اخروي نجات تر لاسه کولای شي.

پر دې سربېره د نړۍ په لروبر کي د دین په نوم فرقه ییزو شخړو هم خلک دې ته مجبور کړل چي د ادیانو پر حقیقت یو ځل بیا له سره غور وکړي، څو وپوهېږي چي د ادیانو د پیروانو تر منځ د شخړو عوامل څه دي؟ تر غور او فکر وروسته ځیني مفکرین دې پایلي ته ورسېدل چي حق یوازي د خپل ځان شخصي ملکیت ګڼل او نورو ته د ناروا او باطل په سترګه کتل د دې لامل ګرزي چي د خاص دین پیروان د نورو ادیانو له پیروانو کرکه وکړي او په وړاندي یې په خشونت لاس پوري کړي. دغه ډول تاوتریخوالی هغه مهال لا قوي کېږي چي دین د سیاسي، ټولنیزو او مالي ګټو د تر لاسه کولو لپاره د یوې وسیلې په توګه وکارېږي.

په اسلامي نړۍ کي ډېرو کمو کسانو پر دې موضوع بحث کړی او د هغې بېلابېل اړخونه یې څېړلي دي، په عربي او فارسي کي دا مهال د پلورالیزم په اړه ځیني کتابونه او مقالې شته چي پر دې موضوع یې کافي بحث کړی دی، اړتیا دا ده چي زموږ ادبیاتو ته هم لار ومومي او په اړه یې څېړنې او پلټنې وشي.

د پلورالیزم کورني او بهرني اړخ

کله چي موږ د دیني پلورالیزم خبره کوو نو له دوه ډوله پلورالیزم سره مخ کېږو چي یو یې په دین کي دننه دی او بل یې بهر. یا په بل عبارت هر دین هم په خپل ځان کي دننه ګڼ تعبیرونه او فکري مکتبونه لري او هم له دینه بهر د نورو ادیانو په وړاندي واقع دی. د دیني پلورالیزم د څېړنې او پر هغه د بحث پر مهال باید دواړو ته پام وشي. د اسلام په څېر نور دینونه هم بېلابېلي ډلې لري چي هره یوه ځان د خپل دین اصلي منوونکې او عملي کوونکې بولي، څرنګه چي د دې ډلو تر منځ د طبعي او عیني غوښتنو له امله مطلق اتحاد ممکن نه دی او ان ډېر وختونه تر خپل منځ ګڼ تضادونه لري، له همدې امله د هر دین لوی پوهان او ډېری پیروان دې ته اړ شوي چي په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کور دننه پلورالیزم په رسمیت وپیژني.

په اسلامي نړۍ کې شیعه او سني دوې لویې مذهبي ډلې دي چې په میلونونو پیروان لري او بیا په هره فرقه کې دننه نور فرعي مذهبونه دي چې په سنیانو کې څلور مذهبونه حنفي، مالکي، شافعي او حنبلي یې خورا مشهور دي او د اسلامي نړۍ په لروبر کې په لکونو پیروان لري.

لنډه دا چې د هیڅ دین پیروان له داخلي پلورالیزم څخه انکار نه شي کولای. البته ځیني داسي وړې ډلې او یا ځیني اشخاص به حتما په هر دین کې وي چې داخلي پلورالیزم نه مني او که یې وس ورسېږي پر ضد یې مبارزه هم نه سپموي. په لوېدیځ او پرمختللي جهان کې عام وګړي او مذهبي ګروپونه د دې اجازه نه لري چې د نورو مذهبي ډلو د حذف او یا له منځه وړلو لپاره عملي اقدامات وکړي، ځکه هلته د قوي حکومتونو له امله دغه ډول چارو ته په هیڅ صورت اجازه نه ورکول کېږي.

مګر په نظري ډول داسي ډېر افراد شته چې د خپل دین په داخل او بهر کې د پلورالیزم خلاف دي او له مجبوریته یې پر خلاف د خشونت مبارزه نه شي کولای، مګر د تبلیغ په ساحه کې تل وایي چې حق یوازې له دوی سره دی. خو په اسلامي نړۍ کې بیا داسي ډلې او اشخاص شته چې په نظري او عملي توګه د هر ډول پلورالیزم خلاف دي. دوی حق او حقیقت یوازې هغه څه بولي چې دوی ورباندې باور لري او د خپلو مشرانو، کتابونو، امامانو او رهبرانو له خوا ورته ښودل شوی دی. ډېری افراطي ګروپونه په همدې اند دي چې د دوی تګلاره او عقیده پر حق ده هر څوک چې یې نه مني هغوی پر باطل دی باید له منځه یو وړل شي.

په هر حال داخلي پلورالیزم په مجموع کې د عمل او تیوري له مخې یو منل شوی حقیقت دی. مګر پاتې شو له یوه ځانګړي دین څخه بهر پلورالیزم، په دې اړه د غرب ډېری دین پوهان دې پایلې ته رسېدلي چې هم د اوسنیو ټولنو موجود حقیقت دی او هم باید د ځینو منطقي او فلسفي دلایلو له مخې ومنل شي، خو پوښتنه دا ده چې د بهرني پلورالیزم په اړه اسلام او مسلمانان څه وایي؟ په لاندې سرلیک کې به د دې پوښتنې د ځواب هڅه وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلوراليزم او اسلام

لکه وړاندې چې مو يادونه وکړه په اسلام کې کورنۍ پلوراليزم په عمل او تيوري کې منل شوی دی او په دې اړه ډېر بحث ته اړتيا نه ليدل کېږي. خو خبره د اسلام او نورو دينونو ده. مطلب دا چې اسلام نورو دينونو ته په کومه سترګه ګوري؟ مني يې، ردوي يې او که يې د يو ټولنيز واقعيت په توګه زغمي؟

په دې کې شک نه شته چې د اسلام له پيله تر ننه د تاريخ په بېلابېلو پړاوونو کې مسلمانانو د نورو دينونو پيروان منلي دي او له هغوی سره يې ګډ ژوند کړی دی. نن هم په ګڼو اسلامي هيوادونو کې د مختلفو اديانو پيروان ژوند کوي او د مسلمانانو له خوا ورته چندان جدي خطر متوجې نه دی. له دې ښکاري چې مسلمانان د يو موجود حقيقت په توګه د نورو دينونو پيروان زغمي، ځکه له دې پرته بله هيڅ چاره نه شته او دا يو اجباري حقيقت دی. د اسلام په اساسي سر چينو قران او سنت کې هم داسې ګڼې بېلګې شته چې مسلمانانو ته د نورو دينونو له پيروانو سره د سوله ييز ژوند کولو اجازه ورکوي.

د ځينو افراطيانو کړنې د هغوی خپل شخصي برداشت دی، که د اسلام تاريخ او د دين اساسي سرچينې مطالعه کړو هلته د يو ټولنيز واقعيت په توګه د نورو دينونو له پيروانو سره سوله ييز او ارام ژوند بالکل منل شوی حقيقت دی. د لا اکراه فی الدين، لکم دينکم ولیَ دين او داسې نور قراني او نبوي ارشادات د پورتنۍ ادعا د ثبوت ښې بيلګې دي. خو ايا اسلام په نظري ډول يوازې ځان حق ګڼي او که نور دينونه هم له حق او حقيقت څخه برخمن بولي؟

که د دغې پوښتنې د دقيق ځواب لپاره په اول سر کې قران ته رجوع وکړو نو هلته ځينې داسې نصوص شته چې ښيي نور دينونه هم د حق او حقيقت ځينې برخې په لاس کې لري. په تېره د عيسويت او يهوديت په څېر اسماني دينونه چې اسلام د هماغو ابراهيمي دينونو اپډېټ يا اصلاح شوې بڼه ده. په داسې حال کې چې د هغو له ځينو احکامو او لارښوونو سره مخالفت هم کوي، خو دا په دې مانا نه ده چې اسلام نور دينونه په مطلق ډول ردوي او خلاف يې دی. پر دې سربېره اخروي نجات يوازې د اسلام په عقيده او عمل پوره نه غوټه کوي بلکې د اسلام پر اساس اخروي نجات هم په دې پوري مشروط ګڼي چې کوم څوک مسلمان نه دی هغه ته به د اسلام

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعوت په مکمل او واضح ډول رسېږي، د هغه شکونه او شبهات به ځوابېږي او په مجموع کي به پر هغه حجت تامېږي، له دې پرته اسلام د نورو دینونو پیروان ګرم نه بولي او ان په یوه ایت کي خو یې ویلي: (وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولًا)(الاسراء: ۱۵) یاني موږ تر هغو چا ته عذاب نه ورکوو چي رسول مو نه وي ورته لېږلی.

که د دې قراني اصل له مخې د نړۍ وضعیت ته وګورو نو ډېرو کمو سیمو او قومونو ته رسولان راغلي له همدې امله ویلای شو چي اخروي نجات او له عذابه خلاصون صرف په دې پوري نه دی تړلی چي اسلام به مني. که څه هم د بهرني پلورالیزم د نظري او تیوریکي اړخ په اړه د ډېری مسلمانو دینپوهانو غبرګون چندان مثبت نه دی، خو د قران متن ته په رجوع کولو سړی ډېر داسي ایتونه موندلای شي چي ښیي د اسلام پر بنسټ اخروي نجات یوازي هغه مهال مطرح دی چي د دعوت، استدلال، معارضې، پوښتونو او وضاحت ټول پړاوونه د روښانه تګلارې په رڼا کي ترسره شي او دا هم هغه مهال چي د اسماني پیغام راوړونکی رسول ژوندی وي او د خپلو مخاطبینو هر ډول نیوکو ته قناعت کوونکي ځوابونه ورکړي. د رسول تر مړینې وروسته د نجات اساسي ټکی نېک اعمال دي، عقیده یا د هر چا خپله شخصي تجربه ده چي د همده په انتخاب پوري تړاو لري.

د پلورالیزم مخالف مکتبونه

په غرب کي د پلورالیزم په وړاندي ځیني نور ایزمونه یا مکتبونه هم شته چي لاندي به په لنډ ډول ورباندي رڼا واچوو:

۱) انحصار پالنه (Exclusivism)

انحصار پالنه یوازي د یوه دین پر حقانیت باور لري. یاني یو خاص دین په دې عقیده وي چي هر ډول نېکمرغي او حقانیت له ده سره دی او بل هیڅ دین دغه ښېګڼه نه لري.

۲) شمولیت(Inclusivism)

دا فکر د مطلق دین پر حقانیت باور لري او د دینونو نسبي حقانیت مني. یاني یو دین په دې باور ولري چي نور دینونه هم زما په څېر له حقانیت او سعادت څخه برخمن دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳) بطلان پالنه

دا مفکوره تېول دینونه باطل ګڼي او بېلابېل اسماني او ځمکني دینونه د بشري ذهنیت پیداوار بولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلام او ټروریزم

که کوم څوک د عیسایي ټروریزم اصطلاح وکاروي نو یو څوک به ووایي چې ته متضاد ترکیب (contradictory term) کاروې، عیسایت له ټروریزم سره هیڅ اړیکه نه لري عیسی علیه السلام ویلي چې تاسو له خپل دښمن سره مینه وکړئ: (Love your enemy) د عیسایت لارښوونې پر مینه (Love) بنا دي نو په داسي حال کي عیسایي ټروریزم هیڅ معنا نه لري مګر دا نیمه ریښتنولي ده، سمه ده چې عیسی علیه السلام ویلي تاسو له خپل دښمن سره مینه وکړئ مګر د نیو ټیستمینټ له روایت سره سم عیسی علیه السلام دا هم ویلي چې داسي فکر ونه کړئ زه د سولي کولو ته راغلی یم بلکي جګړې ته راغلی یم.

Do not think that I came to bring peace on earth. I did not come to bring peace but a sword. (۱۰:۳۴)

نو بیا وجه څه ده چې د عیسی علیه السلام له دې ښکاره لارښوونې سره–سره هیڅوک پر عیسایانو د ټروریزم تور نه پوري کوي؟ د دې وجه دا نه ده چې عیسایان جګړې نه کوي، ساده وجه یې دا ده چې دوی خپلې جګړې د ملي ګټو (national interest) په نوم کوي، نه د عیسایي مذهب په نوم. مثلاً هټلر یو عیسایي وو هغه دویمه نړیواله جګړه وکړه خو دا جګړه یې د عیسایت په نوم نه بلکي د جرمني قوم په نوم وه، همدا راز امریکا په ویتنام کي تر لسو کلونو زیاته جګړه وکړه خو هغوی هم داسي ونه کړل چې دا یې د عیسایت جګړه وبلله بلکي د دې بر خلاف یې وویل چې دوی د امریکایي ګټو لپاره جنګېږي.

ځیني خلګ دا ګیله کوي چې رسنۍ غواړي اسلام ته د ټروریزم د نوم په ورکولو هغه بدنام کړي خو زه به ووایم چې په دې کي پړه د رسنیو نه ده ځکه مسلمانانو په خپله هر ځای د اسلام په نوم زور–زیاتي ته دوام ورکړی او د جهاد په نوم یې یادوي. په داسي حالت کي د رسنیو رول له دې پرته بل څه نه دی چې د مسلمانانو وینا او عمل د دوی له خپلې دعوې سره سم بیانوي. که مسلمانان خپلې جګړې ته د ټولنیزو ګټو نوم ورکړي نو د مسلمانې ټولنې نوم به ورسره پیوست شي خو کله چې دوی خپل تاوتریخوالي ته د اسلام نوم ورکوي نو دا بېخي طبعي ده چې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسنیو کي به د اسلامي تشدد په نوم یادېږي.

اصل حقیقت دا دی چي د اسلام ټولي لارښووني د سولي پر اصولو بنا دي. د اسلام ۹۹ سلنه ایاتونه په مستقیم یا غیر مستقیم ډول له سولي سره تړاو لري مګر له دې سره – سره ځیني یا یو څه ایاتونه له جګړې سره هم تړلي دي خو په اسلام کي سوله عمومي حیثیت لري او جنګ استثنایي.

د امضمون د مولانا وحید الدین خان له کتاب امن عالم څخه چي د پښتو ژباړې نوم یې اسلام سوله که جګړه؟ دی، ژباړل شوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ايا اسلام د تشدد اجازه ورکوي؟

ايا اسلام د تاوتريخوالي اجازه ورکوي؟ د دې ځواب دادی چې نه! دا سمه ده چې په اسلام کې د دفاع لپاره د جګړې اجازه شته، دا اجازه په هر مذهبي او غير مذهبي سيستم کې هم شتون لري خو زما په اند تاوتريخوالی له دې څخه د جلا يوه بل کار نوم دی. په اسلام کې هيڅکله د هغه اجازه نه شته، په عمومي ډول چې د تاوتريخوالي يا تشدد لفظ د کوم مفهوم لپاره کارېږي هغه دادی چې د خپل دښمن يا مخالف د ختمولو لپاره له زوره کار واخيستل شي او په اسلام کې دا تصور هيڅ ځای نه لري. که يو څوک بل کس خپل مخالف ګڼي نو پر همدې بنسټ د ده لپاره دا نه ده روا چې د هغه د ختمولو په نوم يې پر خلاف تاوتريخوالي ته لاس کړي.

د قران کريم له مطالعې ښکاري چې په اسلام کې د دښمن او يرغلګر ترمنځ توپير شوی، که يوه ډله د بلې پر خلاف په يو اړخيز ډول تاوتريخوالي ته لاس کړي نو له قران سره سم هغه بل لوری اجازه لري چې د يرغلګرو پر خلاف د ځان دفاع وکړي او د اړتيا په کچه له تاوتريخوالي کار واخلي. په قران کې ويل شوي چې د جګړې اجازه هغه چا ته ورکول شوې چې د دوی پر خلاف جګړه شوې ده.

Permission of fighting is given to those who are attacked. (۲۲.۳۹)

مګر د دښمن يا مخالف معامله له دې جلا ده، د دښمن په اړه د اسلام لارښوونه عيني هماغه ده چې په بايبل کې د عيسٰی عليه السلام په ژبه داسې راغلې او ويلي يې دي چې تاسو له خپل دښمن سره مينه وکړئ.

Love your enemy (Luke ٦-٣١)

په قران کې له دې منعه شوې چې د دښمنۍ ځواب په دښمني ورکړل شي. قراني وينا ده چې بدي او نېکي سره برابر نه دي، تاسو يې په ځواب کې هغه څه وواياست چې غوره وي بيا به وګورئ چې ستاسو او د کوم چا ترمنځ دښمني وه هغه داسې بدل شوی لکه نژدې دوست. (حم

(c) ketabton.com: The Digital Library

السجدة: ۳۴)

له دې څخه معلومه شوه چې د اسلام له لارښوونو سره سم له دښمن سره جګړه نه ده په کار بلکي هغه باید دوست شي، د اسلام له وینا سره سم هر انسان په حقیقت کي پر طبیعت پاتي دی یوازي په موقت ډول کله-کله تري دښمن جوړېږي. که له هغه سره په یوه اړخیز ډول ښه چلند وشي نو خپل فطرت ته به را وګرزي او پخوانی دښمن به په اوسني دوست بدل شي.

تاسو پر دې غور وکړئ چې یو شخص ولي تشدد کوي؟ د دې یو سبب آی ډیالا جیکل ایکسټریمیزم (ideological extremism) دی. په کوم ځای کي چي ایکسټریمیزم نه وي هلته به تشدد هم وجود ونه لري، په اسلام کي ایکسټریمیزم (افراطیت) ممنوع بلل شوی او د دې ډول تاوتریخوالي جرړې غوځې شوې دي. اسلام ویلي چې په دین کي هیڅ ډول غلو نه شته. (النسایي، ابن ماجه، احمد)

There is no extremism in the religion of Islam.

د همدې ډول تاوتریخوالي یو بل سبب غوسه ده او غوسه په اسلام کي یوه ډېره لویه اخلاقي ناولتیا بلل شوې. په قران کریم کي مومنان په دې ستایل شوي چي کله هغوی په غوسه شي نو بخښنه کوي. (الشوری: ۳۷)

دا یو څرګند حقیقت دی چي که د اسلام له دې لارښوونې سره سم خلک د غوسې پر مهال له بخښني کار واخلي نو تاوتریخوالي یا تشدد ته به اړتیا پېښه نه شي. د تشدد یا تاوتریخوالي یوه بله وجه داده چي انسان فکر کوي دا یوه پیاوړې وسېله ده او په کارولو یې خپل هدف تر لاسه کولای شي خو په قران کریم کي د دې ذهنیت د ختمولو هڅه شوې ده. د قران له وینا سره سم تاوتریخوالی یوازي بې ګټې منفي عکس العمل دی. د کوم مقصد د تر لاسه کولو اغېزناکه او ګټوره ذریعه نه ده. د قران لارښوونه داده چي که کوم وخت ستاسو تر منځ شخړه پیدا شي نو لانجې ته یې مه رسوئ چي بالاخره په تاوتریخوالي واوړي بلکي د سوله ییزې لارې په غوره کولو شخړه په لومړۍ مرحله کي له منځه یوسئ. له همدې امله په قران کي ویل شوي چي سوله غوره ده. (النساء: ۱۲۸)

Reconciliation is the best.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې معلومه شوه چې د اسلام لارښوونه داده چې کله مو له کوم چا سره د يوې معاملې په اړه شخړه راشي نو د حل لپاره يې سوله ييزه تګلاره (conciliatory course of action) غوره کړئ، نه د شخړې تګلاره (confrontational course of action). ثرګنده ده چې که د اسلام دا لارښوونه عملي شي نو د شخړې له پيدا کېدو سره-سره به خبره تاوتريخوالي ته نه رسېږي. په دې مسئله د پوهېدو لپاره د رسول الله يوه وينا ډېره مرسته کولای شي، هغه داده چې ان الله يعطى على الرفق ما لا يعطى على العنـف (صحيح مسلم) يعني الله په نرمي هغه څه درکوي چې په سختي يې نه درکوي.

د رسول الله په دې وينا کې د فطرت قانون بيان شوی دی. په دې دنيا کې چې خدای د فطرت کوم نظام را منځ ته کړی دی هغه پر داسي اصولو ولاړ دی چې دلته د هر هدف د ترلاسه کولو لپاره سوله ييزه طريقه ډېره اغېزناکه او منتجه ده. د دې بر خلاف د تاوتريخوالي طريقه ويجاړي را منځ ته کولای شي خو د کوم مثبت هدف لپاره ګټوره نه ده. دلته دا زياتونه هم ضروري ده چې اسلام او مسلمانان دواړه يو شی نه دي. اسلام د يوې ايډيالوژۍ نوم دی او مسلمانان د هغې ډلې نوم دی چې اسلام يې د دين په توګه غوره کړی دی. په داسي حالت کې بايد د مسلمانانو کړنې د اسلامي لارښوونو له مخې وارزول شي نه دا چې مسلمانان څه کوي هغه اسلام وبلل شي.

که کوم مسلمان يا د مسلمانانو کومه ډله تاوتريخوالی ترسره کوي نو دا يې خپل شخصي کار دی. د داسي خلګو په اړه بايد د قران کريم په ژبه وويل شي چې که څه هم دوی د اسلام دعوه کوي خو اسلام يې له زړه نه دی منلی. (الحجرات: ۱۴)

يادونه: دا ليکنه ژباړل شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ناموس قبایلي تصور

د ناموس لفظ د اسلامي نړۍ په اخلاقي نظام کې هغه تصور دی چې له کبله یې یو نارینه ځان د ښځینه صنف په وړاندې د ځینو خاصو واکونو څښتن ګڼي. د عربي او فارسي ژبو په قاموسونو کې ناموس د الهي شریعت، قانون، عفت او عصمت په مانا بلل شوی دی.

د ناموس ساتنه په وروسته پاتو او قبایلي ټولنو کې د شرافت، غیرت او ویاړ معیار ګڼل کېږي. د ناموس ساتنې له تصور څخه د ښځو په وړاندې د فرهنګ او مذهب له یو ځای شویو احکامو داسې قیودات رامنځته شوي چې ښځې د کور له څلورو دېوالونو پرته د بل هېڅ ډول بهرني فعالیت واک نه لري. په موږ کې د غه ډول افکار هغه وخت نور هم حساس شول چې هېواد ته پر فرهنګي دودېز مذهبي فکر سربېره جهادي ایډیالوژي هم راوړل شوه. ځکه د یوه مرکزي حکومت په له منځه تلو ځینو فقهي او فرهنګي تصوراتو د قانون بڼه وموندله او هر هغه سیاسي نظام او نظر له دې امله مردود وګڼل شو چې د ناموس په اړه یې تګلاره او نظر د قبایلي تصور خلاف وو.

په افغانستان او ټوله اسلامي نړۍ کې د اسلامي انقلاب د راوستونکو – غوښتونکو لویه ستونزه دا ده چې له یوې خوا په دیني فکر کې د حکم تر منشا او هدف په شکل پسې ډېر منبلي او پر دې سربېره د دین په اساسي لارښوونو کې د فردي او مدني احکامو موقت او ثابت احکام نه تشخیصوي. د اسلام له پیله تر دې دمه چې دا دین له کومې فرهنګي – ټولنیزې حوزې د زماني یون په اوږدو کې له یوه ځایه بل ځای ته لېږدېدلی او په مختلفو سیمو کې یې د بېلابېلو فرهنګي، تاریخي او سلیقوي اغېزو له امله کوم رنګ خپل کړی هغه پر یوه مهال په مختلفو سیمو کې د ګڼو برداشتونو له امله ډېر وخت د یو – بل ضد دی چې دا ډول تعبیرونه په خپل ذات کې را ښیي د فرهنګ او زمانې په یوه خاصه مقطع کې د دین عملي شوی شکل د هغه جوهر یو خاص څرګندوی دی چې د هغه له منشاء سره تړاو لري.

تر ډېره د ښځینه قشر په پر تله د نارینه جنسي، فرهنګي، اجتماعي او مذهبي برلاسی د دې سبب شوی چې د غه حالت د دین او فطرت تقاضا وګڼل شي. له همدې امله موږ وینو چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېيمي نړۍ په هيوادونو کي نارينه هرڅه ته ازاد دى او په هيڅ حقوقي او قانوني تړون کي له ښځو سره سلا مشورې او نظر اخيستلو ته اړتيا نه ويني. همدغه ذهنيت د دې لامل ګرزي چي ښځه د ناموس په نوم سنګسارېږي، د نارينه د کړيو ګناهونو د جبيرې وسيله ده، د فحشا له قبايلي تصور سره سم يې مرګ روا دى، د خپل ژوند او ملګري د انتخاب حق نه لري او د نارينه د هر ډول شهواني غريزو قرباني ده. د ورور، پلار او انزوى د جنسي غريزې د اشباع لپاره د ښځې قرباني هيڅ د شرم او اخلاقي ارزښتونو مخالفت نه ګڼل کېږي، خو که يوه مېرمن د دين او انسانيت پر بنسټ د شخصي ژوند د خپلواکۍ، کار او زده کړو غوښتنه وکړي نو د ناموس له قبايلي تصور سره سم ورته ډول - ډول سزاګاني ورکول کېږي.

کله چي د دين متن د تاريخ په يوه پړاو کي د انساني فرهنګ او تعامل حوزې ته داخلېږي نو د وخت غوښتني او برداشت په کي مهم او اساسي نقش لري. په تېره کله چي د دين مخامخ تعبيروونکى مري او پر ځاى يې نور تعبيرکوونکي د ديني تشريح دنده پر غاړه اخلي نو ستونزه نوره هم ژورېږي، ځکه په دې وخت کي د يوې طبعي پديدې په توګه ګڼ تفسيرونه د دين د متن ځاى نيسي او له امله يې دويم او درېيم لاس داسي مواد د خلکو لاس ته رسېږي چي په حقيقت کي هيڅکله تر نقد او کره کتني لوړ نه دي. په بل عبارت دغسي تعبيرونه د هغه وخت د سياسي، فرهنګي، ټولنيزو، ذهني سطحې او نورو عواملو غوښتنه وي. مګر کله چي وخت تېرېږي نو د وروسته وخت مذهبيان دغسي تعبيرونه وروستي ګڼي، تغيير يې نه مني او څرنګه چي د نوي عصر غوښتني بېلې وي نو له همدې امله د دين او عصري تقاضاوو ترمنځ يو طبعي ټکر رامنځ ته کېږي.

د ناموس په اړه د قبايلي تصور ريښه هم اصلا په دې کي ده چي په دغه ډول ټولنو کي لوى شوي وګړي او اجتماعي جوړښتونه د خپل فرهنګ او مذهبي تعبير له مخې ښځه يو محکوم، بې اختياره او د کور په انګړ کي ايسار شوى مخلوق ګڼي او همدا حالت د دين او اخلاقي اصولو غوښتنه بولي. مګر که دولت او يا د بشري حقوقو نور مدافعين غواړي دې بد حالت ته تغيير ورکړي نو د سنتي او قبايلي ټولنې وګړي دغه تغيير د خپل دين تخريب ګڼي او فکر کوي چي پر ناموس يې تېرى کېدونکى دى، له همدې امله د ښځو د ژوند ښه کولو او هغوى ته د واقعي ديني او بشري حقوقو هغه ټولې هڅې شنډېږي چي بېلابېلي کړۍ يې تر سره کوي. په مجموع

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي له ښځو سره د خشونت چلند، د هغوی د فردي، اقتصادي، سیاسي، تعلیمي او ټولنیزو حقوقو غصب او د ناموس، عصمت او عفت په نوم وژل، خرڅول، د جنسي اشباع لپاره د هغوی کارول او د څاوریو په څېر پېر وپلور د همدغسي فرهنګي-مذهبي وروسته پاتیو الي پایله ده.

که ښځه تر ناموس او مروج مذهبي وفرهنګي فکر ورها خوا د یوه انسان په توګه ومنو، له صنفي ځانګړنو او د ټولنې په منځ کې د روابطو له خاصیتونو پرته یې د خپل ذات او جوهر په ساحه کې یو داسي څوک وګڼو چي د یوه نارینه په څېر ټول انساني او بشري استعدادونه لري او په هیڅ ډول د انسانیت په ډګر کي تر هغه کمه نه ده (د ناقص العقله موجود په توګه خوله په خوله کېدونکې روایت د روایت او درایت په رڼا کي ناسم دی) نو هغه وخت ممکنه ده چي ښځه د ښځې په توګه انساني او فطري حقوق تر لاسه کړي. د تاریخ په اوږدو کي چي فرهنګونو او مذهبي دریځونو ښځې ته کوم مقام ورکړی هغه دي یو ځل بیا د نن عصر اړتیا ته پام د بحثونو او نقد محور وګرزي.

د ناموس په اړه موړ ته راپاته تصورات او افکار د بېلابېلو تاریخي دورو پاتي شوني دي چي هیڅکله مقدس او دایمي نه شي کېدای. د دین متن په تاریخي حوزه کي تل خپل رنګ بدلوي او نوي تعبیرونه یې ځای نیسي، که موږ د شکل پر ځای د ماهیت اصلیت ومنو نو بیا ډېره اسانه ده چي د فقهي متونو زړو پرېکړو ته د متن پوهنې له نویو اصولو سره سم د حکم له ماهیت سره موافق داسي تعبیر پیدا کړو چي هم هدف پوره کړي او هم د عمل په ډګر کي د زاړه شکل ځای ونیسي.

قبایلي تصورات د جامد ټولنیز حالت څرګندوی دي، کله چي د علم او بحث په وسیله دغه جمود مات شي نو هله ممکنه ده چي د ناموس په اړه دا ډول تصورات هم پر خوځښت راځي، شنل کېږي او د معقولو حقوقي، قانوني او بشري اصولو په رڼا کي خپل ځای نویو مقولو او اندونو ته پرېږدي. دلته یو ازیني خلا دا ده چي ذهنونه جامد او قلمونه په وېره کې دي. یو ځل باید دواړه وخوځېږي چي د ناموس په نوم د ښځې پر غمل شخصیت بیرته هغې ته وسپاري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جګړه يو اسانه انتخاب

په ټولنه کي ځان مطرح او مهم ښودل د هر انسان يوه طبعي غوښتنه ده. هر انسان په خپل ژوند کي هڅه کوي چي نور يې قدر وکړي، اهميت يې ومني، شخصيت يې تسليم کړي او لږ تر لږه په خپله حلقه کي دومره ارزښت ولري چي خبره يې واورېدل شي او نظريې اورېدونکي ولري. په ولسواکو او پرمختللو ټولنو کي د انسان پر دې فطري غوښتنه له علمي پلوه ګڼې څېړني شوې دي او د پر ځای کولو لپاره يې اقدامات کړي دي.

زموږ په څېر يوه سرپټې او ديکتاتوره ټولنه کي هر څه تر پشار لاندي دي. د انسان فطري غوښتني يا په رسميت نه پېژندل کېږي او يا يې په وړاندي مذهبي، فرهنګي، ټولنيز او سياسي خنډونه موجود دي.

موږ چي په عنعوي ډول له معاصر جهان څخه د ژوند په هر ډګر کي وروسته پاتي يو نو د نوي عصر ساينسي او فکري پرمختګ له نويو تنګونو او ستونزو سره مخ کړي يو. ځکه موږ د خپل تاريخ په هر پړاو کي تر هغه مهاله خوبولي پاتي شوي يو چي نورو د خپلو موخو د تېرېدو په لار کي را څخه د کار اخيستلو او يا له خپلي مخې د لري کولو پر مهال خوځولي يو. زموږ ټولنې ته تل نوي توکي او افکار په وارداتي ډول راغلي چي ځينو کسانو منلي او اکثريت د خپل فرهنګي ذهنيت، قبايلي نظام، تقليدي مذهبي اند، له نوري نړۍ د نه خبرتيا، لوړې کچې بې سوادۍ او په ځينو مواردو کي د نورو د مداخلو او دسيسو له امله ورسره مخالفت کړی دی.

څرنګه چي د هر مهال په ماډرن سيستم کي اکثريت وګړو ځانونه بې ګانه ګڼل او په هغه کي يې ځان ته د لنډ مهال لپاره په اسانۍ ځای نه شوای موندلای نو له همدې امله د نوي عصري وارداتي سياسي، اداري، علمي، ټولنيز، فکري او ساينسي پرمختګ د فرهنګ، مذهب، ملتپالنې، هيواد ساتني او ملي مسايلو په نوم سخت ځپل شوي چي په دې مبارزه کي تل د منلي ملي قيادت پر ځای له قبايلي دود سره سم قومونو او مذهبي ډلو پر خپل سر مقاومت کړی او هر هغه چا ښه نوم تر لاسه کړی چي په اصطلاح ښه جنګيالی او توريالی وو. مګر دې مبارزې او اتلولۍ که د مقاومت په شپو -ورځو کي لنډه ګټه درلوده خو، د هيواد او ملت لپاره يې دايمي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدمرغي هم راوړې ده. ځکه په داسي شرايطو کي هر هغه چا ارزښت او لوړ ټولنيز، سياسي او پوځي مقام تر لاسه کاوه چي پخپله به ښه جنګيالي او د زور خاوند وو. په داسي حالاتو کي د زيار، خدمت، علم او غوره ټولنيز او سياسي فعاليت په پرتله جګړه يو اسانه انتخاب وو، دا اوس هم ډېرى د ملت او دولت ضد کړى د حکومت په داخل او بهر کي ځکه وسلې، خشونت، فساد، قاچاق، خيانت، غلا او جګړې ته لاس اچوي چي د دوى لپاره په مالي، سياسي او ټولنيز لحاظ د واک او ځواک اسانه لار ده. په وروسته پاتو ټولنو کي وګړي د مشروع پرمختګ پر ځاى هڅه کوي د لنډو ناقانونه لارو په وسيله خپل هغه هدف ته ځان ورسوي چي دوى ته په ټولنه کي لوړ سياسي او ټولنيز اعتبار ورکوي. په تېره بيا هغه مهال چي له دغه ډول ناوړه کړنو سره د ځينو مذهبي کړيو، اشخاصو او استخباراتي شبکو له خوا مذهبي فتوا هم ونښلول شي. مذهب هغه حساسه پديده ده چي که يو ځل په نامه ډول د ډلو او اشخاصو لاسونو ته ولوېد نو له دې لارې بل شوى او نه يوازي خپل پيروان سوځي بلکي ټولې سيمې ته يې زيان رسېږي.

اسلامي نړۍ په تېره افغانستان نن د مذهبي جنون په ګرمه بټۍ کي د هغو ډلو او اشخاصو په لاس د خپلو وګړو، سيمې او دنيا لپاره سور تنور دى چي له يوې خوا سخت ساده دي او له بلې خوا د نړۍ او سيمې د استخباراتي لوبو په داسي جال کي ښکېل شوي چي يو ځل يې د واک او ځواک د خوند تر کتلو وروسته زړه نه غواړي د دې لوبې په ډګر کي خپل تر لاسه شوى نوم او ارزښت له لاسه ورکړي. ياني په ټوله کي جګړه د قدرت او قوت پر سر ده، مګر شعارونه د دين او وطن ورکول کېږي. ځکه موږ وينو چي د دين او وطن لپاره جګړه کوونکي تر بل هر چا همدغو دوو ته ډېر زيان اړوي، له کومه وخته چي د دين او وطن د ساتنې په نوم جګړه پيل شوې نه دين خوندي شوى او نه وطن، بلکي د ټولې نړۍ په سطحه افغانان بدنامه شوي، ملي ګټې له خطر سره مخ شوې دي، ملي تاسيسات ويجاړ شوي، په ميلونونو افغانان وژل شوي، معيوب شوي، له هيواده وتلي، ورک شوي او بنديان شوي دي، دين دومره بدنام شوى چي په داخل او بهر کي هر مسلمان او اسلامي شعار ته د شک په سترګه کتل کېږي.

دې ټولو ته په پام هر د عقل خاوند په ډېره اسانۍ درک کولاى شي چي د دين او وطن د شعار ورکونکو اصل هدف د واک او ځواک تر لاسه کول دي، نه دين او وطن ساتنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اسلامي نړۍ کې د ترهګرو ایډیالوژیک اساسات

ایا قران د ترهګرۍ کتاب دی او اسلام ترهګري غواړي؟ که داسې نه وي نو ولې د ټولې نړۍ ترهګرې ډلې د خپل دریغ په دفاع او توجیه کې قراني ایتونه او نبوي سنت وړاندې کوي او ترهګري یوازې په اسلامي نړۍ کې محدوده ده؟ دا هغه پوښتنې دي چې د دین په اړه خبرې کوونکی هر مسلمان ورسره مخ کېدای شي. لاندې به د همدې پوښتنو پر ځواب تم شو.

تر ټولو لومړی باید په دې پوه شو چې عموما د ترهګر فکر او ترهګریزو کړنو تر شا دوه عمده عوامل دي چې یو یې د محرومیت احساس او بل یې د واک غوښتنې مفکوره ده. څرنګه چې د هر دین یو شمېر مخکښانو د زمانې په یوه خاص پړاو کې د خلکو پر هرڅه پراخ واک درلود او د دین تر سپېڅلې پوښښ لاندې هیڅ نه شوای کولای چې د دوی د واک سلطه وننګوي، له همدې کبله چې یې کله د بېلابېلو عواملو پر بنسټ دغه پراخ واک یا کم او یا بېخي ختم شو نو د دوی کرکه راوپارېده او د خپل واک د بیا ترلاسه کولو لپاره یې وسله واله ترهګري پیل کړه چې په اروپا کې همدا رول کلیسا لوباوه او د صنعتي انقلاب په راتلو سره ساینس ورو–ورو د کلیسا د خاوندانو سیاسي واک له منځه یووړ او د کلیسا اربابان یوازې تر رسمي مذهبي چارو محدود شول. په پرمختللې نړۍ کې هم د اسلامي ډلو په څېر سخت دریځي شته، خو هلته د پیاوړو حکومتونو له امله نه شي کولای چې له وسلې څخه په کار اخیستو د خلکو سیاسي، ټولنیز، تعلیمي، مالي، فردي او نور حقوق وګواښي.

له بله پلوه چې په کومه ټولنه کې عام وګړي فقر ځپلي وي، کار او روزګار نه وي، خلک ټولنیز عدالت او غوره دولتي خدماتو ته لاسرسی نه لري، ملي ثروت او د هیواد عامه شتمني په مساوي ډول نه ویشل کېږي، پانګه او واک د څو محدودو کسانو او کړیو په لاس کې وي نو هلته ګڼې پرګنې او ډلې ځان محروم احساسوي چې له امله یې په لوږه او فقر د اخته وګړو او ملي غاصبینو تر منځ ټکر حتمي دی، په تېره بیا چېرې چې د دغسې شخړو لپاره د مذهب په څېر د مقدسې سرچینې احساس پاروونکي ناسم توجیهات هم موجود وي. نو هلته د ټولنیز تو پیر دغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړودوړ ډېر خطرناک شکل خپلوي چي همدا اوس موږ له الجزايره تر صومالیې او له عراقه تر افغانستانه ورسره مخ یو.

کله چي د غربي ځواکونو په لاس د عثماني ترکانو واکمني یا د مسلمانانو په اصطلاح خلافت ختم شو (چي د اسلامي فقهي له معتدل تعبیر سره سم خلافت هم نه شي بلل کېدای) له همغه وخته تر ننه مسلمانانو د خلافت د نظام بیا احیا کولو په موخه د اسلامي نړۍ په ګڼو سیمو کي د شته ټولنیز- سیاسي نظام پر خلاف وسله وال بغاوتونه کړي دي. د دوی د استناد لویه سرچینه د اسلامي فقهې هغه ذخیره وه/ده چي اسلامي پوهانو د مسلمانانو د عروج په زمانه کي د خپل وخت له سیاسي او ټولنیز فکر سره سمه لیکلې وه. څرنګه چي د عروج او زوال وختونه بېلابېلې تقاضاوې لري، له همدې امله د اسلامي نړۍ هغو فقهي مخکښانو په دې سره لویه تېروتنه وکړه چي د مسلمانو د عروج پر مهال تدوین شوې فقه یې هغه مهال هم د تطبیق وړ وبلله چي سیمه یې د نورو له خوا ونیول شوه او د مسلمانانو تر واک لاندي پراخه خاوره د نورو لاس ته ولوېده.

په دې کي شک نه شته چي په قران کریم او نبوي سنتو کي په پراخه پیمانه د جهاد او قتال یادونه شوې، د دې کار د تر سره کوونکو لوړې درجې یې بیان کړې او ان په ځینو وختونو کي یې فرض او لازمي بللی دی، مګر ستونزه دلته ده چي د جهاد په اړه د قران او نبوي سنتو اصل روح او مراد سم نه دی درک شوی، ځکه په قران کریم او نبوي سنتو کي د جهاد یو ډول هغه دی چي نبغ په نبغه د الله له اجازې سره تړاو لري او پر هغه قوم پلی کېږي چي هغوی ته رسول راغلی وي او د رسالت د ټولو مراحلو یاني دعوت، انذار، بشارت او هجرت وروسته د الله په مستقیمه اجازه رسول او د هغه ملګري د حق د منکرینو پر خلاف وسله اخلي او د خدای د اخلاقي قانون له مخې هغوی د خپل ناوړه کردار په سزا محکوموي چي د جهاد دغه ډول یوازې او یوازې د رسول له وخت او شخصیت سره تړاو لري او بل هیڅوک نه شي کولای د دغه جهاد په استناد د نړۍ د ملتونو په وړاندي وسله پورته کړي او ورته ووایي چي یا به زما عقیده منې، یا به جزیه ورکوې او یا به وژل کېږې، دغه ډول لاربښوونې د رسول په وخت کي د اهل کتابو له خاصو ډلو سره تړلې د هغه وخت یو حکم وو چي نن هیڅوک د هغه د تطبیق حق نه لري، ځکه چي دا د الله اخلاقي قانون سره د مخامخ تړلیو مخاطبینو په اړه دی، نن به کوم د عقل خاوند په داسي حال

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي اسلام د سولي او نورو ملتونو او دينونو د زغم دين ومني چي په متن کي يې دغه ډول تنګ نظري موجوده وي؟ د اسلامي فقهې ستونزه همدغه ده چي د رسول له شخصيت سره تړلي ځيني خاص زماني احکام يې له هغو لارښوونو نه دي بېل کړي چي عموم پکې دی، نه تر رسول پوري تړاو لري او نه تر ځانګړې زمانې او خاصو مخالفو او يا موافقو مخاطبينو پوري. د جهاد بل ډول د ظلم او تېري پر خلاف د خپل حق او ځان دفاع ده چي د نړۍ د نورو حقوقي مراجعو تر څنګ يې قران کريم هم له منلو انکار نه دی کړی، خو د دې لپاره يې ځيني شرطونه اړين بللي دي چي د مسلمانانو د عامه نظر توافق او د منظم دولت له خوا اعلان او ملا تړ يې اساسي شرطونه دي، که دغه شرطونه نه وي هغه جګړه او وسله وال خوځښت ترهګري، فتنه او په ځمکه کي فساد دی چي قران کريم د دغسي کړنو د ترسره کوونکو لپاره سخته سزا وضعه کړې او بايد د وخت واکمن هغوی ته سخته او داسي عبرتناکه سزا ورکړي چي بل څوک بيا دغسي بشر او دين ضد کړنو ته لاس وانه چوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اسلامي نړۍ کې مذهبي نرګسیت

نرګسیت په افرادو او ټولنو کې هغه نفسیاتي او فکري ناروغي ده چې که یې مخه و نه نیول شي نو شونې ده چې ناوړه پایلې به یې بشپړ ملتونه د هلاکت کندې ته وغورځوي. په مجموع کې هره مذهبي او پر میتافیزیکي باورونو ولاړه ټولنه د فرهنګي او مذهبي نرګسیت ښکار ګرزي. په کومه ټولنه کې چې د عقلانیت، منطق او پراخ، سالم او هراړخیز نقد وجود ته زمینه نه وي مساعده، ټولنیزې، دیني، کولتوري، سیاسي، تعلیمي، مالي او...چارې صرف د تقلید او پخواني دود پر بنسټ تر سره کېږي، هلته د نرګسیت ناروغي حتمي ده.

دا مهال اسلامي نړۍ د تهذیبي نرګسیت تر څنګ له مذهبي نرګسیت سره هم مخ ده، په مسلمانانو کې ډېری په دې عقیده دي چې دوی اصیل، جنتیان، د الله دوستان، د نړۍ پر مخ تر ټولو افضل، د لوړ باور څښتنان، د دنیا او اخرت سرداران، په هر حالت کې د نورو د مرګ او ژوند واک درلودونکي، په هر ډول سیاسي او ټولنیزو چارو کې د بشپړ او تل پاتي سیستم خاوندان او د هغه امت غړي دي چې هره کړنه یې د لوی رب له خوا تایید شوې ده. په داسې حال کې چې د علم، تمدن، بشرپالنې، عقلانیت او یو متوازن پرمختګ له کاروانه ډېر شاته پاتي دي.

د مذهبي نرګسیت له امله ډېری مسلمانان فکر کوي چې د دوی نوم او عقیده د همدې لپاره کافي ده چې هم په دنیا او هم په اخرت کې بریالي شي.

د خپل همدې نرګسیت له امله د معیار پر ځای صرف پر انحصار او نوم تکیه کوي. د محسوسو لاس ته راوړنو پر ځای هغه څه ته پناه وړي چې یا په تېر تاریخ کې د دوی د ځینو اشخاصو او ډلو له خوا شوي او یا د میتافیزیکي نړۍ هغه ښېګڼې یا دوي چې د مادي نړۍ په موجود بهیر کې یوازې لېونیان پرې قناعت کولای شي. که یې ټولنیز اخلاق، شخصي سلوک، کورنی ژوند او له نورو سره د مشترکو چارو تګلاره ووینئ نو له دوی سره صرف د خولې خبرې او پوچې ادعاوې دي، دا ځکه چې د خپلو ځینو باورونو پر بنسټ یې د دې نړۍ علمي پرمختګ ته شا کړې او د خپل تش نوم پر بنسټ په راتلونکې کامله نړۍ کې د دایمي جنتونو خوبونه ویني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مذهبي نرگسیت د دین پر بنسټ د داسي انحصاري تفوق ادعاء ده چي نجات، الهي رحمت، اخروي بریا، ټولنیز سیادت او سیاسي مسؤولیت یوازي د ځانګړي مذهبي طبقي اجاره ګرزي. همدا اوس هم موږ وینو او اورو چي ډېری مذهبپالي په لوړ اواز دا شعار ورکوي چي نوره نړۍ به یا اسلام مني، یا به د دوی له خپل ځانګړي تعبیر سره سم د هغوی ایډیال اسلام پالي حرکت ته جزیه ورکوي او یا به وژل کیږي. همدغه فکر په اسلامي نړۍ کي یو ډول فکري او عقیدوي ریا رامنځ ته کړې او د دین پالنې ټول عقاید او باورونه په همدغو ادعایي شعارونه ډک دي.

دا مهال نوره نړۍ په علمي او عملي ډول د خپلې ټولنې اجتماعي سلوک ارزوي، پر نظریاتو یې کره کتنه کوي، انسان شموله قوانین جوړوي، بشر پالنې ته دعوت کوي، خپله شتمني پر تحقیقي چارو لګوي، د خرافاتو پر بنسټ رامنځ ته شوې سرې کرښې ماتوي، د کایناتو پټو رازونو ته د سرورایسته کولو هڅې کوي، د فردي-اجتماعي خپلواکۍ پر لور مزلونه وهي او لګیا ده د ژوند ټول اړخونه د سالم عقلانیت پر بنسټ ودانوي. مګر مسلمانان لا هم د پوهې، پرمختګ، بشریت او عملي اخلاقو پر ځای یوازي د انحصاري فکر څښتنان دي، نوره ټوله نړۍ بې لارې ګڼي، جنت یې په ټیکه اخیستی، د خدای رضا یوازي په تخریب او د هر نامسلمان په وژنه کي ویني، د خپل خاص تعبیر پر بنسټ هر هغه مسلمان ورته واجب القتل ښکاري چي د خاصو ډلو خاص تعبیرونه ونه مني، مذهبي سیادت د هرې ستونزې حل ګڼي، له خدای ورکړې عقل څخه کار اخیستل ورته حرام ښکاري، د ماهیت پر ځای د شکل او مفهوم پر ځای د الفاظو غلامان دي او اخروي نجات یې یوازي تر دې پوري محدود کړی چي د عملي تقوا پر ځای شکلي او لفظي پرهیزګاري ترسره کړي. زموږ د ټولو ناخوالو حل په همدې کي دی چي نورنو د مذهبي نرګسیت دې ناروغۍ ته د عقلي او علمي اصولو په رڼا کي داسي درمل ومومو چي د ټولو لپاره ابدي روغتیا شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نصوصو په تعبير او تاريخ کي د تروريزم جرړې

له دې څخه هيڅوک سترګې نه شي پټولای چي موږ د اسلامي نړۍ په تېره د افغانستان په کچه دا څو لسيزې د تروريزم له لاسه رنځ وړو او د مذهبي تروريزم هر اړخيز قربانيان يو. دا په داسي حال کي چي دلته هره ناروا د مذهب په نوم تر سره شوې او ګڼو قتلونو ته د دين مقدسه جامه وارغوستل شوې ده. که پرون حکمتيار پر کابل راکيټونه اورول، په ځواب کي يې نورو ټوپک سالارانو ناروا وژنې کولې، يا نن طالب په ځانمرګو بريدونو، سرک غاړې ماينونو، مخامخ جګړو او غلچکي بريدونو کي بې ګنا افغانان وژني او د دين، ملي اصولو او نړۍ والو قوانينو پر بنسټ جوړ اسلامي دولت نه مني، د دې هر څه لپاره زموږ په خپل تاريخ او د نصوصو په تعبير کي توجيهات لري. له تروريزم سره د مبارزې يو مهم اړخ همدا دی چي د ترهګرو د هغو تبليغاتو مخه ونيول شي چي له امله يې ساده مسلمانان غولېږي او داسي انګېري چي د اسلامي نړۍ په لروبر کي روان فساد هغه اسلامي جهاد دی چي الله يې په قران کي امر کړی او رسول په خپل وخت کي عملي کړی دی، ځکه د دين په اساسي سرچينو کي هم د جهاد او وسله والې مبارزې نه يوازې يادونه شوې بلکې په ځينو وختونو کي يې وسله واله مبارزه اړينه بللې ده، مګر د افسوس ځای دا دی چي له لسيزو راهيسې د جهاد په نوم شوي فعاليتونه د دين له ار هدف سره اړخ نه لګوي. له بده مرغه زموږ تاريخ، فقهي متون، د احاديثو مراجع، شروحات، د دين په رڼا کي ليکل شوي ټولنيز اثار، سياسي افکار، ادبيات، د مسلمانو اشخاصو ژوند ليکونه او د شريعت له مختلفو اړخونو سره تړلې بېلابېلې ليکنې ټول خپلو لوستونکو ته همدا پيغام ورکوي چي په دې نړۍ کي د مسلمان د ژوند يوازينی هدف د شريعت په رڼا کي د سياسي واک تر لاسه کول او د زور زياتي له لاري پر خلکو د ځانګړې ايډيالوژۍ تحميلول دي. د دوی سياسي فلسفه ټوله نړۍ يو کلی ګڼي چي بايد او سېدونکي يې د يوه مرکز او يوه واکمن تر مستقيم تسلط لاندي د هغه نظام په سيوري کي ژوند وکړي چي د سياسي مذهبي مشرانو له خوا ورته وړاندي کېږي، که څوک له دې فلسفې سره مخالفت ښيي نو د هغه وژل ديني فريضه ده، د داسي يوه نظام د نه شتون په صورت کي بايد مسلمانان وسلې ته لاس کړي او د قوې په زور هر هغه خنډ له منځه يوسي چي د داسي نظام مخه نيسي. په قران کريم کي چي د کوم جهاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه شوې هغه دوه ډوله دي یو یې د رسول له زمانې او د هغه له شخصیت سره تړاو لري چې د خدای د اخلاقي قانون په رڼا کې د رسول په مشرۍ له حق څخه د هغو منکرینو پر خلاف تر سره کېږي چې د حق دعوت په وړاندې خنډونه جوړوي، د خپل واک په دایره کې د خلګو فکري، فردي او مذهبي ازادي نه مني او هغه چا مخالفت کوي چې انسانان مساوات، روا بشري حقوقو او د منطقي لارښوونو په رڼا کې د یوه الله لمانځنې ته رابولي. بل ډول یې له خپل ځان، مال، عقیدې او خاورې څخه د دفاع هغه مشروع حق دی چې د نړۍ ټول قانوني مراجع یې مني او دین هم جواز ورکړی دی. مګر دغه ډول جهاد څو لازمي شرایط لري چې د هغو له شتون پرته یې ترسره کول جهاد نه فساد دی. لومړی شرط دا دی چې د جهاد دغسي حکم د مسلمانانو افرادو او یا مختلفو ډلو ته نه دی متوجې، بلکې د دوی ټولنیزې ادارې او یا په اوسنۍ اصطلاح رسمي دولت ته راجع دی چې په دې اړه د تصمیم نیولو او ګام اخیستلو لپاره باید له ټولو مسلمانانو سره مشوره وکړي او کله چې هغوی ټول او یا یې اکثریت د دغسي ګام اخیستلو اجازه ورکړي نو دولت کولای شي چې د خپل ځان د دفاع په خاطر جهاد وکړي. مګر له دې سره یو بل شرط دا هم دی چې باید د خپل دښمن د مخنیوي او ځان د دفاع توان ولري او دغه ډول جهاد د دین، هیواد او ملت په ګټه وي، تر یوه قومانده لاندې وي، د اړوندې سیمې خلګ یې ملا تړ وکړي او نتیجه یې هم پخپله د هغې سیمې خلګ تر لاسه کړي.

زموږ بدمرغي دا ده چې د قران کریم او نبوي سنتو وروستی معقول جهاد مو په تروریزم بدل کړ او د خدای د اخلاقي قانون پر بنسټ د رسول له شخصیت سره تړلي ځیني اختیارات او اصول مو په خپل لاس کې واخیستل. که موږ خپل تاریخ، روایات او فقهي تعبیرات مطالعه کړو نو هلته هم ستونزه د همدې دوو جهادونو له نه توپیر او ناسم تعبیر څخه راولاړه شوې ده. زه یو ځل بیا پر دې ټینګار کوم چې که د اسلامي نړۍ حکومتونه په خاص ډول افغان دولت غواړي چې د تروریزم جرړې له منځه یوسي او د ترهګرو ایډیالوژیک ځواک وځپي نو اړینه ده چې تروریستان زموږ په شرعي اثارو کې له کوم څه څخه د ځان لپاره استفاده کوي هغه یو ځل بیا له سره وارزوي او په دې برخه کې مسلکي دین پوهانو ته دنده وسپاري چې د ترهګرو ناسمو توجهیاتو ته د دین د اصیلو لارښوونو او روح په رڼا کې منطقي ځواب ورکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټيکنالوژي او ترهګري

طالبانو د خپلې واکمنۍ په وخت کې پر انځورونو بنديز لګولی وو. سينما، فلم، ويډيو، د کيمرې کارونه او ټلوېزون ممنوع وو، موسيقي خو نو بېخي کفر ګڼل کېده او انټرنيټ ته يې نه لېوالتيا درلوده، نه موجود وو. مګر کله چې په دوه زره لومړي ميلادي کال کې د نړۍ والو ځواکونو په مرسته د دوی واکمني نسکوره شوه او دويم ځل بيا د پاکستان، سيمې او نړۍ والو استخبارتو په مټ د دې جوګه شول چې د هيواد په دننه کې د موجودې ادارې له ضعف او خلکو له عقيدې په ګټه اخيستلو ځان ته ځای پيدا کړي، نو مجبور شول چې يو وخت يې کوم څه ناروا، د شريعت خلاف او حرام بلل له هماغو شيانو څخه د خپلو تبليغاتو او پروپاګند لپاره کار واخلي.

نن موږ وينو چې طالبان د خپلو عملياتو ويډيو ګانې خپروي، له ترانو سره ډېره نرمه کمپيوټري موسيقي يو ځای کوي، په خپلو چاپي، ږغيزو او برېښنايي رسنيو کې له انځورونو پراخ کار اخلي، انټرنيټ کاروي او ډېری غړي يې نن له ټلويزون څخه استفاده کوي. دې حالت که له يوې خوا د نړۍ او نوې ټيکنالوژۍ په اړه د طالبانو پخوانی دريځ سخت باطل کړ او دوی يې اړ ايستل چې د شريعت له ادرسه يې د دې شيانو په اړه کوم فتوا صادره کړه وه بيرته يې په خپله ونه مني او د هغه څه کارونې ته اړ شي چې يو وخت به يې د هغو د کارونې له امله نورو ته سزاوي ورکولې.

له بلې خوا يې دا هم ثابته کړه چې ټيکنالوژي د ترهګرۍ له خپرولو سره ښه مرسته کوي، نن ترهګر په دې ښه پوهېږي چې د دوی لپاره ويډيو ګانې او نورې رسنۍ څومره مهمې دي، ټويټر، فېسبوک او هر ډول ټولنيزې شبکې په څومره اسانۍ د هغوی پيغام د نړۍ ګوټ-ګوټ ته رسولای شي؟ همدا وجه ده چې هره ترهګره ډله پوره هڅه کوي چې د پيغام رسونې او اړيکو له نويو اسانتياوو پوره ګټه واخلي.

په پر مختللې نړۍ کې د ساينس او ټيکنالوژي د خلګو د سوکالۍ، ذهني ودې، هيواد جوړونې، رغنيزو چارو، طبي پرمختګ، تعليمي هڅو، اقتصادي ګټو او نورو ښېګڼو لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارېږي، خو په وروسته پاتې نړۍ خصوصا افغانستان کې له پرمختللې نړۍ راغلي ټيکنالوژۍ د ترهګرو او مذهبي مافيا لاس ته لوېدلي او د هغه څه لپاره يې کاروي چې دا پېړۍ-پېړۍ يې زموږ خلګو او هېواد ته له بد مرغۍ پرته بل څه نه دي راوړي، د همدې ټيکنالوژۍ په مټ يا د هېواد ورانولو پلانونه طرحه کېږي او يا يې په مټ د کفر، ارتداد او ضلالت کرکجنې فتواوې خپرېږي.

موږ ته هغه وخت ټيکنالوژي مثبته ګټه کوي چې تر څنګ يې اساسي فکري بدلون هم رامنځ ته شي، له فکري بدلون پرته به نوي ټيکنالوژي هره ورځ نړۍ ته زموږ د وحشت صحنې رسوي او له دې لارې به پر خپلو خير غوښتونکو د تکفير فتواوې خپروو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سخت دریځۍ په وړاندې مبارزه څرنګه او ولې؟

سخت دریځي هغه بد مرغي ده چې د افغاني ټولنې د ژوند هره برخه یې سخته ځپلې ده. د دې تحمیل شوې مذهبي مافیا عاطفه له منځه وړې، مینه کفر ګڼي، د ژوند دایره یې تنګه کړې او هر ډول اخلاقي چوکاټونه یې مات کړي دي، نه فرهنګي دودونه مرعاتوي، نه قبیلوي جوړښتونه مني، نه سیاسي تعامل پېژني او نه د علم، منطق او عقل پر بنسټ ولاړو اصولو ته ژمن دي. له دین او مذهب څخه یې د کرکې، وحشت او تعصب یوه داسې اله جوړه کړې چې د نن سبا عملي – فکري الحاد ډېره پړه د همدې جهاد او جهادیانو پر غاړه ده.

سخت دریځي نه یوازې زموږ سیاسي او ټولنیز نظامونه ننګوي بلکې زموږ په فردي او کورنیو چارو کې هم مداخله کوي.دوی داسې عادت خپل کړی او ځان ته داسې واک ورکوي چې که ته ورسره کار نه لرې نو هغوی دې نه ایله کوي او تر هغو به درپسې وي چې یا د دوی ومنې او یا له دوی وتښتې یا ووژل شې، له همدې کبله د سخت دریځۍ په وړاندې مبارزه ډېر لومړیتوب لري.

څرنګه چې زموږ په ټولنه کې د سخت دریځۍ لویه سرچینه د دین په اړه ناسم پوهاوی دی له همدې امله باید تر ډېره بریده همدې اړخ ته جدي پاملرنه وشي، ځکه موږ د ژوند د نورو برخو په څېر د دین په زده کړه او ښوونه کې هم پر وارداتي مرکزونو، نصاب او ښوونکو تکیه کوو، تر څو چې په خپل هیواد کې دننه د دیني زده کړو ملي-افغاني مرکزونه، هیواد پال دیني او په عصري زده کړو سمبال علما او د وخت له غوښتنو سره سم دیني نصاب ونه لرو تر هغو به موږ د پردیو د دیني ایډیالوژیو، فتواوو، خوځښتونو، وسله والو باغیانو او د دیني مافیایي کړیو له انحصار سره مخ یو. فکر کوم افغان دولت او افغان ولس هیڅکله دې تشې ډکولو ته د یوې جدي مسلې په سترګه نه دي کتلي.

دا د حج او اوقافو، اطلاعاتو او کولتور او پوهنې د وزارتونو دنده ده چې په ګډه پر دې ستونزه کار وکړي او د یوه ګډ پروګرام په جوړولو د سخت دریځۍ ریښې وباسي. داسې دیني علما کم نه دي چې روان حالات یې ځوروي، په خپل دین، ولس او هیواد یې خوا بدېږي، د نوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

عصر په غوښتنو خبر دي او د بدلون اړتیا احساسوي خو له بده مرغه دولت یا له هغوی سره تماس نه لري او یا نه غواړي چې د سخت دریځۍ او ترهګرۍ لپاره په اوږده مهال کې دایمي حل ولټوي، ځکه دا یو واضح حقیقت دی چې دلته د هیواد د دښمنانو له خوا روان ناروا بغاوت په ظاهره دیني اړخ لري، دیني فتوا ورسره ملګرې ده، په اصطلاح مذهبي کړۍ او اشخاص یې ملاتړ کوي او د طالب، القاعدې او داعش په نوم د نورو د ګټو لپاره په شعوري او غیر شعوري ډول استخدام شوي باغیان د خپلې ناروا جګړې هدف دا ښیي چې غواړي په هیواد کې یو شرعي-اسلامي نظام رامنځ ته کړي، څرنګه چې په هیواد کې د سواد کچه ډېره کمه ده نو د دغو کړیو د تبلیغاتو تر اغېز لاندې راځي او ورسره ملګري کېږي، په تېره بیا چې اقتصادي، ټولنیز او تبلیغاتي عوامل هم ورسره ملګري وي.

د سخت دریځۍ په وړاندې مبارزه د اقتصادي، ټولنیزو، سیاسي او نظامي هڅو تر څنګ کلکو او منطقي دیني هڅو ته هم اړتیا لري، دا هغه سنګر دی چې دا ډېره موده بې جنګیالیو پاتې شوی او دا مهال سخته اړتیا ده چې د دین، ملت او هیواد خواخوږي دین پوهان یو ځل بیا خپل دا مورچل د هغو شیطاني کړیو په وړاندې د مبارزې لپاره ګرم وساتي چې غواړي د شخړو، لانجو او وحشتونو له لارې زموږ دین بد نامه، هیواد مو کمزوری او ولس مو ټوټه-ټوټه کړي، مګر په دې برخه کې د دولت پوره پاملرنې او همکارۍ ته هم اړتیا ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رواني جګړې مذهبي توجیهات

په هیواد، سیمه او اسلامي نړۍ کې د ټولو روانو جګړو ظاهري شعار دا دی چې پر مخ بوونکي یې ځان مجاهدین ګڼي او خپله جګړه د جهاد په نوم د دین اساسي لاربښوونه بولي. په دې مانا چې د روانو خونړیو جګړو جګړه مار ځانونه د رسول په وخت کې له هغو صحابه وو سره پرتله کوي چې په مکه کې د نبوي دعوت تر لومړنۍ مرحلې وروسته یې د هجرت په مدني دوره کې د خپلو دښمنانو پر خلاف وسله واله جګړه پیل کړه، هغوی ته یې پر له پسې ماتې ورکړې او له کومه ځایه چې دوی شړل شوي وو د خپلې وسلې په زور یې بیرته لاندې کړ.

څرنګه چې قران کریم د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د ژوند دعوتي او جهادي پېښې هم راخیستې او په یوه ډول د خپل رسول د دیني فعالیت داستان دی نو له همدې امله یې ډېری دغه ډول لاربښوونې تر ځانګړو حالاتو او شرایطو لاندې د هماغه په شتون کې له اړوندو قضایاوو سره تړاو لري. ځکه هغه د خپل قوم لپاره د الله وروستی رسول وو. که قران کریم په غور ولولو نو ترې ښکاري چې د الهي سننو په رڼا کې نبي او رسول د ځینو مشترکاتو تر څنګ یو لړ توپیرونه هم لري. له دې جملې څخه یو توپیر یې دا دی چې رسول د ځمکې پر مخ د خپل رب مجسم حجت وي کله چې هغه د خپلې دعوتي ساحې موجودو مخاطبینو ته الهي پیغام راوړي او تر ګڼو مرحلو وروسته یې د ده پر مستقیمو مخاطبینو حجت پوره کېږي نو بیا د رسالت په بهیر کې هغه مرحله راځي چې باید د خدای د اخلاقي قانون له مخې د هغه وخت د موجودو خلکو برخلیک څرګند شي چې یا په بشپړ ډول د طبیعي افتونو په وسیله له منځه ځي او یا یې سیاسي او ټولنیز نفوذ داسې ځپل کېږي چې لوی مجرمین په نابودۍ محکومېږي او رسول و ملګري یې سیاسي و ټولنیز واک تر لاسه کوي.

د رسول او نبي تر منځ همدغه توپیر ګڼو مسلمانانو نه دی درک کړی له همدې امله د جهاد او وسله والې مبارزې همدغسې ځانګړې قوانین په خپل لاس کې اخلي او د اوسنۍ نړۍ د هغو مسلمانو او نامسلمانو په وړاندې یې کاروي چې په اصطلاح د جهادیانو له سخت دریځي سیاسي اسلام سره د یوه او بل عامل پر بنسټ جوړ نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انسانو په وړاندې د ديني نظام په نوم د خاصې ډلې د واک ټېلو او خاص دين منلو په پلمه جهاد او جګړه د هيڅ دين له مخې توجيه نه لري. په قران کريم او نبوي سنتو کې ګڼ ځايونه د هغه جهاد يادونه شوې چې د الهي سنت له مخې د خدای د اخلاقي قانون برخه ده مګر چا چې نه دی درک کړی هغوی د سې انګېرې چې دا لارښوونه د لمانځه، روژې، زکات، حج او نورو په شان هر مسلمان ته متوجې ده او که يې څوک نه مني يا يې نه کوي هغه په ترتيب سره مرتد او ګنهګار دی.

همدغه منطق زموږ ټول ديني تصور او ديني منابع سخت زيانمن کړي دي، ځکه د دې فکر پر بنسټ د دين غوښتنه دا ده چې يوازې د ګوتو په شمېر څو سخت دريځي مسلمانان پر حق، د جنت وړ او د اخروي تلپاتې برياوو ونکي دي. هر هغه څوک چې د دوی خاص تعبير نه مني يا کافر، مرتد او يا بې غيرته ګناهګار مسلمان دی. د دوی په اند نامسلمانه نړۍ به يا اسلام مني، يا به جزيه ورکوي او يا به جګړې ته چمتو کېږي. د همدغه فکر له مخې دوی د هر نامسلمان وينه تويول ثواب ګڼي، د فرانسې وروستۍ ناروا او اسلام و بشر ضد چاودونې هم د دغه فکر زېږنده دي. (کېدای شي ځينې نور عوامل هم ولري، خو کله چې يې له ملاتړ کوونکو ډلو او اشخاصو سره خبرې وکړې دوی هماغه پاسنی منطق درته وړاندې کوي)

همدا وجه ده چې موږ د تفسير، حديث پوهنې، فقهې او عقايدو په برخه کې د دين زړو تعبيرونو او تشريحاتو بيا کتنې او د دين د اصلي سرچينو په رڼا کې د نوې نړۍ له عصري غوښتنو سره سم مسلکي ديني فکر ته سخته اړتيا لرو. دا مهال بايد د اسلام په روح خبرا و د معاصر جهان له سياسي، علمي، ټولنيزو ، مالي او فکري غوښتنو سره اشنا مسلکي دين پوهان د وينا او قلم له لارې د جهاد او د هغوی له فکر سره سم اسلامي خلافت په اړه د جګړه مارو هغه تصورات پخپله د دين په رڼا کې رد کړي چې هره سخت دريځه ډله يې د خپلو وينو تويولو لپاره د الله له خوا ورکړل شوی جواز ګڼي.

د دين په وسيله د سخت دريځۍ په وړاندې معقوله مبارزه يوازينۍ لاره ده چې کولای شو په وسيله يې د خپلو ولسونو په منځ کې د هغو سخت دريځو ډلو د نفوذ مخه ونيسو چې دا مهال يې زموږ په ټولنه کې د دين د نا سم تعبير او خاصو فرهنګي حالاتو له امله ريښې کړې دي. که دولتي او مدني ټولنې دې ټکي ته په پام د سخت دريځۍ په وړاندې عملي او فکري مبارزه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړي نو له یوې خوا به د ټولنیزې او علمي اړتیا پر بنسټ هغه تشه ډکه شي چې دا ډېر وخت یې اړتیا احساسېږي او له بلې خوا به زموږ په ټولنه کې سخت دریځو ته د ناولې څېرې څرګندولو فرصت په لاس نه ورځي.

د سخت دریځی په وړاندي بې تفاوته پاتي کېدل هماغه پایلې لري چې نن موږ ور سره مخ یو، د دې ناولې پدیدې په وړاندي د مبارزې لپاره د دین له سم او بشردوست تعبیر پرته بل هیڅ لاره نه شته. که موږ غواړو چې بدمرغی او ناخوالې مو پای و مومي نو له دین څخه د ناوړې استفادې مخنیوی یې یوازینی لار ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دين په معاصر فکر کي د امت او ملت شخړه

له کومه وخته چي د اسلامي نړۍ په کچه د مسلمانانو لويه واکمني له منځه تللې او د مسلمانانو له سياسي- فقهي ادبياتو سره سم د خلافت شرعي نظام رنګ شوی له هغې ورځې تر ننه بېلابېلو ډلو او اشخاصو هڅه کړې چي اسلامي امت يو ځل بيا هماغه تاريخي دور ته ورو ګرزوي. د دې لپاره د ديني نصوصو په رڼا کي (چي ډېری تعبيرونه يې هم پر ځای نه دي کارول شوي) ګڼې نظري او عملي هڅې شوې دي، خو په ټوله کي يې پايلې له درنو زيانونو پرته بل څه نه دي.

که د فقهي له فني بحثونو هاخوا د معاصر ديني تعبير ادبيات، ليکنې، نشرات او د يو ايډيال نظام جوړولو لپاره تر نولسمې پېړۍ وروسته خورې-ورې هڅې تر نظر تېرې کړو د ټولو تر منځ له ګڼو اختلافونو سره- سره دا يو ټکی مشترک دی چي د دې لارې لارويانو د اسلامي نړۍ ګڼ ملتونه د مسلمان امت تر شعار لاندې په داسي ستونزو کي ښکېل کړي چي د خلاصون يو ازينۍ لاره يې د ګردې اسلامي نړۍ په کچه د مختلفو رسمي جغرافيو تر جوړښت د محدود معاصرو دولتونو منل او د امت د سياسي تعبير پر ځای د هغه ار ديني شکل ته رجوع کول دي.

د خلافت لپاره مبارزه کوونکې ډلې او ګوندونه داسي فکر کوي چي په قران کريم او نبوي لارښوونو کي د امت کوم لفظ ياد شوی د هغه هدف په سياسي او جغرافيايي شکل د ټولو مسلمانانو تر منځ د داسي يوه امارت شتون دی چي مشري يې د خليفه په لاس کي وي. له دمشق، بغداد، رياض، قاهرې او يا د بل اسلامي هيواد له کومې سيمې د مسلمانو پراخه جغرافيه اداره کړي، او سمهالي هيوادونه يې واړه اداري تشکيلات وي او هر مسلمان يې د خپل ديني فرض له مخې داسي اطاعت وکړي لکه د رسول په وخت کي چي د هغه موجودو ملګرو کاوه. په دې توګه ګواکي خليفه پر ځمکه د خدای استازی دی، د امر منل يې ديني وجيبه ده او که يې څوک ونه مني يا د غسي کوم امير ونه لري هغه د خدای په قهر اخته دی.

په دې ضمن کي نورو تعبيرونو او جزي اختلافونو ته له پام پرته ويلای شو چي د ملت په وړاندي د امت د غسي تعبير د مسلمانانو تر منځ د ګڼو کړکېچونو او شخړو يو لوی عامل دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه د زمانې په بهير کې هيڅکه د سياست، نظام، ادارې، ټولنې، اقتصاد، زده کړو، ملي زعامت، چارو د ويش او نورو په اړه د انساني ټولنې افکار او مقررات په يوه ډول دوام نه شي کولای. دا يوه مستمره پروسه ده چې د زمانې په هر پړاو کې نوي نوښتونه او رنګونه خپلوي، څېرې يې بدلېږي، غوښتنې يې تغيير مومي او زاړه فکرونه و روشونه يې د ستونزو حل نه شي کېدای نو که موږ امت په همدې تعبير واخلو ايا د اسلام د سياسي، ټولنيزو، فقهي، مالي او نورو مسايلو په اړه د مسلمانانو د ژورو اختلافونو په دې دروان کې کولای شو ټول او يا يې ډېره برخه و ملتونه تر واحد اداري جوړښت لاندې د يوه ځانګړي فکري مکتب په پوښښ کې کنټرول کړو؟ هغه هم په داسې حال کې چې شرعي مسايل به د يوه خاص فکر تابع وي. څوک چې لږ شعور هم ولري هغه په دې پوهېږي چې دا هيڅ امکان نه لري.

په ټوله کې د ډېری عامو مسلمانانو او په خاصه توګه څوک چې د اسلامي انقلاب، اسلامي سياست او اسلامي خلافت يا په بل عبارت د شرعي نظام لپاره هڅه کوي لويه ستونزه د دين په روح د سم پوهاوی کمی، د تېر او اوسني تاريخ تر منځ د هر ډول توپيرونو نه درک او د دين و سياست تر منځ داسې خلط دی چې له امله مو يې نه دين وساتلای شو او نه هيوادو ملت.

امت په اصل کې د يوه دين د پيروانو لپاره کارول شوې قراني اصطلاح ده او هلته خپل خاص تعبير لري. هدف يې دا دی چې هر مسلمان د قران پر بنسټ د يوه خاص کتاب تر چتر لاندې د ځانګړي دين څښتنان دي چې ټول په يوه امت يادېږي، دا نه کومه سياسي اصطلاح ده او نه هم د خلافت له نظام سره تړاو لري. مسلمانان پخوا هم يو امت وو او اوس هم يو امت دي، اسلامي امت په دې سره له منځه نه ځي چې مسلمانان د خپلو اړتياوو پر بنسټ مختلف دولتونه ولري او د اسلامي نړۍ په کچه يې د واک چارې د بيلابيلو هيوادونو په خاصه جغرافيه کې اداره شي چې هلته مېشتو ټولو قومونو ته يې يو ملت ويل کېږي او د ملت ټول غړي له هر ډول فکري اختلافونو سره-سره خپلې ملي ګټې وپالي، د ساتنې لپاره يې مدني او سياسي هلې-ځلې وکړي او د خپل وخت او حالاتو له غوښتنې سره سم داسې سياسي نظام جوړ کړي چې په وسيله يې خپلې ګټې خوندي کړي.

دا کار نه له اسلام سره تضاد لري او نه د مسلمانو واحد امت ته زيان رسوي، که اسلامي نړۍ تر زر ډېر هيوادونه او ملتونه ولري نو هم ټول مسلمانان يو امت دی، ځکه په اساساتو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول د يوه دين، يوې عقيدې، يوه رسول او يوه کتاب لارويان دي، نه يې فقهي فرعي اختلافات د يوه امت کېدو وحدت ته زيان اړوي او نه د بېلابېلو اړتياوو پر بنسټ جغرافيايي وېش.

کومې ډلې او اشخاص چې امت او ملت د يوه بل په وړاندې دروي، هغوی نه په تاريخ خبر دي نه په شريعت او نه د انبياوو په سېرت. دغه ډول افکار د اسلامي نړۍ په منځ کې هغه وايروسونه دي چې مسلمانو هيوادونو او ملتونو ته يو ازې ويجاړي او مرګ راوړي له دې پرته يې بله هيڅ کارنامه نه ده کړې، که مسلمانان رښتيا هم غواړي چې د دين په رڼا کې ارام، پرمخ تللې او سوکاله ژوند وکړي د دغه ډول ډلو او افرادو ټول شعارونه دې يو ځل بيا د اوسنيو شرايطو او حالاتو په رڼا کې له موجودو امکاناتو سره سم وڅېړي، ماخذ دې يې وګوري، د قران او نبوي سنت له مخې دې يې پر تشريح تم شي او په دې اړه دې د امت د رښتنو او متخصصو پوهانو نظريات مطالعه کړي. د امت او ملت د متضاد بلونکو او د هر يوه په ار مفهوم د نه خبر درلودونکو بدمرغي همدا ده چې نه اساسي ديني پوهه لري او نه هم د روانو حالاتو په رڼا کې د خپلو اهدافو پر شوتتيا فکر کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملایان او سیاست

ملایان هم د بل هر افغان وګړي په څېر حق لري چي د هیواد د هرې چارې په اړه خپل نظر څرګند او د قانون په چوکاټ کي سیاسي و ټولنیز فعالیت وکړي. ملایان د افغاني ټولنې یوه لویه برخه ده او هیڅوک یې له پراخ اغېز څخه هم سترګې نه شي پټولای. دوی د مذهبي تقدس تر پوښ لاندي دومره زور لري چي د نظام له واکمنو سره هم نه شته. مګر له بده مرغه زموږ د هیواد مذهبي طبقه یا په اصطلاح ملایان خپل مذهبي دریځ په دې مانا اخلي چي د خلګو فردي، کورنی، سیاسي او ټولنیز فعالیت باید له هغه فکر او طرز سره سم وي چي دوی د خپلو حجرو، جوماتونو او مدرسو په چاپېریال کي زده کړی دی.

د دیني او دنیوي چارو تر منځ دغسي اختلاط لکه د ملایانو په فکر کي چي موجود دی هر هیواد او ملت د بشري کاروان له هر اړخیز پرمختیایي یونه شاته پاته کوي او په داسي حالت کي ښکېل پاتېږي چي د مذهب ټیکه داران به یې له ویښتانو تر جامو، تګ، خوراک، ناستې، ولاړې، شخصي ذوق او هر څه پوري ټولو چارو ته د مذهب په عینکو کي ګوري. که زموږ ملایان لا هم د دیني او دنیوي چارو تر منځ پولې او یوه بل ته د دین او دنیا د اړتیا ادرسونه ونه پېژني نو تل به مو ټولنه د مذهب په نوم له هر اړخیزي انارشۍ سره مخ وي.

که د اسلامي نړۍ په تېره افغانستان کړکېچونو ته پام وکړو زموږ د منطقي پرمختګ مخه تر ډېره د مذهب په نوم د ملایانو همدې مفکورې نیولې چي غوړاي هره لویه او وړه چاره د مذهب په ترازو کي وتلي. پر دې سربېره بل غم دا دی چي موږ د ملایانو له داسي تراکم سره مخ یو چي ټولنې ته موږ د ملایانو عرضې او تقاضا ته پام نه کېږي. هر کال په زرګونو افغانان له مذهبي زده کړو فارغېږي او د فراغت لپاره هم هیڅ معیار نه شته. دې حالت په ټولنه کي د مفت خورو ډله لویه کړې او ټولنیزې و سیاسي شخړې یې زېږولي دي. ځکه د فارغېدونکو ملایانو تر نوي سلنه ډېرې نه د عصري نړۍ په مسایلو او غوښتنو پوهېږي او نه د خپل هیواد له فرهنګ، دود او روانو جریاناتو له ژورو ریښو سره اشنا وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملايانو همدا ترکم زموږ هغه ستونزه ده چي تر دې دمه هيچا ورته پوره توجو نه ده کړې. زموږ په ټولنه کي د تعصب، بې خرته فتوااوو او ټولنيزو وسياسي اړودوړ لوی علت همدغه د بې کيفيته ملايانو نه مهارېدونکي غير معياري مذهبي فعاليتونه دي چي د دوی له خپلي محدودې، تر وخت تېرې او خامي ايډيالوژی سره سم هيڅ پوله نه لري او بايد د دوی د واک سلطه د يو سړي له شخصي خيالاتو نيولي تر سياسته پر ټولو چارو داسي غوړېدلې وي چي دوی د خپل محدود، خام او راايسار شوي چاپېريال په دايره کي څه زده کړي هغه پر ټولو تطبيق شي، ځکه د دوی په باور همدا شريعت دی او څوک چي يې دغه ډول تعبير نه مني پر ضد يې هر ډول فعاليت روا دی.

که زموږ ملايان د سياست، ټولنې او دنيوي چارو په اړه له دغسي مفکورې لاس واخلي د طب، زراعت، صنعت او سوداګرۍ په څېر سياست او حکومت هم تر ډېره يوه دنيوي چاره وګڼي او د سمبالښت چاره يې سياستوالو ته خوشي کړي نو هم به د دوی ژوند هوسا شي او هم به مو هيواد او ملت پرمختګ وکړي. ځکه د مذهبي مشرانو اصل هدف د انساني افرادو اخلاقي تزکيه ده نه سياست، نظامي چارې او حکومت. خو له بده مرغه زموږ ملايانو خپل هدف له ياده ايستلی او د دسيسو له مخې په داسي څه کي ښکېل شوي چي ځان او جهان ټول يې تباکړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځه او سیاست

په سیاسي ډګر کې د ښځو د ونډې، هڅو او فعالیت په اړه هم د مسلمانانو تر منځ د نظر یووالی نه شته، بلکې ډېری وګړي یې مخالفت کوي او ان دا د یو غربي یا کفري نظام مشخصه ګڼي چې ښځه پکې په سیاسي فعالیت بوختوي او په دولتي چارو کې ونډه لري.

په دې هکله ځینې نبوي احادیث وړاندې کوي چې ګواکې رسول الله ښځې له سیاسي هڅو او فعالیتونو منعه کړې دي. لاندې به ځینې دا ډول روایات نقل کړو:

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ الْحَرَّانِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ بَكَّارُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ أَبِي بَكْرَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي، يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي بَكْرَةَ، أَنَّهُ شَهِدَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَاهُ بَشِيرٌ يُبَشِّرُهُ بِظَفَرِ جُنْدٍ لَهُ عَلَى عَدُوِّهِمْ، وَرَأْسُهُ فِي حِجْرِ عَائِشَةَ فَقَامَ فَخَرَّ سَاجِدًا، ثُمَّ أَنْشَأَ يُسَائِلُ الْبَشِيرَ، فَأَخْبَرَهُ فِيمَا أَخْبَرَهُ أَنَّهُ وَلِيَ أَمْرَهُمْ امْرَأَةٌ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْآنَ هَلَكَتِ الرِّجَالُ إِذَا أَطَاعَتِ النِّسَاءَ، هَلَكَتِ الرِّجَالُ إِذَا أَطَاعَتِ النِّسَاءَ» ثَلَاثًا. (مسند احمد، مسند ابی بکرة، شمېره: ۲۰۴۵۵)

ژباړه: له ابوبکره څخه روایت دی چې کله رسول الله ته د ده د یو لښکر د بریا خبر په داسې حال کې راغی چې سر یې د عائشې په غېږ کې وو، نو ولاړ شو، سجده یې وکړه، بیا یې له زیري راوړونکي پوښتنې پیل کړې. ده په خپلو خبرو کې ورته وویل: دوی خپله مشري ښځو ته وسپارله. نو رسول الله وویل: نارینه اوس هلاک شول چې د ښځو اطاعت یې وکړ، نارینه هلاک شول چې د ښځو اطاعت یې وکړ. دا خبره یې درې ځله تکرار کړه.

څوک چې په سیاسي چارو کې د ښځو د ونډې اخیستو او فعالیت مخالف دي، هغوی له دې روایته استناد کوي چې اسلام هغې ته په سیاست کې د ګډون حق نه ورکوي. مګر دا روایت په څه-ناڅه توپیر له نورو سندونو سره هم نقل شوی چې ډېری طریقې یې کمزورې او د استناد وړ نه دي. خو دا روایت صحیح نه دی، ځکه په سند کې یې بکار بن عبدالعزیز دی. د ده په اړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

حدیث پوهان وايي:

و قال المزی : قال أبو بكر بن أبي خيثمة ، و عباس الدوری ، عن يحيى بـــن معين : ليس حديثه بشيء.

ابو بکر بن ابی خیثمة او عباس الدوري له یحی بن معین څخه نقل کړی چې د ده حدیث هیڅ شی نه دي.

و قال البزار : ليس به بأس,و قال مرة : ضعيف.

بزار ویلي: باک پرې نه شته او بل ځل یې ویلي: کمزوری دی.

و قال أبو أحمد بن عدی : أرجو أنه لا بأس به ، و هو من جملـــة الضـــعفاء الذين يكتب حديثهم .

ابو احمد بن عدي ویلي: هیله لرم باک پرې نه شته، دی د هغو ضعفاوو له ډلې دی چې حدیث یې لیکل کېږي.

دا روایت له مسند احمد پرته ځینو نورکتابونو هم نقل کړی، خو په ټولو کې همدغه بکار بن عبدالعزیز راوي شته.

په مجمع الزوائد کې یې دا روایت هم نقل کړی:

عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ – صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ –: " «لَنْ يُفْلِحَ قَوْمٌ يَمْلُكُ أَمْرَهُمُ امْرَأَةٌ» ". رَوَاهُ الطَّبَرَانِيُّ فِي الْأَوْسَطِ عَنْ شَيْخِهِ أَبِي عُبَيْدَةَ عَبْدِ الْوَارِثِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ وَلَمْ أَعْرِفْهُ، وَبَقِيَّةُ رِجَالِهِ ثِقَاتٌ

له جابر بن سمره څخه روایت دی چې رسول الله وویل: هغه قوم به هیڅکله بریالی نه شي چې د چارو واک یې له ښځې سره وي. دا طبراني په الاوسط کې له خپل شیخ عبیدة بن عبد الوارث بن ابراهیم څخه روایت کړی، زه یې نه پېژنم او نور راویان یې باوري دي.

وینو چې په سند کې یو راوي د طبراني استاذ عبیدة بن عبد الوراث ناڅرګند او مستور دی له همدې امله روایت صحت نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په صحيح البخاري او د حديثو په ځينو نورو کتابونو کي دا حديث هم شته چي:

حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ قَالَ: حَدَّثَنَا عُيَيْنَةُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ جَوْشَنٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي بَكْرَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «لَنْ يُفْلِحَ قَوْمٌ أَسْنَدُوا أَمْرَهُمْ إِلَى امْرَأَةٍ. (مسند ابی داود الطيالسي، مسند ابی بکرة: شمېره: ۹۱۹)

ژباړه: له ابو بکره څخه روايت دی چي رسول الله وويل: هغه قوم به هيڅکله بريالی نه شي چي خپلې چاري يې ښځې ته وسپارلې.

په بخاري، ترمذي او نورو کتابونو کي دا روايت له دې تفصيل سره نقل شوی چي کله رسول الله ته خبر ورسېد فارسيانو د خپل مړه شوي پاچا پر ځای د هغه لور وټاکله نو رسول الله پورتنی وړاندوينه وکړه.

دا حديث که څه هم د سند له مخې کره دی، مګر په دې سره دا ثابتول چي په سياسي چارو کي د ښځو فعاليت ممنوع دی، د حديث او اړوندې کيسې له روح سره نااشنايي ده، ځکه دا د قانوني دستور په توګه يو فرمان يا په سياسي چارو کي د ښځې د ونډې اخيستو په اړه د منعې امر نه وو بلکي د هماغه قوم په اړه يوه سياسي شننه يا وړاندوينه وه چي دوی کله خپل واک دې ښځې ته وسپاری نو بريالي کېدای نه شي، ځکه رسول الله د هغه وخت فارسي رژيم ښه پېژندی، د هغوی پر سياسي چارو يې ژور نظر درلود او په سياسي لوبو کي د ښکېلو کسانو په وړتيا خبر وو د خپلې تجربې او مالوماتو پر بنسټ يې دا وړاندوينه وکړه چي رښتيا هم شوه.

حافظ ابن حزم بيا له پورتني حديثه دا مفهوم اخيستی چي مېرمن له ولسمشرۍ پرته په نورو ټولو سياسي او حکومتي چارو کي ونډه اخيستی شي. امام ابو حنيفه او ځينو مالکيانو ته دا خبره هم منسوبه ده چي هغوی په هر حال کي د ښځو سياسي او حکومتي کار او زيار روا ګڼي. په ځينو تاريخي رواياتو کي خو دا هم ويل شوي چي د عمر فاروق په زمانه کي د يوه بازار اداري چارې يوې ښځې ته سپارل شوې وې.

په هر حال له پورتنيو ځينو رواياتو او يو کره حديث پرته چي په سياست او دولت کي د ښځو د کار مخالفين يې وړاندي کوي بل هيڅ داسي سند او لاسوند نه شته چي ثابته کړي په اسلام کي د ښځو سياسي هڅې ممنوع دي. د هغو رواياتو او کره حديث په اړه مو بحث وړاندي کړی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته به ځيني هغه شواهد را واخلو چي ښيي په سياسي او دولتي چارو کي د ښځو ونډه يوه عادي مباح چاره ده. په دې برخه کي د نارينه او ښځينه توپير نه شته.

په قران کريم کي دي:

الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِـــالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ. (الحج: ۴۱)

ژباړه: هغه کسان چي که په ځمکه کي واک ورکړو، لمونځ قايموي، زکات ورکوي، په ښو چارو امر کوي او د بدو مخه نيسي. د چارو انجام خاص الله لره دی.

په دې ايت کي الله د نېکو کسانو ځانګړتياوي په ګوته کړي چي په دې کي يې د نارينه او ښځينه توپير نه دی کړی. هر مسلمان ښځه وي او که نر چي د خپل واک پر مهال پورتنۍ ښېګڼې ولري نو هغه د الله خوښ بنده دی.

په قران کريم کي د سبأ د ملکې يادونه هم شوې چي په خپل وخت کي د خپل ولس مشره وه. سليمان عليه السلام ورسره خبري وکړې او هغې ايمان راووړ، په هيڅ قراني ايت او يا کره نبوي حديث کي نه شته چي سليمان عليه السلام دي هغه له خپله واکه ليري کړي وي. ځينو تفسير پوهانو يو شمېر داسي روايات نقل کړي چي ګواکي سليمان عليه السلام هغه له خپله تخته ګوښه او پر ځای يې بل ځوک وټاکی، مګر دا ډول روايات له فني او معياري پلوه هيڅ ارزښت نه لري. نه قران د هغې پر مشرۍ نيوکه کړې، نه سليمان عليه السلام ورته په دې اړه څه ويلي او نه رسول الله په نبوي احاديثو کي د دې د واک په اړه ناخوښي څرګنده کړې ده.

مګر له ځينو کسانو سره کېدای شي دا پوښتنه پيدا شي چي که په سياسي چارو کي د ښځو ونډه اخيستنه روا وای، ولي رسول الله او خلفاء راشدينو په خپل - خپل وخت کي هيڅ دولتي دنده ورته ونه سپارله؟

دوی ته بايد ووايو چي رسول الله په داسي حال کي خپله مبارزه او د سمون فعاليت شروع کړ چي عربي ټولنه د ناوړه افکارو، دودونو، کړنو او جهالت په يوه داسي سمندر کي ډوبه وه چي تر يې ايستل يې رښتيا هم په ښکاره يو ناشوني کار وو. خو دا نبوي عزم او هوډ وو چي عرب

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې له داسي جاهلي چاپيريال نه د تمدن او پرمختګ هغه اوج ته ورسول چي يقيناً په دومره لږ وخت کي يې تمه ممکنه نه وه، مګر له دې هر څه سره-سره بيا هم د هغوی نفسيات او رواني حالت دې ته چمتو نه وو چي ښځې ته يې په دولتي او سياسي چارو کي ونډه ورکړې وای، د ځينو تاريخي رواياتو پر بنسټ دوی له هغه حالته رابدل شوي ول چي يو شمېر کسانو به خپلې لوڼې او خوندې ژوندۍ ښخولې. ښځې يې د يو بې ارزښته متاع په څېر پلورلې، د يوه کمزوري حيوان ارزښت او قيمت تر ښځې لوړ وو، ښځې ته يې د يو ناولي موجود په توګه کتل او هغوی يې يوازې د جنسي تسکين وسيله بللې او بس. رسول الله صلی الله عليه وسلم هغوی له دې حالته دې ته راوستل چي ښځو ته يې حقوق ورکړل، د ځان واکداره شوه، د مېرمنې، مور، خور، لور او نورو په توګه ورسره د ښه چلند توصيه وشوه، په ديني چارو کي يې له نارينه وو سره يو ځای ونډه اخيسته، له رسول الله سره يې بيعت کاوی، د جوماتو، جمعې او اخترونو په ديني غونډو او عباداتو کي يې د ګډون حق ومونده، د نارينه وو له ديکتاتورۍ وژغورل شوه، د کار، تجارت او ازاد فعاليت حق ورکړل شو، په مېراث کي يې برخه ومونده او بالاخره له نارينه وو سره په يوه کتار کي ودرېده.

مګر رسول الله يو ځانګړی دولتي منصب بيا هم له دې کبله ورته نه دی سپارلی چي پورتنيو پرمختګونو ته يې ګواښ پېښولای شوای. ان ځينو کسانو له نارينه وو سره په کورنيو چارو کي د ښځو پر خپلواک نظر شريکولو هم نيوکي کړې دي، عمر رضی الله عنه رسول الله ته وويل: زموږ ښځو په مکه کي له موږ سره دومره خبرې نه شوای کولای، خو مدينې ته له راتلو وروسته هغوی له انصارو ډېر شيان زده کړل. ځيني کسان په دې هم خپه ول چي ښځې ولې د جوماتو لمنځونو ته ځي، دې ټولو ته په پام رسول الله هغوی پر دولتي دندو ونه ګومارلې، مګر په غزواتو کي يې له دوی سره په ګڼو ځايونو کي ګډون کړی او ښه رول يې لوبولی دی.

له دې ښکاري چي رسول الله د شوي پرمختګ د ساتني په موخه هغوی ته ځانګړې دولتي څوکۍ ورنه کړه، خو هيڅ ځای يې نه دي ويلي چي په دولتي او سياسي چارو کي د ښځو ګډون ناروا او غير اسلامي کار دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پاکستاني او افغاني ملایانو توپیر

موږ له دې امله افغاني مدرسې او په ټوله کې د مذهبي زده کړو بهیر د پاکستان د مذهبي زده کړو له بهیر سره پرتله کوو چې یو خو زموږ مذهبي زده کوونکي له نورې نړۍ سره چندان بلد نه دي او بل ډېری افغاني طالبانو او ملایانو په پاکستان کې مذهبي درسونه لوستي دي.

د افغانستان له مذهبي بهیر سره د پاکستان د طالبانو او ملایانو یو لوی او څرګند توپیر دا دی چې د هغوی ملي روحیه ډېره پیاوړې ده. خپلې ملي ګټې، ملي څېرې، ملي لومړیتوبونه او هیواد وملت پالنه پېژني. له ملا تر طالبه ټول یې له ملي مسایلو سره ژوره علاقه لري، له خپلو ملي ارزښتونو سره اشنا دي، په خپل ملت، هیواد، پوځ، ملي بیرغ، ملي سرود او دولت ویاړي. خپله ملي ژبه زده کوي، په خپل نصاب کې یې داخله کړې او ګڼ کتابونه یې پکې لیکلي دي ان د ډېری پاکستاني طالبانو خپل ملي سرود په یاد زده وي. څرنګه چې کریکټ د پاکستان ملي لوبه ده له همدې امله ټول پاکستانیان که څه هم ملا او طالب وي له دې لوبې سره سخته مینه لري. کله چې د پاکستان ملي او نورې لوبډلې له کوم بل هیواد سره په سیالي بوخت وي نو دوی یې خورا په شوق تعقیبوي، د خپل هیواد ټول مشهور لوبغاړي پېژني، په کارنامو یې خبر دي او د هغوی حالات مطالعه کوي.

یو چا راته کیسه کوله چې د پاکستان د کریکټ ملي لوبډلې له یوه هیواد سره مهمه لوبه درلوده. د مدرسې یوه زده کوونکي د راډیو له لارې په مستقیم ډول د لوبې حالات تعقیبول او ګوشۍ یې په غوږو کې وې پر سبقه ناست وو کله چې یوه پاکستاني لوبغاړي څلوریزه ووهله نو ده بې اختیاره وویل: اه. استاد ورته وویل: څه کوې؟ ده وویل: چوکه (څلوریزه) یې ووهله. همدا راز جاوید احمد غامدي په خپل کتاب مقامات کې د وتلي دیني عالم امین احسن اصلاحي په حالاتو کې له خپل هیواد پاکستان سره د هغه مینه یادوي او لیکي چې کله به د پاکستان او هند د کریکټ ملي لوبډلې د یوه بل په وړاندې د سیالۍ ډګر ته ووتې نو تر هغه وخته به یې پوښتنه کوله چې وروستۍ پایله به څرګنده ده. همدا سې نور ګڼ مثالونه شته چې له خپل هیواد او ملي مسایلو سره د پاکستاني ملایانو او طالبانو مینه او خواخوږي ثابتوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پاکستاني مدرسو کي له عصري علومو، ساينس او ټيکنالوژۍ سره هيڅ مخالفت نه کېږي، بلکي ډېري مدرسي يوه ديني زده کوونکي ته په دې شرط داخله ورکوي چي بايد تر يوه حده يې ښوونځي هم لوستي وي. ان د ځينو مدرسو د لوړي داخلې يو شرط دا هم دی چي بايد زده کوونکی د لسم ټولګي سند ولري. دا مهال چي په ټوله نړۍ کي انګليسي ژبه له هره پلوه مهمه ده او د نوي عصر ګڼ پرمختګونه له هغې سره تړاو لري او تر ډېره د ساينس وټيکنالوژي ژبه بلل کېږي له همدې امله انګليسي د ډېري پاکستاني مدرسو د نصاب لازمه برخه ده.

پر دې سربېره د پاکستاني مدرسو مديران، استادان او مسؤولين د اسلامي نړۍ ان د غربي هيوادونو له مذهبي ادارو، مدرسو او پوهنتونونو سره پراخې اړيکې لري، تر منځ يې تګ - راتګ، د افکارو تبادله او همکاري شته. د پاکستان ملايان او طالبان په داسي حال کي له خپل دولت او حکومت سره ښې اړيکي پالي، همکاري ورسره کوي او په ګڼو ادارو کي په سياسي او اداري فعاليتونو بوخت دي چي له ډېره وخته د دې هيواد مذهبي کړۍ، ګوندونه او مدرسې د خپل پوځ او حکومت پر ګڼو پاليسيو د شريعت په رڼا کي پراخې او ژورې نيوکې لري. مګر له دې سره-سره هغوی هيڅکله خپل پلويان، شاګردان، مريدان او ملاتړي د پوځ او دولت پر خلاف وسله والې مبارزې او بغاوت ته-نه هڅوي ځکه هغوی په دې پوهېږي چي وسله وال بغاوت هم زموږ په زيان دی او هم د ټول هيواد او ملت. دوی درک کړې ده چي که په کومه سيمه کي يو ځل د ټوپک او وسلې کولتور رامنځ ته شي بيا يې مهارول ډېر سخت کار دی. دا په داسي حال کي چي هلته د ګڼو مذهبي فکرونو مدرسې، ګوندونه او جريانونه موجود دي. مګر له هر ډول فقهي او فکري اختلافاتو سره-سره دوی ټول پر ملي مسايلو او ملي ګټو يوه خوله دي. ان د پاکستان ځيني مذهبي جهاديان، مدرسې او ديني اداري نشراتي ارګانونه لري، رغېزې، انځوريزې، برېښنايي او چاپي رسنۍ لري او ګڼې خيريه اداري پر مخ بيايي.

پاکستاني ملايان او طالبان نه د ښځو له زده کړو سره مخالفت کوي او نه يې د سياسي، ټولنيز، اقتصادي او فرهنګي فعاليت خلاف دي. په پاکستان کي بې نظير بوټو لومړۍ وزيره وه او ګڼې ښځې په پوځ او ملکي اداره کي په کار بوختې دي، خو هيڅکله پاکستاني ملايانو دا شيان د دولت، پوځ، هيواد او ملت پر خلاف د جهاد د فرضېدو لاملونه نه دي ګڼلي، بلکي په هر حالت کي يې له خپل دولت سره همکاري کړې ده. سره له دې چي په نظري ډول د دغسي چارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخالفت هم کوي خو دوی په عمومي ډول د پاکستان ملي ګټې تر هر څه مهمې ګڼي خو له بده مرغه زموږ په هیواد کې بیا د همدغو ملایانو په لاس د روزل شویو ملایانو او زده کوونکو فکر او عمل ډېر جلا دی. سره له دې چې د پاکستان خپل ملایان او طالبان همدا رنګه افغاني ملایان او طالبان هلته دا هر څه مني او په اړه یې هیڅ نه وایي بلکې په عملي او نظري ډول یې قبول کړې دي. خو کله چې همدغه چارې له افغانستان سره تړاو پیدا کوي نو هلته د ټولو نظر سل په سل کې بېل وي او پر همدغه اساس زموږ دولت بې لارې ګڼي او پر ضد یې وسله وال بغاوت د شریعت لازمي غوښتنه بولي.

د پاکستاني مذهبي کړیو یوه بله لویه ښېګڼه دا ده چې تر منځ یې همغږي شته، هر ډول مذهبي جریانونه یې ځانګړې مرکزي اداره لري. مثلاً د دیوبندیانو مدرسې د وفاق المدارس پاکستان تر چتر لاندې رسمي فعالیت کوي او د پاکستان په ګوټ-ګوټ کې د همدې فکر مدرسې له دولت او دې ادارې سره ثبت شوې دي. د ټولو لپاره یې یو ډول نصاب چمتو کړی او یوه پالیسي لري. که څوک د دغې مخالفت وکړي سمدستي یې د وفاق المدارس له بهیره باسي او بیا ټول ورسره اړیکې شلوي. د بېلګې په توګه کله چې په اسلام اباد کې د مولانا عبد العزیز تر مشرۍ لاندې یوې مدرسې د امر بالمعروف او نهي عن المنکر په نوم ځیني توند او خپل سري ګامونه واخیستل نو د وفاق المدارس ادارې له دې امله جلا کړه چې د دوی د تګلارې مخالفت یې کړی وو. پر دې مدرسې بیا د پاکستان پوځ عملیات وکړل ګڼ زده کوونکي او د دې مدرسې چارواکي یې ووژل چې په وژل شویو کې د مولانا عبد العزیز ورور غازي رشید هم وو. په خپله عبد العزیز یې ژوندی ونیو او ډېر وخت بندي وو. د عملیاتو پر مهال چې کوم زده کوونکي ووژل شول په هغو کې ګڼ ماشومان هم وو، خو له دې ټول ظلم او وحشت سره-سره د پاکستان ملایانو، جهادي او مذهبي ډلو، سیاسي ګوندونو او لکونو مدرسو نه د دولت او پوځ پر خلاف وسله وال بغاوت وکړ او نه یې د هغوی د کفر فتوا صادره کړه. ان د پاکستان د پخواني ستر مفتي مولانا محمد شفیع زوی او د وتلي دیوبندي ملا تقي عثماني ورور رفیع عثماني په ورځپاڼو کې دا جګړه داسې وبلله لکه د اسلام په لومړني تاریخ کې چې د علي او معاویه تر منځ پېښه شوې وه. مطلب یې دا وو چې دواړه لوري په خپل شرعي اجتهاد کې تېروتي دي، هر لوري ته به الله نېکه بدله ورکړي، که څوک په اجتهاد کې غلط وو د هغه به یو اجر وي او که حق ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسېدلی وو د هغه به دوه اجره وي.

د پاکستان ملایان او طالبان د اساسي قانون په رڼا کي پر ډیموکراسۍ او ټولټاکنو باور لري او د ووټ یا رایې په وسیله د خپل سیاسي برخلیک ټاکنه دیني مسولیت ګڼي همدا وجه ده چي هلته ګڼ مذهبي ګوندونه په رسمي ډول سیاسي فعالیت کوي او تل سیمه ییزو و ملي ټولټاکنو ته خپل کاندیدان وړاندي کوي. د هرې مذهبي ډلې ملایان او طالبان په دې مسایلو کي له خپلو ډلو سره اوږه پر اوږه ولاړ دي او پاکستانیانو ته هڅوي چي په انتخاباتو کي د دوی د ګوند او کاندید ملاتړ وکړي. پاکستاني ملایان په خپلو لیکنو او ویناوو کي د پاکستان خلګو ته وایي چي رایه یو امانت دی باید دوی خپله رایه مذهبي ګوندونو ته ورکړي، ځکه هغوی غواړي چي په پاکستان کي شرعي نظام راولي. مانا دا چي د ټولټاکنو په وسیله واک تر لاسه کول هم د اسلامي مبارزې یوه برخه ده. په داسي حال کي چي زموږ ډېری ملایان ټولټاکنې او انتخابات مطلق کفر ګڼي او په هیڅ ډول دې ته نه دي تیار چي له دې لارې سیاسي مبارزه وکړي. د حیرانتیا ځای دا دی چي همدغه افغاني ملایان او طالبان د پاکستان مدرسې، مذهبي ګوندونه، شیخان او مفتیان د ځان لپاره قدوه، نمونه، مشران او استادان ګڼي خو هغوی چي په پاکستان کي پر کومه لار روان دي هماغه تر کربښې دې خواته کفر او ضلالت ګڼي او هلته یې هم ورسره مني او هم چي فرصت په لاس ورشي په دې چارو کي ورسره ونډه اخلي. زه ګڼ داسي ملایان او طالبان پېژنم چي پاکستان ته تر تلو وروسته یې کله د هغه ځای تابیعت تر لاسه کړ نو په مذهبي ګوندونو کي داخل شول او په ټولټاکنو کي یې ونډه واخیسته، مګر په افغانستان کي به یې همدغه چارې کفر او ناروا ګڼلې.

پاکستاني ملایان او طالبان پر خپل دولت او پوځ باور لري او داسي انګېري چي دوی له نورو نړۍ سره کوم سیاسي روابط پالي او یا تړونونه ورسره کوي دا د هغوی کار دی، دوی په دې برخه کي مسلکیان دي باید پر پرېکړو او تصمیمونو یې باور ولرو ځکه نو هغوی هیڅکله په دې وجه د خپل دولت پر خلاف وسله نه ده پورته کړې چي ولې مو له امریکا سره ستراتیژیک تړون کړی او د اسلامي حکومت او یا ډلې پر خلاف ولاړ یاست. دوی که دغه ډول اعتراض لري نو د مدني حرکتونو او لاریونونو په وسیله خپل اواز اوچتوي تشدد او تاوتریخوالي ته هیڅکله لاس نه اچوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پاکستان مذهبي بهير له دې امله هم زموږ تر مذهبي بهير غوره دی چې د دوی د فتوا لپاره ځانګړي اشخاص او ادارې لري. هر څوک نه شي کولای چې پر خپل سر په تېره بيا د جهاد، ارتداد، وسله وال پاڅون او ملي مسايلو په برخه کې له څه تخصص او پراخ اعتبار پرته فتوا ورکړي. په دې ډول مسايلو کې هغوی خپل منځي غونډې کوي، تړلې اړوندې کړۍ او اشخاص په جريان کې اچوي او بيا يو مناسب تصميم نيسي. له بده مرغه په افغانستان کې نه د فتوا ځانګړي مرکزونه شته او نه په دې اړه تخصصي زده کړو او کاري تجربې ته کتل کېږي هر ملا په هر وخت کې هر ځای د هر ډول لويو مسايلو په اړه فتوا وې ورکوي.

لنډه دا چې زموږ او د دوی ملايان او طالبان له يو-بل سره دومره توپير لري لکه ځمکه او اسمان. زموږ ملايان نه په ملي مسايلو پوهېږي او نه ورسره علاقه لري. ملت او هيواد پالنه د شريعت خلاف ګڼي، د هر نظام پر ضد يې د کفر، ارتداد او غلامۍ فتوا ورکړې، ډېری يې د عصري زده کړو او ښځې د سواد خلاف دي، ښځو ته د کار اجازه نه ورکوي، ځانونه په هر ډول نړۍ والو، ملي، سياسي، نظامي، فرهنګي، ساينسي او تخنيکي مسايلو کې متخصصين ګڼي او هر څه ته د مذهب له زاويې ګوري. خو کله چې دغه طالبان او ملايان تر کرښې وا اوړي او پاکستان ته ورسېږي نو د سياست، حکومت، عصري زده کړو، ښځو د سواد، کار او هر څه په اړه يې دريځ يو سلو نوي درجې توپير وکړي هلته هم دا هر څه زغمي او هم يې فعاله ونډه اخلي، خو تکه هغه وخت را پرېوزي چې د پاکستاني استخباراتي کړيو او مذهبي اشخاصو او ډلو په مرسته او فتوا د يو سيستماتيک پلان له مخې د پولې دې غاړې ته د جهاد په پلمه را لېږل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلامي زده کړو بهير ته يوه کتنه

ايا پوهېږئ چې په هيواد او سيمه کې د اسلامي زده کړو مرکزونه څه تدريسوي؟ او ايا هلته تدريسېدونکې مواد د دين له روح او وخت له غوښتنو سره سمون لري؟ د دې پوښتنو په ځواب د پوهېدو لپاره بايد د اسلامي زده کړو بهير ته لنډه کتنه وکړو.

دا مهال خو په هيواد کې دننه د اسلامي زده کړو لپاره په عمومي ډول داسې مرکزونه نه شته چې نصاب يې له سره ارزول شوی وي او هغه څه پکې تدريس شي چې واقعاً د دين، هيواد، ملت او وخت غوښتنه وي. د اسلامي زده کړو يو اړخ د قران کريم د حفظ په نوم هغه شخصي دارالحفاظونه دي چې ماشومان پکې لومړی د قران کريم ناظره وايي او ترېو مودې وروسته يې حفظ پيلوي چې د درس طرز يې خورا ځورونکی دی. ځکه ډېری استادان يې د ماشومانو په وړاندې له خشونته کار اخلي، تر خپل برداشت ډېر بوج ورباندې راولي، عمر ته د نه پاملرنې او سم نظارت د نه شتون له امله په اخلاقي فساد اخته کېږي، هلته د موجود ناسم چېريال او خشونت له امله يې يو محروم او ځورېدلی احساس په لاشعور کې ځای نيسي او په کم عمر کې د قران يادونې د سخت پشار له امله په ذهني، عصبي او رواني ناروغيو اخته کېږي چې دولت، مدني ټولنې، کورنۍ او اولس بايد د دغسې مدرسو وضعيت ته جدي پاملرنه وکړي، ځکه هلته لوی شوي ماشومان ډېر وخت د ټولنې لپاره د مادي او معنوي زيان سبب ګرزي.

همدغه حالت له هيواده بهر په ګاونډې هيواد پاکستان کې هم دی. پر دې سربېره دلته او هلته دواړو ځايونو کې هڅه کېږي چې ماشومان د بغاوت او ترهګرۍ په روحيه وروزل شي. دا مهال چې کوم ماشومان ځانمرګي بريدونه کوي په هغوی کې لويه برخه يې همدغه حافظان او يا قاريان وي.

د اسلامي زده کړو بل اړخ د اسلامي علومو په نوم هغه مرکزونه دي چې د مدرسو او درسونو په نوم يادېږي. دا مهال د هيواد په لويو ښارونو او لرې پرتو سيمو کې ګڼې لويې او وړې مدرسې و درسونه شتون لري. پر دې سربېره د افغان زده کوونکو يو لوی شمېر له هيواده بهر په نورو هيوادونو په ځانګړې ډول پاکستان کې هم په ديني زده کړو بوخت دي چې د اسلامي

(c) ketabton.com: The Digital Library

علومو تر نوم لاندې مختلف فنون لولي. څرنګه چې په هیواد کې دغه ډول ډېرې مدرسې او درس ځایونه د پوهنې له وزارت سره نه دي ثبت، ان ځیني خو یې د دولت له کنټروله په دباندې سیمو او یا بهرنیو هیوادونو کې دي، له همدې امله د اسلامي زده کړو لپاره مشترک او واحد تعلیمي نصاب نه شته. هره مدرسه او درسځای ځان ته نصاب او د زده کړې طریقه لري.

زما د خپلې تجربې او مشاهدې پر بنسټ د ټولو مدرسو، درسونو او ان د شرعیاتو په نوم د پوهنځیو درسي مواد خورا کمزوري، تر وخت تېر او په ګڼو مواردو کې د سیاسي او ټولنیزو لانجو راپورته کوونکې دي.

په ډېرې مدرسو او درسونو کې نن هم په تنکیو ماشومانو شروط الصلاة، قدوري، خلاصه کیداني، کنزالدقائق، منیة المصلي، پنج کتاب، ګلستان، بوستان او دې ته ورته نور کتابونه لولي چې دا کتابونه په هیڅ ډول د ماشومانو له سویې سره مناسب نه دي. ځکه که غواړو چې ماشومان مو لومړني دیني مالومات تر لاسه کړي، نو ولې دغه ډول کتابونه د هغوی په مورنۍ ژبه نه ورته وایو؟ یو ماشوم به څرنګه د شروط الصلاة، قدوري او نورو کوچنیو فقهي کتابونو په سخته او زړه عربي وپوهېږي؟ بله خبره دا ده چې ماشومان د کلاسیکو فارسي اشعارو او نثر لوستلو ته څه اړتیا لري؟ دا کومه هوښیاري ده چې د پردۍ ژبې کلاسیک شعري او نثري ادبیات مو زمونږ پر ماشومانو د دین په نوم تپلي دي؟

له لومړنۍ مرحلې پرته چې د منځنیو درجو زده کوونکو ته کوم څه ورښودل کېږي نو د هغوی ډېری وخت د عربي ژبې پر صرف، نحوه او د منطق پر زړو کتابونو تېر شي چې له بده مرغه په دې وخت کې نه په عربي پوه شي، نه یې له ګرامر سره اشنا وي او نه د منطقو په سروبر خبر وي. ځکه د دې فنونو کتابونه له کلاسیک سبک سره سم دومره پېچلي لیکل شوي چې د اصل هدف پر ځای یې په متن پوهېدل خورا ستونزمن کار دی. د دې پر ځای چې لوستونکي د عربي ژبې ګرامر زده کړي او یا د منطق په مسایلو پوه شي د هغوی ډېر وخت پر دې تېرېږي چې څرنګه د مراح الارواح، کافیې او ایساغوجي متن، حاشیې او نکتې سره ولګوي؟.

لنډه دا چې د تدریس طریقه او د لیکنې سبک یې خورا وخت ضایع کوونکی او له اصل مسیره اړوونکی دی. پر دې سربېره په همدې وخت کې د زړې یوناني فلسفي ځیني هغه زاړه کتابونه هم تدریسېږي چې په دویمه هجري پېړۍ کې د هغه وخت له غوښتنو سره سم عربي ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

وژباړل شول او په څنګ کې يې د علم کلام ځينې کتابونه هم د نصاب برخه ده. د فلسفې او علم کلام دغه کتابونه ټول پر داسې مسايلو بحث کوي چې نن يا ورته اړتيا نه شته او يا بايد د وخت له غوښتنو سره سم په نوي، اسانه او لنډ ډول تدريس شي.

په وروستۍ مرحله کې د فقهي، تفسير او احاديثو هغه کتابونه راځي چې تر لوستلو وروسته يې عموما زده کوونکي د فراغت سند تر لاسه کوي او په اولسي اصطلاح د ملا يا مولوي درجې ته رسېږي. د نصاب دا مرحله هم سختې ستونزې لري، ځکه يو خو زموږ مذهبي فکر د خپل ځانګړي کورني او ټولنيز چاپېريال له امله پر تنګ نظرۍ او تعصب ولاړ دی او بل چې کله يو زده کوونکی د اسلامي زده کړو چاپېريال ته دننه شي نو طبعا د اسلامي احکامو په تعبير او تفسير کې له ګڼو اندونو او نظرونو سره اشنايي پيدا کوي. خو زموږ په ديني مدرسو کې هڅه دا وي چې زده کوونکو ته باور ورکړل شي چې په دې سيمه کې له کلونو او پېړيو راپاته او مروج ځانګړی مذهبي تعبير بالکل کره او وروستی دی چې بايد په اړه يې هيڅ ډول شک، نقد او نيوکې ته ځای پاتې نه شي، هر هغه نظر او تعبير بايد په سخته رد شي چې زموږ له مذهبي تعبير سره مخالفت لري. له همدې ځايه په زده کوونکو کې د کرکې، تعصب او نه زغم روحيه نوره هم پياوړې کېږي. همدغه ذهنيت سبب ګرزي چې زده کوونکي د فقهي او عقيدوي مسايلو په تعبير کې د هغه شخص، ډلې او هيواد تر اغېز لاندې راشي چې دوی پکې زده کړې کړې وي.

د دې پر ځای چې هغوی فکر کولو، عقل کارونې، د خپل فطري استعداد ودې او نوښت ته راوبولي، دوی ته په کلکه ويل کېږي چې بايد د خپل استاد، شيخ، پير او نوي وزاړه مذهبي لارښود هره خبره له څه فکر او غور پرته په پټو سترګو ومني، هره فتوا يې حقه وبولي او هره بيان شوې مسئله يې عملي کړي، هلته له اجتهاد او نوښت سره سخت مخالفت کېږي او ټول زور يې پر دې وي چې زده کوونکي د ړانده تقليد په خپلولو ځانونه د جنت حقدار وګرزوي. له دې سره-سره هغوی د بدعت او سنت په نوم د ژوند کولو له ډېرو نويو طرزونو او وسايلو سره هم مخالفت کوي او لويه بدمرغي دا ده چې دوی د سياست او له نامسلمانو ډلو او هيوادونو سره د چلند يو خورا حيرانوونکی دريځ لري. د دوی زاړه کتابونه، استادان، شيخان، مفتيان او له دې بهير سره تړلي ټول کسان په دې اند دي چې د نامسلمانو په وړاندې جګړه په هغه صورت کې فرض کفايي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده چي دوی تېری نه وي کړی او که تېری وکړي بيا پر نر، ښځه، مرييي او هر هغه چا چي په يو نه يو ډول ورسره کومک کولای شي د لمانځه او روژې په څېر فرض ده. اهل کتاب(يهودان او عيسويان) به يا جزيه ورکوي، يا به اسلام مني او يا به وژل کېږي چي د جگړې په صورت کي به يې ژوندي نارينه، ښځې او ماشومان په مرييتوب نيول کېږي. د برخليک په اړه به يې بيا د دوی مشران پرېکړه کوي چي ايا ښځې يې د مينځو په توگه ساتي، جنسي وفزيکي گټه تري اخلي او که يې د پيسو په بدل کي او يا له څه بدلې پرته خوشي کوي؟ د نارينه وو او ماشومانو په اړه هم دغسي احکام دي. نور نامسلمان ملتونه يوازي د اسلام منلو او جگړې اختيار لري او بس.

د سياست په اړه يې نظر دا دی چي بايد د چارو ټول واک د مذهبي مشرانو په لاس کي وي او هغه ډول نظام پلی کړي چي د دوی په کتابونو کي يې احکام بيان شوي دي او موږ د طالبانو، داعش، القاعدې او نورو سخت دريځو ډلو په شکل ليدلی دی.

لوستونکي دي دا گومان نه کوي چي موږ د فقهې، تفسير او احاديثو له ټولې ذخيرې سره مخالف يو او نه يې منو. بلکي هدف مو دا دی چي هلته بيان شوي تعبيرات د مفسرينو، فقهاوو او حديث پوهانو له خوا د خپل وخت د غوښتنو پر بنسټ شوي تعبيرونه دي، موږ د دوی هڅو او زحمت ته د قدر په سترگه گورو مگر له دې سره-سره موږ هم حق لرو چي زاړه نظريات، افکار او مسايل له سره وارځوو او د د دين د کره منابعو، منطق، اساسي بشري حقوقو او علم په رڼا کي يې هغه څه ومنو چي د منلو وي او هغه څه يې رد کړو چي د منلو نه دي. نن دې ته سخته اړتيا ده چي يادو اسلامي فنونو ته له سره بيا اصولي کتنه وشي او د ګڼو فرهنگي، مالي او سياسي لاملونو پر بنسټ د دين سخت دريځی تعبير او له ترهگريزو کړنو ډک فقهي تفسير بيرته اصلاح شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ديني ارزښتونه که د ارزښتونو دين؟

د نړۍ په هره ټولنه کي مختلف ټولنيز، سياسي او اخلاقي ارزښتونه د يې لپاره دي چې د انسان کرامت او شخصيت خوندي شي. د بنسټيزو بشري حقوقو هدف هم دا دی چې له هر ډول مذهبي، جغرافيايي او نژادي توپير پرته ټولو انسانانو ته په مساوي ډول د انسانيت پر بنسټ اساسي بشري ارزښت ورکړل شي.

کله چې موږ د دين خبره کوو او د دين پر فلسفه ږغېږو نو هم بايد تر هرڅه لومړی دا پوښتنه مطرح شي چې انسان به د ديني ارزښتونو ساتندوی وي او که به په دين کي داسي ارزښتونه وي چې انسان پر خپل لوري ورماتوي او دا باور به ورکوي چې د دين په دايره کي يې هغه فطري او معقول حقوق خوندي کېدای شي چې بايد د بشريت پر بنسټ يې ولري؟

مګر دا مهال چې زموږ په ټولنه بلکي ګرده اسلامي نړۍ کي کومه ديني مفکوره دود ده له هغې داسي ښکاري چې زموږ دين د يوې تنګې دايرې په ايستلو خپل پيروان دې ته هڅوي چې ديني ارزښتونه وساتي، په خپله د ارزښتونو دين نه دی. ځکه کوم دين چې په خپل ذات کي د انسانيت لپاره ارزښتونه لري، هغه د بل ساتنې ته نه وي اړ، د خپلو معقولو او منطقي ارزښتونو، ګټورو اخلاقي او معنوي لارښوونو، سالم فکري نظام او انسان شموله ښېګڼو په درلودو هر څوک د ځان پر لور راکاږي، د انسانانو په زړونو کي ځای مومي او د مينې په خپرولو د هر سړي ذهن ته لار پيدا کوي. ان په بېړنيو او غير عادي حالاتو کي يې هم احکام پر منطق، عاطفه او ټولنيزو سياسي بصيرت بنا وي.

په معاصر دور کي پر مختللې نړۍ دې ته نه ګوري چې د دين په متن کي لارښوونې څه وايي؟ نننی انسان دې ته ګوري چې يوې مفکورې ته ژمن او پر هغې عمل کوونکی په خپل ورځني ژوند کي څومره صادق، رښتنی، د بشر لپاره خادم، مينه ناک او د نورو عالي-معنوي صفاتو درلودونکی دی. دا مهال د کميت پر ځای کيفيت مهم دی. نړۍوال د هغه دين پر لور ډېر ورماتېږي چې پيروان يې د صداقت، مينې، بشري خواخوږۍ، ټولنيز خير، اخلاص او دنيا ته د ګټې رسونې په چارو بوخت وي، کرکه ونه لري، نورو ته په درناوي قايل وي، ځان تر ټولو عالي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ګڼي، د ښځې او نارینه صنفي تبیعض پکې نه وي، د نوم او ځان ښودنې پر ځای یې معیار نیک عمل او غوره اخلاق وي، د تخریب پر ځای یې تعمیر خوښ وي، په هر څه کې پر ټولنیز عدالت ټینګار وکړي، د هر انسان وژنه او سپکاوی پکې ستر جرم او معصیت وي. پر انساني کرامت ټینګار وکړي، هر ډول اخلاقي او مدني لارښوونې یې په دې موخه وي چې انسانیت خوندي شي او خپل اساسي بشري ارزښت تر لاسه کړي. د هیڅ ظالم ملاتړ و نه کړي، ځمکنی ربوبیت پکې ځای و نه لري، د خاصې طبقې د واک او ځواک پلوی نه وي او بالاخره د دومره غوره اخلاقي او معنوي ارزښتونو درلودونکی وي چې هر انسان ورته تسلیمېږي او د خپل ناقرار وجدان قرار یې ګڼي.

موږ باید دا و نه وایو چې هلئ! دیني ارزښتونه له ننګونو سره مخ دي او باید ساتنه یې وشي، ځکه د ارزښتونو دین زما او ستا ساتنې ته نه بلکې غوره کردار، درانه شخصیت، عملي صداقت او له اخلاصه ډکې انساني رویې ته ګوري. که موږ د خپل کردار او تعمیري رول په وسیله نړۍ ته دا باور وکړو چې زموږ دین د همدغسې مثبتو او ګټورو ارزښتونو درلودونکی دی نو بیا به هیڅکله اړ نه شو چې وو وایو نوره نړۍ زموږ دیني ارزښتونه له منځه وړي او باید موږ یې د ساتنې لپاره لاس پر کار شو. کله چې د عمل په میدان کې د یوې مفکورې مثبتې اغیزې ولیدل شي بیا یې د نړۍ هیڅ انسان نه له منځه وړلای شي او نه یې پر انساني پرګنو د اغیز مخنیوی شونی دی. باید دین موږ ته داسي ارزښتونه راکړي چې هم په موږ کې مثبت بدلون راولي او هم نور متاثر کړي. په کومه دیني مفکوره کې چې که د نورو د راکاږلو پر ځای له هغوی سره د کرکې او تضاد خبره کېده نو باید وپوهېږو چې دا دین نه ارزښتونه لري او نه د بشر پر اخلاقي وجود اغېز کولای شي. که موږ پر خپل دیني دریځ یو ځل له سره غور وکړو نو ډېر ژر به وپوهېږو چې د دین په نوم ادرس مو غلط کړی، ځکه دین په حقیقت کې د هغو سترو اخلاقي او ګټورو معنوي لارښوونو مجموعه ده چې هدف یې ټول انسانیت ته خیر رسول، د هر ډول کرکې مخنیوی، د ټولو تبعیضونو له منځه وړل، د انساني کرامت او شخصیت ساتنه، وروروولي او د منطق پر بنسټ د عدالتي نظام ټینګښت دی. باید موږ د دیني ارزښتونو د ساتنې پر ځای د دین په انسان شموله ارزښتونو خبر او پلي کوونکي شو، د جبر او قول پر ځای هغه رول ولوبوو چې هر څوک د دین پر ارزښتونو باوري کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دين او انسانيت

په اسلام کي د اخلاقو، ټولنيزو احکامو، الهي لمانځنې او نبوي ارشاداتو يوه لويه موخه انسانيت او بشر پالنه ده. که د اسلام پر ګڼو فردي، کورنيو او ټولنيزو لارښوونو غور وکړو نو راته جوته به شي چي اصل هدف يې د يوه ځانګړي تعلق پر بنسټ انساني خواخوږي او بشر پالنه ده. مثلا: الله تعالی مسلمانانو ته په قران کريم کي ويلي چي له خپل مور وپلار سره ښه کوئ، هغوی مه ځوروئ، په هره روا چاره کي يې اطاعت وکړئ، له ټولو خپلوانو سره غوره چلند کوئ، د يتيمانو حقوق مه خورئ، له هغوی سره ښه کوئ، لاس يې نيسئ، غريبانو او بې وزلو ته پام کوئ، سوال کوونکي مه رټئ او داسي نورې لارښوونې.

دا ټول احکام تر يوه ځانګړي سرليک لاندي په مجموع کي له بشريت سره د خواخوږۍ هغه موارد دي چي د دين په ګڼو لارښوونو کي ورباندي ټينګار شوی، هر مسلمان يې د هغو تر سره کولو ته هڅولی، د داسي کړنو د ترسره کوونکو درجې يې بيان کړې، د نه کوونکو دنيوي او اخروي مقام يې په ګوته کړی او په ټوله کي يې پر ټولنه او انسانيت د شتون او نه شتون په صورت کي د هغو مثبتې او منفي اغيزې ځېرلې دي.

که د اسلام اصل روح يانې د الله توحيد ته پام وکړو نو هم پوهېدای شو چي دا په انساني تاريخ کي پر بشريت يوه ستره لورونه ده، ځکه کله چي په کومه ټولنه کي الهي توحيد نه وي، هلته ډېر وخت انسانيت مجبور شوی چي د خپل خالق او مالک پر ځای بُت، قبر، انسان، حيوان، لمر، سپوږمۍ، ستوري او د طبيعت نورو ښنو او مظاهرو ته سر ټيټ کړي، خپل انسانيت تر پښو لاندي کړي، د داسي څه په وړاندي سر پر سجده شي چي د ده د لمانځنې لپاره نه بلکي د ده د خدمت لپاره دي. همدا خبره په يوه قراني ايت کي داسي

انځور شوې:

أَلَمْ تَرَوْا أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مُنِيرٍ (لقمان: ۲۰)

ژباړه: ومو نه لیدل چي الله هغه څه درته ایبل کړي چي په اسمانو او ځمکه کي دي؟ پر تاسو یې ښکاره او پټ نعمتونه لورولي. ځیني خلک داسي دي چي د الله په اړه له څه پوهي، لارښووني او ځلاند کتاب پرته شخړه کوي.

د دې ایت په رڼا کي راته جوته شوه چي د ځرګندو کایناتو په ډله کي انسان او بشریت ډېر لوړ مقام لري. نور کاینات د ځانګړو قوانینو له مخې د خپل فطرت تابع دي چي یوه ذره سرغړونه ترې نه شي کولای، مګر انسان له یو ډول مجبوریت سره-سره په محدوده دایره کي خپلواک دی، شعور لري، الله پرې د عقل په څېر یو ستر نعمت لورولی، د زده کړې استعداد لري، د بیان ځښتن دی، ژبه ورکړل شوې او ان کولای شي د خپل چاپېریال په شاوخوا کي موجود کاینات په خپله ګټه وکاروي او هغه ډول استفاده ترې وکړي چي د ده زړه یې غواړي.

انسان د خپلو همدغو استعدادونو او وړتیاوو پر بنسټ د ځمکې پر مخ د مېشتېدو چانس وموند او د هغې تنګونې په وړاندي بریالی شو چي د ملایکو په څېر د یوه نوراني او سپېڅلي مخلوق له خوا ورسره مخ شوی وو. همدا وجه ده چي د انسانانو ترمنځ له هر ډول ژبني، مذهبي، نژادي او سمتي تبعیض پرته د الله په وروستي کلام کي د ټول بشریت په اړه ویل شوي:

أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا (المایده: ۳۲)

"یقینا که څوک یو نفس د بل نفس په بدل کي له وژلو او په ځمکه کي له فساد کولو پرته ووژني نو ګواکي ټول خلک یې ووژل او که یې څوک ژوندی کړي نو ګواکي ټول خلک یې ژوندي کړل."

دا الهي لارښوونه موږ ته راښیي چي د هر انسان وژنه ډېر لوی جرم او سخت کرکجن عمل دی. که څوک یو انسان قتلوي ګواکي ټول انسانیت وژني، ځکه په حقیقت کي ټول انسانان د یوه مور او پلار اولاده ده، د یوه خدای بنده ګان دي او ترمنځ یې د انسانیت په نوم یوه اړیکه ده چي په دې کي هیڅ ډول تبعیض ځای نه شي موندلای. په الهي دین کي د ګڼو عباداتو موخه دا ښودل شوې چي په وسیله یې انسان تقوا تر لاسه کړي. د تقوا ساده او اسانه تعریف له خپل خالق او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه له مخلوق سره نېکه رابطه ده. ياني تقوا دار او متقي انسان هغه دی چي هم د خپل خالق حقوق پر ځای کړي او هم د مخلوق. که وګورو نو د تقوا لفظ د هر ډول لوړو بشري اخلاقو او غوره ټولنيزو اړيکو لپاره يو ډېر ساده تعبير دی چي هر څوک پرې په اسانۍ پوهېږي. قران کريم د رسول الله په اړه ويلي:

وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ (القلم: ۴)

"او يقينا ستا اخلاق ډېر لوړ دي."

د رسول الله لوړ اخلاق او ستر شخصيت د دې سبب شول چي د خپل وخت لوی جابران، سرسختي مخالفين او د هرې ټولنې وګړي متاثر کړي. ښه کردار، بشرپال چلند او انساني خواخوږی ته يې وهڅوي. ان امام بخاري په خپل کتاب صحيح البخاري کي يو ډېر عجيب روايت نقل کړی. راځئ! دا روايت په ګډه ولولو او د څو شېبو لپاره يې پر محتوا تم شو:

حَدَّثَنَا آدَمُ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ مُرَّةَ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ أَبِي لَيْلَى، قَالَ: كَانَ سَهْلُ بْنُ حُنَيْفٍ، وَقَيْسُ بْنُ سَعْدٍ قَاعِدَيْنِ بِالقَادِسِيَّةِ، فَمَرُّوا عَلَيْهِمَا بِجَنَازَةٍ، فَقَامَا، فَقِيلَ لَهُمَا إِنَّهَا مِنْ أَهْلِ الأَرْضِ أَيْ مِنْ أَهْلِ الذِّمَّةِ، فَقَالاَ: إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّتْ بِهِ جِنَازَةٌ فَقَامَ، فَقِيلَ لَهُ: إِنَّهَا جِنَازَةُ يَهُودِيٍّ، فَقَالَ: «أَلَيْسَتْ نَفْسًا». (صحيح البخاري، حديث شمېره: ۱۳۱۲)

"عمرو بن مره وايي چي له عبد الرحمن بن ابی ليلی مي واورېدل، ويې ويل: سهل بن حنيف او قيس بن سعد په قادسيه کي ناست وو، پر دوی يوه جنازه راغله او ورته ولاړ شول. يو چا ورته وويل: دا خو اهل ذمه دي؟. دوی وويل: پر رسول الله هم داسي جنازه راغله، دی ورته ولاړ شو. ده ته وويل شول چي دا د يوه يهودي جنازه ده. ده وويل: ايا انسان نه دی؟."

يهود په خپل وخت کي هغه ډله وه چي له رسول الله سره يې ان د مکې تر مشرکينو هم ډېرې ډغرې ووهلې، د هغه پر خلاف يې پټې دسيسې جوړې کړې، د ده د ترور هڅه يې وکړه، د هغه د ناکامه کولو هره ممکنه چاره يې وکاروله او له مخامخ جګړو نيولې تر هر ډول شيطانت پوري يې خپل ټول توان پر دې صرف کړ چي دی له منځه يوسي. مګر له دې هر څه سره-سره بيا هم رسول

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله د يوه يهودي جنازې ته د انساني نفس د درناوي په دود ولاړېږي او احترام يې کوي.

دې ټولو حقايقو ته په پام بايد ووهېږو چې د اسلام په سپېڅلي دين کي انسانيت تر هرڅه اوچت مقام لري او د بشر پالنې احساس هغه شعور دی چې پر بنسټ يې له هر ډول تبعيض پرته کولای شو چې د نړۍ د ټولو انسانانو تر منځ د امن، ورورولۍ، ګډ کار، ارام چاپيريال او مينې فضا رامنځ ته کړو، ځکه د بشريت پراخه نړۍ هم د نورو کايناتو له فطرته جلا کېدای نه شي، نور کاينات له هر ډول اختلاف او تنوع سره-سره بيا هم تر خپل منځ وحدت او همغږي لري چې موږ هم د خپل دين په رڼا کي د هغوی له دې عمل څخه په الهام او عبرت اخيستلو کولای شو د رنګ، ژبې، عاداتو، فرهنګ، مذهب، هيواد، ټولنې، افکارو او نژاد له اختلاف سره-سره يوه ګډه، ارامه او سوکاله نړۍ ودانه کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شریعت په ټولنیزو لاربښوونو کې د شکل او ماهیت مسئله

کله چې په معاصر دور کې د دین په ټولنیزو لاربښوونو د عمل خبره مطرح کېږي، نو د نو پالانو او زوړپالو ترمنځ یو ډول نظري او لفظي اختلاف رامنځ ته کېږي. که دین ته په ټولنیز چاپیریال کې د رول نه ورکوونکو دریځ یوې خوا ته کړو نو پخپله د دین پالو ترمنځ هم دغه لانجه وجود لري. ځیني کسان فکر کوي چې د دین هره لاربښوونه باید په هغه ډول پلې او تطبیق شي لکه څرنګه چې په ابتداء کې لومړنیو مسلمانانو پرې عمل کاوه، ځکه دوی د حکم د ماهیت تر څنګ د هغه شکل هم د شریعت موخه ګڼي، خو د دې برعکس ځیني نور بیا په دې اند دي چې د شریعت په ټولنیزو لاربښوونو او اجتماعي احکامو کې تر شکل ماهیت مهم دی. شکل په خپل وخت کې د شته امکاناتو پر بنسټ د حکم د عملي کولو څرګندوی دی، نه هدف. د عباداتو په اړه دواړه لوري په دې نظر دي چې په هغو کې باید له ځینو استثنایي صورتونو پرته په هیڅ ډول د بدلون او تغییر هڅه ونه شي.

د دې دواړو نظرونو جاج ځکه مهم دی چې دین په ټولنیز پرمختګ او شاتګ کې مهم رول لري، کله چې په یوه مذهبي ټولنه کې د زړو عاداتو، دودونو او جوړښتونو د بدلون خبره کوو، نو سمدستي دا پوښتنه راپورته کېږي چې دین په دې اړه څه دریځ لري او د شریعت امر څه دی؟ که پر دې ډول مسایلو اساسي بحث ونه شي نو زموږ په ټولنه کې د هر امکان شته چې مثبت تغییرات به مو د ځینو ډلو او اشخاصو له خوا په دین کې د لاسوهنې په مانا تعبیر شي، په هر حال موږ د یوې مذهبي ټولنې په توګه اړ یو چې په ټولنیزو لاربښوونو کې د شریعت پر احکامو دا پخواني نظري اختلاف یو حل بیا تر جاج او څېړنې لاندې ونیسو.

زوړپالان د خپل دریځ په اړه دا استدلال کوي چې رسول زموږ لپاره یوه قدوه او بېلګه ده، نو څرنګه چې رسول په خپل وخت او وروسته دواړو زمانو کې د دین د تعبیر او تفسیر اساسي سرچینه ده نو ځکه باید د شرعي حکم په هغه شکل عمل وشي چې ده په خپل وخت کې پلی کړی وو. دوی دا هم وایي چې که د شکل د بدلون اجازه وای نو قران او یا رسول به یې په ښکاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه کړې وای. په داسې حال کې چې موږ په دې اړه ځرګند نصوص نه لرو، په ایتونو او روایاتو کې یا د حکم عمومي امر دی او یا یې د هغه مهال عملي شکل، وروسته کسان صرف په هغو شیانو کې د بدلون او یا تنوع منلو حق لري چې په اړه یې ښکاره نص موجود وي.

بل لورته نو پالي او د شکل پر ځای د حکم پر ماهیت ټینګار کوونکي وایي چې که د مسلې ژورو ته کوز شو نو د دین په ټولنیزو لارښوونو کې له یوې خوا هر وخت او هر ځای په شکل عمل سخت او یا نا شونی دی او له بلې خوا هغه هدف یا بېخې له پامه غورځي او یا کمزوری کېږي چې شریعت غواړي په وسیله یې ټولنه سعادت او سوکالي تر لاسه کړي. مثلا د دیني لارښوونو له مخې صدقة الفطر (سرسایه) یو غوره او سنت کار دی، ځکه د خوشالۍ په ورځ له بې وزلو وګړو سره مرسته او خواخوږي ده. خو که یې د رسول الله د وخت موجود شکل چې د خورماوو، اوربشو، کورتو، غنمو او ممیزو په بڼه وو عملي کړو نو ګټه یې بېخي کمه ده، مګر که یې ماهیت ته په پام پر ځای نغدې روپۍ ورکړو نو له ټولنې سره پوره مرسته ده. همدا راز مسواک یو مسنون عمل دی چې هدف یې د خولې پاکي ده، که یې موږ په زاړه شکل پورې ومښلو نو باید حتما د خولې پاکولو لپاره لرګی وکاروو، ځکه د زوړپالانو په اند د خولې پاکولو له عمل سره یو ځای د لرګي کارونه هم سنت ده. په داسې حال کې چې په دې اړه د راغلیو روایاتو له الفاظو ښکاري هدف یې لرګی نه بلکې د خولې پاکول دي. ځکه هلته ویل شوي چې په دې سره خوله پاکېږي او د رب رضا ده، نو خوله خو تر لرګي په اوسني برش او کریم تر دې لا ښه پاکېږي، له همدې امله باید لرګی سنت و نه ګڼو بلکې خلک دې ته تشویق کړو چې له مسواک څخه هدف د خولې پاکول دي. دا هدف که په هر شي په څومره ښه ډول تر لاسه شي د همغه کارونه د شریعت هدف دی، نه خاص شکل او اله.

همدا رنګه په روایاتو کې د طب، صنعت، تجارت، سیاست، کورني ژوند او نورو مدني چارو په اړه ځیني لارښوونې نقل شوې دي چې د معاصر پرمختګ له امله یې زاړه شکلونه بېخي له کاره لوېدلي او ځای یې نویو ډولونو او طرزونو نیولی. د ساینس او ټیکنالوژۍ په پرمختګ سره ډېرې هغه ستونزې حل شوې دي چې پخوا یې حل موجود نه وو، په طب، سیاست، ټولنپوهنه، قانون، د جرم په سزا او مخنیوي او د ژوند په نورو څانګو کې ډول-ډول او ژور بدلونونه رامنځ ته شوي دي چې په زړو رودو د نوي دور نوې قضیې نه شو حل کولای. له همدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

امله باید یا دین د ابدیت له دایرې وباسو او یا د شکل پر ځای ماهیت ته ترجیح ورکړو. پر شکلیت ټینګار کوونکي هم د ملکي او ځاني دفاع په مشروع حق کې د نبوي دور پر زړو وسایلو او طریقو ټینګار نه کوي، ځکه دا مهال هیڅ ارزښت نه لري او کارونه یې له حماقت پرته بل څه نه شي کېدای.

د زوړپالو یا شکلپرستانو بله ستونزه دا ده چې ډېر وخت د شرعي احکامو او فرهنګي مسایلو و دودونو تر منځ شته کرښې ته پام نه کوي. ډېری هغه مسایل چې د اسلام په پیل کې رسول او د هغه ملګرو د دین په توګه نه بلکې د انساني او مدني اړتیا پر بنسټ د هغه وخت د دود او توان مطابق ورباندې عمل کړی، دوی د دین د غوښتنو په توګه مطرح کړې او له اوسنیو دین پالانو یې د پلې کولو غوښتنه کوي. څرنګه چې د وخت په تېرېدو او د تمدونونو په بدلون سره د ژوند کولو طریقې، دودونه، کړنې، افکار او د شکل جوړونې ډولونه هم بدلېږي نو د اوسني عصر ډېری مذهبیانو ته د لرغونې زمانې د ژوند ډول او شکل د منلو نه دی. که موږ په اروپا او نورو پرمختللو هیوادونو کې د خپل لیري پراته کلي د ژوند ډول او شکل وغواړو نو نه یوازې به زموږ لپاره سخته وي، بلکې نورو ته به موهم ستونزې جوړې کړې وي.

همدا راز که شکل هم د ماهیت په څېر مهم او مطلوب شي نو بیا د دین په اړه د ابدیت او په هر وخت او ځای کې د عمل تصور له منځه ځي. ځکه د شکل پرستۍ په نتیجه کې تر ځانګړې زمانې او تمدن پورې تړل کېږي چې په دې صورت کې د خوځنده ماهیت نه درلودلو له امله په بل ځای او نوي دور کې یې د عمل شونتیا ختمېږي. نو که غواړو چې په معاصر دور کې هم دین وساتو او هم عمل پرې وکړو لازمه ده چې د شکلیاتو پر ځای د دین روح او ماهیت درک او بیا یې د وخت له غوښتنو سره سم پلې کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

#ديني تفکر د شدت او غفلت تر منځ

په اسلامي نړۍ کي د ډېرې ستونزو سرچينه په يو نه يو شکل د دين له تعبير او نقل سره تړاو لري ځکه د عقيدې پر بنسټ بيان شوي مسايل ډېر وخت تر نقد او ارزونې لوړ ګڼل کېږي. له دې ادرسه ورکول شوې فتواوې د تقدس له احساس سره يو ځای د جذباتو په رنګ هم لړلې وي. او له همدې کبله پکي ډېر ځله د يو خاص فکر تعصب ليدل کېږي. له معنوياتو سره د مستقيمو اړيکو درلودو پر بنسټ دا انګېرنه هم عامه ده چي د نصوصو او مسايلو په فهم کي عقل او منطقي نقد ته ځای نه شته. ديني نرګسيت يوه بله ناروغي ده چي اسلامي نړۍ ترې کړېږي. د نورې نړۍ پرمختګ زموږ لپاره د سترګو خار ګرزېدلی او هرڅه ته د پردۍ پديدې په نظر ګورو او داسي فکر کوو چي د فلسفي، منطقي، طبعي او تخنيکي علومو په ډګر کي د هغوی پرمختګ د خالص ماديت پايله ده چي موږ يې هيڅکله منلای نه شو.

دې ډول فکرونو او انګېرنو د اسلامي نړۍ په ښوونيزو او روزنيزو مرکزونو کي د حقارت، بې ځايه وياړ او کرکې داسي ګډووډو احساساتو ته لار هواره کړې چي د زده کوونکو ذهنيت يې تر خطرناک خمار لاندې راوستی او د سالم رقابت پر ځای د ذهني او فزيکي انتحار پر پوله ولاړ دي. د دين او دنيا تر منځ د کرښې او روابطو نه پېژندنه هم د همدې حالت نتيجه ده. کله چي د دين پوهنې مخکښان د ستونزو حل يوازې په دې کي ويني چي بايد ديني اقتدار رامنځ ته شي نو د افرادو اصلاح، ذهني وده او مسؤوليت له منځه ځي او د وګړو توجو يوازې دې ته اوړي چي څرنګه په لوړه کچه د اسلامي واکمنۍ لپاره هلې-ځلې وکړي، فاسد نظامونه ونړوي او د واک پر ستر ستېج د اسماني نيابت ژېړی اعلان کړي.

کله چي د دين هدف يوازې د واکمنۍ تر لاسه کول وګڼل شي نو په فردي ژوند کي يې هر ډول رول له منځه ځي، د وګړو اخلاقي احساس کمزوری کېږي، له نورو سره د غوره تعامل پر ځای د يوه وږي حيوان په څېر چمتو وي چي نور وځوروي او د قربانۍ په نيت هغه څه وکړي چي بشريت ته يې تر ګټې زيان ډېر وي. همدلته انساني ارزښتونه، د نفس اصلاح، عاطفه، د بل ګټو ته د پام کولو فکر او د يوه کل په توګه د ژوند کولو اصول ارزښت بايلي او د ديني اقتدار په نوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

راپورته شوي توند لاري هر هغه څوک د بې لارۍ په تور له منځه وړي چې فکر کوي د دوی د ستر مراد په وړاندې خنډ دي. پر دې مهال د دین پالو دعوه کوونکو د فکر او فعالیت یوازینی محور د سلطې هغه پړاو ته ځان رسول وي چې پر مالومه سیمه، هیواد، هیوادونو او بالاخره ټول عالم د دیني واک ټینګول ګڼل کېږي او په دې سره به په نړۍ کې هر ډول بدۍ، ستونزې، ناخوالې او ظلمونه له منځه ولاړ شي. د دی تعبیر مخکښان په خاصو حالاتو کې راغلي نصوص د دایمي او اصلي حکم په ډول وړاندې کوي او د خپل نفوذ په ساحه کې میشتو عامو او یا په اصطلاح له اصل دیني تفکر او عقلي ذهنیت څخه بې برخې وګړو ته ښیي چې زموږ د ستونزو حل یوازې د اسلامي نظام په شتون کې دی. پر خپل فکر د مقدس لیبل په لګولو نورو ته د غور او جاج چانس نه ورکوي او که څوک له دوی څخه د خپل هدف د اساسي وضاحت او یا تطبیق په اړه روانو جریانونو ته په پام منطقي سپیناوی غواړي نو د هغوی لومړۍ هڅه همدا وي چې دغه ډول سوالونه او سوال کوونکي د تورونو په یوه مجهوله کنده کې خاموش کړي.

څرنګه چې د دیني منابعو پلټنه او اصلي متونو فهم یو لړ عیني او ذهني پیلچتیاوې لري، له همدې امله د سطحي ذهن درلودونکي په دې اند دي چې په دغه ډول مسایلو کې عقلي بحثونو ته ځای نه شته او هر ډول دیني تفکر باید د زماني بهیر په لفظي نقل کې تشریح او تفسیر شي چې دغه ډول مفکوره د اشخاصو، ډلو او انساني هڅو د تقدس له نظریې سره مرسته کوي او د دیني ډلو تر منځ د تعصب او حق د انحصاري کولو فکر ته لار پرانیزي چې بالاخره د ذهني او ساحوي نفوذ په سیالي کې له یو-بل سره لاس او ګرېوان کېږي، زغم په مطلق ډول له منځه ځي، د حذف او محوې پالیسي زور اخلي او د ځانګړې برداشت پر بنسټ د کفر، ارتداد، الحاد، ضلالت او فکري انحراف ټاپې دې حد ته رسېږي چې د یوه دین د پلویانو تر منځ د پخلاینې او نژدېکت هر ډول امکانات له منځه ځي. په انساني ټولنو کې د بېلابېلو ادیانو تاریخ شاهد دی چې د دین په نوم د مقدسو جګړو اصل عامل د واک او ځواک تر لاسه کول دي. له دې څخه په ډېرو کمو مواردو کې یوازې د رسالت او ځان ساتنې منطقي مبارزه جلا ګڼلای شو.

پورتني عوامل بالاخره هغو وګړو ته د ځان مطرح کولو فرصت برابروي چې همدا یې د ژوند لویه هیله وي او په ټولنه کې د خپل نوم ځلولو بل اسانه بدیل نه لري. همدغه کسان د خپل داخلي لجاجت پر بنسټ داسې تعبیرونه تر لاسه کوي چې د دوی هر ډول ناسمو کړنو ته د دین په جامه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي برأت ورکړي او په لارکي هر ډول خنډونه د ديني فريضې په نوم له منځه يوسي ان که دا کار د زور، قتل، لوټماری، عام وژنې، ښارونو، بازارونو، کورونو، هر ډول اشخاصو او ديني عبادت ځايونو د ورانولو په بيه هم وي، ځکه د دوی مشران شعورا او کشران په غير شعوري ډول دا شان کړنې يو مشروع عمل ګڼي او په تر سره کولو کي يې د ځان، دين او اخرت ګټه ويني.

د توند لارو او افراطيانو د دغه ډول اعمالو او افکارو له امله يو شمېر عام وګړي او هغه کسان چي ديني بيګراونډ لري، خو له دغه ډول تعبيرونو سره جوړ نه دي ځانونه بې وسه احساسوي او هيڅ نه وايي. پر دې سربيره ځيني داسي ځېرې هم شتون لري چي د خپلو شخصي بوختياوو پر بنسټ اصلا داسي غفلت ځپلي وي چي د موجودو شعارونو عامه بدرګه ځاري که هر لوری ورته ګټور وي له څه تامل پرته يې خوا نيسي او ځان ته ځای پيدا کوي. د غفلت او شدت په دې ګرداب کي ژوند، اخلاقي ارزښتونه او بشري کرامت کډه کوي، دين په وبال اوړي او په ورانـدي يې د کرکې نفسيات ورو–ورو وده کوي چي د زمانې په اوږدو کي د کرکې زېږوونکي هر فکر په مړينه پای ته رسېږي، که په اسلامي نړۍ په تيره زموږ په هيواد کي د دين رول همدغسي د شدت او غفلت تر منځ وي نو يوه ورځ به يې جنازه هم ووينو او په دې کي ټول له ګرمه د هغو کسانو ده چي دين د خپلو موخو لپاره د يوې الې په توګه کاروي. د لوړتيا او انحصار غوښتونکو منګولو ته د ديني تفسير او تعبير لوېدو په مرحله کي د اسماني خلافت او نيابت په پلمه ځمکني اربابان ډېرېږي، حلال او حرام نوی مفهوم خپلوي، واجبات او فرايض نوي شکلونه مومي او عقيدوي تسامح په مطلق ډول خپل ځای تشدد ته پرېږدي چي سرلاري يې په دې دنيا کي د دوزخ او جنت ټکټونه ويشي، نور يې ننداره کوي او پلويان يې خوند ترې اخلي. که د اسلامي نړۍ په زړه کي روانو ناخوالو ته ځېر شئ د ژور جهالت په شتون کي به د نوي دور له سطحي سواد سره يو ځای د ديني شدت او غفلت دا ټول مناظر په مختلفو شکلونو ووينئ. په داسي يوه حالت کي چي څوک د ټولنې د عامه فکر پالنې او مسلکي وړتيا نه درلودو په پلمه د دين کارو پوهانو له غرضي فتوا ګټه اخلي او له هغو سره د تړلو ډلو او اشخاصو فتوا بيا هم د دين د معتبرو سرچينو مسلکي تعبير ګڼي نو دوی بيا هم د غفلت ښکار دي چي له امله يې د متشددينو دريځ پياوړی کېږي او د هغه حالت له دوام سره مرسته کوي چي د طبعي پايلو څرګندېدو په مرحله کي به ډېری ورته د افسوس او ښکي توی کړي. څرنګه چي موږ په دغسي يو حالت کي واقع يو نو د منطقي جاج پر بنسټ بايد د عقل او تجربې په رڼا کي د دين او دنيا سم انډول وپېژنو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په سختي کي اساني

په قرآن کي ويل شوي چي بې شکه له سختي سره اساني ده. (الانشراح)

د دې مطلب دا دی چي او سنۍ نړۍ د فطرت له کوم قانون سره سمه پر مخ ځي، د هغه يو اړخ دا دی چي دلته تل له مشکل سره اساني وي، دلته تل له خنډ سره د وتلو لار وجود لري. له دې معلومېږي چي په نړۍ کي د پر له پسې سولي د ساتنې راز څه دی؟. هغه دا دی چي د خنډونو له ټکر پرته خپله لار و مومو، په انساني ټولنه کي تل د سولي د ختمېدو علت دا پاتي شوی چي د افرادو يا ډلو په لار کي کوم وخت خنډ را منځ ته شوی نو هغوی غوښتي چي د خنډ په ماتولو د ځان لپاره لار هواره کړي.

همدا ذهنيت د سولي د له منځه تلو تر ټولو لوی سبب دی. له همدې امله خلګو ته دا ور ښودل شوې چي که کوم ځای سختي پېښه شي نو خنډ يې مه ګڼئ بلکي دا باور ولرئ چي کوم ځای سختي شته هلته اساني هم وجود لري، چيري چي ظاهرا سفر درېدلی له هغه ځايه نوی سفر هم پيلېدای شي.

که تاسو د کوم غره په لمن کي ودرېږئ نو وبه وينئ چي د غره له څوکې چينې په منډه د هوارې ځمکې پر لور بهېږي، چينې په لار کي بيا – بيا له کمرونو سره مخ کېږي چي ظاهرا يې د بهېدو مخه نيسي مګر هيڅکله داسي نه دي شوي چي کومې ډبرې دې د چينې لار تړلې وي. د دې ساده راز په يوه لفظ کي اعراض دی يعني له ټکر څخه په ځان ساتلو خپله لار وهل. هر وخت چي د چينې مخته کومه ډبره ور ځي نو چينه له يوې شيبې ځنډ پرته داسي کار کوي چي چپه يا را سته اړخ ته په تاوېدلو خپله لار باسي او مخ په وړاندې ځي. هغه له لارې څخه د ډبرې لري کولو پر ځای خپل ځان کږوي، په دې توګه له څه درېدو پرته د چينې سفر پر له پسې دوام کوي.

همدا د فطرت سبق دی، په دې توګه فطرت د عمل په ژبه انسان ته دا پيغام ورکوي چي له ستونزو سره د ټکر پر ځای هغه له پامه وغورځوئ، د خنډونو د ماتولو پر ځای له خنډونو په تاوېدلو خپل عمل ته دوام ورکړئ. دا کړنلاره په يوه لفظ پازيټيو سټېټس کوايزم (positive status quoism) بلل کېدای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول الله د سیرت مطالعه ښيي چي ده تل همدا تګلاره غوره کړې وه. د همدې نتیجه وه چي د داسي انقلاب پر راوستلو بریالی شو چي پکي د انساني هلاکتونو شمېره ډېره لږ وه او له څه شک پرته بې وینې انقلاب (bloodless revolution) بلل کېدای شي.

د پازېټیو سټېټس کو ایزم دا تګلاره په اوسنۍ نړۍ کي د سولي تر ټولو لوی ضمانت دی، که داسي وو ایو نو بې ځایه به نه وي چي د جګړې تر ټولو لوی سبب د سټېټس کو (status quo) د ماتولو هڅه ده او د سولي راوستلو تر ټولو لوی راز دادی چي د سټېټس کو په منلو سره په پاتي دایره کي د خپل ځان د رغولو هڅه وشي.

یادونه: دا لیکنه ژباړل شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتانه ولې زده کړې نه کوي؟

هر کال د کانکور په ازموینو کې د پښتنو له سیمو د خپل نفوس او مساحت په تناسب ډېر کم زده کوونکي شرکت کوي چې په دې سره موږ ټول سخت ځورېږو او د هیڅ احساس درلودونکې پښتانه لپاره دا حالت د زغم وړ نه دی. مګر موږ ولې داسې یو، یا په بل عبارت پښتانه ولې له زده کړو سره مینه نه لري؟ لاندې به د خپلې تجربې، مشاهدې او ارزونې پر بنسټ هغه عوامل درسره شریک کړم چې پښتانه یې د زده کړو له بهیر څخه راګرځولي او د زده کړو لېوالتیا ډېره پکې پیکه ده.

د لوستو کسانو له خوا منفي تبلیغ

ډېری پښتانه زده کړې یوازې او یوازې د دې لپاره کوي چې ښه معاش او لوړ مقام تر لاسه کړي. کله چې کوم زده کوونکي له دوولسم و څورلسم صنف او یا هم له لوړو زده کړو فارغېږي، نو سمدستي د کار په لټه وي، غواړي یوه داسې رسمي او یا غیر رسمي دنده ومومي چې هم ښه غوښن معاش ولري او هم هوسا وي. کله چې خپل دې هدف ته ونه رسېږي نو بیا د زده کړو پر خلاف تبلیغ پیلوي او هڅه یې دا وي چې د ګیلو او شکایتونو له لارې نور زده کوونکي هم له زده کړو راوګرزوي، له زده کړو سره یې مینه رالږ کړي او داسې ذهنیت ته تبلیغ وکړي چې زموږ په هیواد کې زده کړې هیڅ ګټه نه لري، هر څه په پیسو او واسطو کېږي. دا دی ما زده کړې کړې دي، څه ګټه یې راته کړې ده؟ هغه پلانی بې سواده ښه دنده او ښه معاش لري، په داسې حال کې چې زده کړې یې ډېرې کمې دي.

دغه ډول تبلیغات ورور-ورو په یوه عمومي ذهنیت اوړي او چې بیا له هر چا سره د زده کړو خبره مطرح کړې همدا به درته وایي چې زموږ په هیواد کې زده کړې ګټه نه لري. په داسې حال کې چې موږ باید زده کړې د ښه معاش او ښې دندې لپاره ونه کړو. زده کړه او تعلیم په خپل ذات کې دومره ارزښت لري چې باید هر سړی یې د ډېرې قربانۍ په ورکولو تر لاسه کړي. د زده کړو ل کول دا معنا نه ورکوي چې موږ به حتما یوه ښه دنده او ښه معاش تر لاسه کوو. د زده کړې هدف د بې سوادۍ له منځه وړل، په ذهني او فکري لحاظ له وروسته پاته حالت څخه راوتل، دلیک-

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوست زده کول، د وروسته پاته شخصي او اجتماعي کردار ختمول او د داسي وګړو او ټولنې رامنځ ته کول چي له معنوي پلوه سنجیده، په انساني ارزښتونو سمباله، بشر دوسته، پرمختګ خوښوونکې، ارامه، منظمه او د معاصر جهان له غوښتنو سره د ځان سموونکې وي.

یو باسواده، تعلیم یافته او په زده کړو سمبال کس باید د پوهې او علم ارزښت په دې تر پښو لاندې نه کړي چي ده د لنډ مهال لپاره ښه دنده او معاش نه دی پیدا کړی. عصري پوهه او علم په خپل ذات کي دومره ارزښت لري چي باید د تر لاسه کولو لپاره یې موږ هر څه بایللو ته چمتو سو، خو د زده کړو فرصت ونه بایلو. د زده کړو لازمه پایله د یو سنجیده، عالم، روڼ اندي او منطق خوښونکي شخصیت روزنه ده، نه د مادي دندې پیدا کول. منم چي مادیات په ژوند کي ډېر مهم دي، مګر د هغو تر لاسه کول د یو شخص په خپل کاري ځواک پوري اړه لري، نه په زده کړه پوري. زده کړه یو انسان ته د کار کولو، مسولیت پېژندنې، ښه وجدان، لوړ فکر، غوره شخصیت، استعداد غوړونې او په ځان وجهان د پوهېدو وړتیا ورکوي. پاتي شوه دا چي څوک له دې لاري مادي امتیازات تر لاسه کولای شي او څوک نه؟ هغه نه د زده کړو لازمه پایله ده او نه د زده کړو په ماهیت او مفهوم کي دومره ارزښت لري.

د ښوونځیو ټیټ کیفیت

په وار-وار مي له خلکو اورېدلي چي دا یو کال کېږي ماشومان مکتب ته لېږم، خو تر اوسه یې نه خپل نوم زده کړی او نه هم له یوه څخه تر لسو حساب کولای سي. د ښوونځیو ټیټ کیفیت، د سمو استادانو نه شتون او بې غوري هغه بل افت دی چي له ښوونځیو څخه یې د پښتنو زړه تور کړی دی او نه غواړي چي خپل ماشومان ورولېږي. په ډېری مکاتیبو کي د ښوونکو شمېر کم وي، اداره د زده کوونکو حاضري ته چندان پاملرنه نه کوي، ښوونکي یوازي حاضري امضا کوي نور نو تدریس او شاګرد ته سبق ویل مسولیت نه ګڼي.

پر دې سربېره ډېری ښوونکي له شاګردانو سره بد چلند کوي، ډبوي یې او پر مازي خبره ور ته غوسه کېږي. د شاګردانو ګستاخي هم له پامه نه شي غورځول کېدای. مګر دغه ستونزه په دې نه حل کېږي چي شاګردان وترټو او یا یې وډبوو. ښوونځی د زده کړې او روزنې ځای دی. وهل-ډبول د ستونزې حل نه دی، بلکي ستونزې نوري هم ډېروي. د ادارې او ښوونکو له خوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

خشن چلند او زور–زياتي هم د شاګردانو پر روحيه، ذهني استعداد او زده کړو ته پر هڅېدو بد تاثير کوي.

له بده مرغه زموږ استادان ان د پوهنتون په کچه هم د تعليمي او روزنيزې روان پوهنې له اساساتو سره اشنايي نه لري. د ښوونې او روزنې په ميتود نه پوهېږي همدا وجه ده چې د روزنې په برخه کې ټولې هڅې يې صرف پر زورزياتي راڅرخي چې دا حالت هيڅ زده کوونکي زده کړې ته نه سي هڅولای. د ځينو امتيازاتو پر سر توپيري چلند بله ستونزه ده چې زموږ د درسي چاپيريال اغېز يې خورا کمزوری کړی او په شاګردانو کې د بې ځايه رقابت مفکوره وده کوي چې له امله يې ځيني زده کوونکي د دغه ډول توپيري چلند له کبله زده کړې پرېږدي.

د ښوونځيو د شمېر کمښت

د پښتو په هغو سيمو کې هم د ښوونځيو شمېر کم دی چې د امنيت د خرابۍ ستونزه نه لري. همدا څو ورځې وړاندې د کندهار ولايت د معارف چارواکو خبر ورکړ چې د دې ولايت په هغو سيمو کې ۱۳۹ښوونځي تړلي دي چې امنيت يې بالکل د ډاډ وړ دی. ياني دغو ښوونځيو ته د معارف وزرات تشکيل نه دی ورکړی. د کندهار په معارف کې له دغسې حالت څخه موږ د هغو ولايتونو د معارف په اړه ښه اټکل کولای شو چې امنيت يې خراب دی، د دويمې درجې ولايت بلل کېږي، بې سوادي پکې ډېره ده او د خپل ږغ رسولو لپاره ټولې لارې ورباندې تړل شوې وي. ډېر ځايونه د ښوونځيو شمېر دومره کم دی چې د پنځو–شپږو کالو ماشومان بل نژدې مکتب ته ځان نه شي رسولای، ځکه واټن زيات وي.پر دولتي ښوونځيو سربېره د خصوصي ښوونځيو شمېر هم ډېر لږ دی، ځکه يو خو زموږ شتمن وګړي د ښوونځيو پر جوړولو پانګونه نه کوي او بل که څوک غواړي چې په خپل لګښت ښوونځی جوړ کړي نو د حکومت له خوا د جواز ورکولو لګښتونه او د رسميت مراحل دومره ډېر او اوږده دي چې ترسره کول يې خورا ستړی کوونکی کار دی. دولت بايد د زده کړو د ښه دودېدو په موخه د ښوونځيو لپاره د رسميت او جواز په برخه کې ځيني داسې اسانيتاوې رامنځته کړي چې که دولتي ښوونځي نه شي کولای ټول زده کوونکي جلب کړي نو پر ځای به يې خصوصي ښوونځي موجود وي چې هم به زموږ خلک وکولای شي په اسانۍ زده کړو ته لاس رسی پيدا کړي او هم به د محدودو خصوصي ښوونځيو له امله د هغو پيس دومره اوچت نه وي چې يوازې د شتمنو اولادونه پکې زده کړې وکړي. بله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګڼه يې دا ده چې ګڼو کسانو ته-به کاري فرصتونه برابر شي.

پر مذهبي زده کړو ډېر ټينګار او د عصري زده کړو مخنيوی (د مدرسې - ښوونځي رقابت)

پښتانه دوديزه مذهبي ټولنه ده چې د مذهب او دين په نوم هر ډول فکر، خوځښت او بهير پکې ښه بازار درلودلای شي. زموږ په هيواد کي له عصري او ماډرن سستم سره سمې زده کړې اوږده مخينه نه لري او د تاريخ په اوږدو کي يې په وړاندي ګڼ فرهنګي، مذهبي او سياسي خنډونه راپورته شوي دي.

د زوړپالنې او پرمختګ تر منځ د ځينو مذهبي-فرهنګي ټکرونو له امله د ښوونځي او پوهنتون نوم هم بدنام شو. په کليو او بانډو کي داسي تبليغات پيل شول چې عصري زده کړې د بې لارۍ او فکري انحراف سبب ګرزي. د امان الله خان، داودخان او خلقي رژيم پر مهال دغه ډول تبليغات وخت پر وخت ډېر بدل او زموږ بې سواده وګړو هم منل چې له امله يې د عصري زده کړو پر خلاف د کرکې ذهيت په يوه کلتور او مذهبي ايډيا بدل شو.

ځينو کړيو د دين له ادرسه داسي فتوا ورکړه چې بايد د عصري زده کړو مراکز ښځي له منځه ولاړ شي او پر ځای يې ديني مدرسې جوړي شي. يو خو موږ له تاريخي پلوه د زده کړو سستم داسي جوړ کړی وو چې له لرغوني دود څخه په کار اخيستلو مو تعليم يوازي ملايي ګڼله. پښتنو د خپل قبيلوي جوړښت له امله يوازي ديني زده کړې سواد باله او د نړۍ له نوي پرمختګ څخه نه وو خبر.

د ظاهر شا د واکمنۍ پر مهال چې کله هڅه وشوه د پښتنو په لرو پرتو سيمو کي ښوونځي جوړ شي نو مذهبي ملايانو يې پر ضد د حرمت فتوا صادره کړه او خلکو ته يې وويل چې په خپلو سيمو کي د ښوونځيو د جوړولو اجازه مه ورکوئ! يو خو د ځينو فکري ټکرونو له امله ملايانو عصري زده کړې د دين خلاف ګڼلې او بل ملايان له وخته په خپلو سيمو کي د هر ډول واکدار پاتي شوي وو. يوازي دوی په خپلو سيمو کي لوستي بلل کېدل نو دوی نه غوښتل چې خپل انحصاري واک ته يې په خپله حوزه کي بل خطر هم پيدا شي.

ځکه دوی پوهېدل چې د عصري زده کړو زده کوونکي او ښوونکي د ژوند په ډېرو برخو کي

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر دوی تکړه دي، که یو ځل ډېر شول نو زموږ هغه تقدس به له منځه ولاړ شي چي دا ډېرې لسیزې یې د خلکو په منځ کې لرو. ملایان اوس هم ډېر وختونه دا ګیله کوي چي د عصري زدکړو زده کوونکي د دوی هغسې قدر نه کوي لکه عام کلیوال چي یې کوي.

پر دې سربېره چي ملایان هر وخت د زده کړو او علم پر فضیلت خبرې کوي نو تاکید یې یوازې د دیني عالم او دیني علم پر فضیلت وي. کله وایي طالب ته ملایکې وزر غوړوي، کله وایي علما د انبیاوو وارثان دي او کله وایي چي یو عالم تر زرو عابدانو ښه دی. په عین حال کې ځیني وختونه ضمنا د عصري زده کړو خاوندان غندي هم. کله یې د انګریز پر لار په تلو تورنوي، کله وایي چي شکلي او فکري انحراف رامنځته کوي او کله وایي چي د عصري زده کړو له مراکزو بې حیایي خپرېږي.

د دیني او عصري زده کړو تر منځ رقابت ته همدغه ډول تبلیغاتو زمینه برابره کړې ده. که تاسو په جوماتونو، مدرسو او دغه ډول نورو محفلونو کې د ملایانو او مذهبي مخکښانو خبرو ته غوږ شئ نو وبه وینئ چي د دوی ټول ټینګار پر مذهبي زده کړو دی او داسي برېښوي چي د قران کریم او نبوي سنتو له مخې یوازې د دیني علم زده کوونکی او عالم د ثواب او فضیلت څښتن دی، دا نور علوم هسي کسبونه دي، ان دوی په خپلو منځونو کې ډاکټر، انجینر، ادیب او د نورو ټولنیزو او ساینسي علومو هغه کسان هم امیان ګڼي چي له لیسانسه نیولې تر ماسټرۍ او دوکتورا پورې یې زده کړې کړې وي.

څرنګه چي اکثریت پښتانه بې سواده دي، له فرهنګي پلوه شاته پاته شوي، اقتصادي حالت یې کمزوری دی، تر ډېره له نورې پرمختللې نړۍ سره زیات روابط نه لري او د رسنیو رول هم پکې ډېر ضعیف دی له همدې امله د ملا او منبر خبره ورته سخته کره او له هره پلوه پوره ښکاري نو کله چي د دین له ادرسه او د منبر له لارې د دین استازي عصري علم غندي او تاکید یې ټول پر دیني علم وي خود به د پښتنو په څېر خلک له عصري علم سره مینه نه لري او ټول هڅه به یې دا وي چي په خپلو اولادونو مذهبي علوم ووايي چي هم یې دنیا سمه شي او هم یې اخرت.

همدغه علت دی چي یو پښتون د روزګان، زابل، غزني او نورو ولایتونو له لرې پراته کلي خپل زوی د کوټې، کراچي او پېښور مدرسو ته لېږي چي هلته مذهبي علوم ووايي او هغه ویاړ تر لاسه کړي چي له دودیز مذهبي فکر سره سم دوی ته په قران او سنت کې ورکول شوی دی. (په

(c) ketabton.com: The Digital Library

عین حال کي همدغه ذهنیت او د مذهبي علومو لپاره نورو هیوادونو په تېره پاکستان او ایران ته د افغانانو لېږل د ترهګرۍ لپاره ښه سرچینه هم ده)

اداري فساد

په معارف کي اداري فساد بله لویه، اساسي او د ګڼو ناخوالو زېږوونکې ستونزه ده چي نه یوازي یې د پښتنو پر ښوونیز بهیر بد اغېز کړی، بلکي تر ډېره د روانې ناولې جګړې غوښنه برخه جوړوي. په معارف کي فساد، درغلۍ او د مافیایي کړیو لاسوهنې او س دې حد ته رسېدلي دي چي کله خلکو ته د معارف نوم وریاد کړې، سمدستي یې په ذهن کي فساد، درغلي، واسطې او د مافیا نوم ورګرزي دلته معارف یاني مافیا.

په دغسي حالت کي هیڅ ممکنه نه ده چي په پښتنو کي دي د معارف د تقویې، ودې او پرمختګ لپاره کار وشي، بلکي د مفسدو چارواکو، وکیلانو، ولایتي شورا د بې ضمیره غړیو او نورو دولتي چارواکو هڅه دا وي چي ولس نور هم په تیاره او ناخبرۍ کي پاته شي چي د فساد له لارې د خپلو ناولو عوایدو سرچینې خوندي وساتي او د معارف زیاته بودیجه په خپلو منځونو کي سره وویشي او کمه یې یوازي د دې لپاره ولګوي چي د بودیجې د راتګ بهیر روان وساتي.

خیالي ښوونځي، هوایي تشکیلات، د ښوونځیو د لګښتونو خوړل، د ښوونکو د معاش نه ورکول، په تدریسي، اداري او پرسونل په برخه کي د ښوونځیو د اړتیاوو نه پوره کول د پښتني سیمو په ښوونځیو کي بېخي عادي ستونزه ده. ګڼ ښوونځي ودانۍ نه لري، زده کوونکو ته کتابونه نه رسېږي، ښوونکو ته یوازي ۵زره افغانۍ معاش ورکوي، هغه هم په داسي حال کي چي څو میاشي ورته نه وي ورکړل شوې. اکثر وخت ښوونکي همداسي کسان وي چي د لومړي او دویم صنف د تدریس لیاقت نه لري، خو دوی یې ځکه ګوماري چي دغه ډول کسان په هر ډول حالت کي د معارف د چارواکو او ښوونځیو د مدیرانو په وړاندي اواز نه پورته کوي او هر ډول حالت ورته د زغملو وړ وي.

د معارف ډېری چارواکي هڅه کوي په خپلو ادارو کي داسي کسان پر دندو وګوماري چي معیاري وړتیا ونه لري او صرف د حکم منونکي او د هو صیبب نه صیب مطلق اطاعت یې ښه زده

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي، په چاپلوسي کې تر هر چا وړاندې وي او د هر ډول مره بد حالت په ليدو يې نه وجدان ويښيږي او نه هم په دې خبر وي چې شاوخوا يې څه روان دي؟.

د معارف خيانت، فساد، اختلاس او د مظلوم ولس د حق خوړنې ناولی فرهنګ دومره پراخ او پېچلی دی چې که څوک په خبر شي د معارف د ټولو کارکوونکو او مسولينو پر انسانيت، اسلام او افغانيت به نه يوازې شکمن شي بلکې پر دوی به لعنت ووايي او له دغسي وجدان څخه به پنا وغواړي (په دې برخه کې ډېره لږ استثناء منل کېدای شي) په پښتني سيمو کې د ناامنيو او وروسته پاتې فرهنګي حالت له امله په هره برخه کې فساد په ډېره بې غمي کېدلای شي، ځکه دلته مدني فعالان او رسنۍ له وېرې، تمې او پروژيي برنامو پرته د خپل ولس مظلوميت او حق تر لاسه کولو بږغ ته انعکاس نه شي ورکولای.

دلته قومي مشرانو، محدود روحانيت، مافيايي کړيو، د نشيي توکو کاروباريانو، ترهګرو، د معارف نيکتايي اچوونکو فيزيکي روږ اندو مامورينو، وکيلانو، وزيرانو، واليانو، مدني فعالانو، د رسنيو چارواکو، قلموالو او له دې ځانګې سره تړلو نورو منسوبينو د يوه سنجول شوي پلان له مخې د فساد په کولو خپلې ګټې داسې تنظيم کړې دي چې هيڅوک يې د رسوا کولو او مخنيوي توان نه لري.

دوی هم اجرتي قاتلان لري، هم په رسنيو کې پلويان، هم په ټولنيزو شبکو کې سرسختي کنځل مار ځارونکي، هم د واک او نفوذ په ساحه کې لوی خيټې قومي مشران، وکيلان او پر لوړو منصبونو ناست ټوپکوال چې په ګډه د يو-بل ګټې ساتي.

په معارف کې همدغه منظم فساد په پښتنو سيمو کې د معارف چارې له ډېرو لويو خنډونو سره مخ کړې دي. د زده کړو کيفيت يې ټيټ کړی او د ښوونځيو شمېر سخت کم دی. کله چې حالت داسې وي نو پښتانه ولې خپل اولادونه هسې د وخت ضايع کولو لپاره ښوونځيو ته ولېږي؟ ښوونکي د کوم احساس پر بنسټ له خپلو زده کوونکو سره خواري وکاږي او مديران د کوم باور له مخې د ښه خدمت احساس ولري؟ د اختلاس او فساد په چاپيريال کې د ښه وجدان او ضمير خاوند هم بالاخره ستړی کېږي چې يا به معارف خوشې کوي او يا به دی هم ورسره په فساد اخته کېږي او يا به په هيڅ سر نه خلاصوي صرف به خپله دنده مخته وړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناامني

افراطیانو د خپلو بریدونو، جګړو، وحشتونو، ځورونو او دین و اسلام خلاف کړنو په وسیله د ژوند د نورو څانګو تر څنګ د پښتني سیمو معارف هم سخت زیانمن کړ چي له امله یې نورو قومونو د ناامنۍ له پلمې څخه په استفاده د معارف ډېر امکانات خپلو سیمو ته ولېږدول او پښتون میشتې سیمې د افراطیانو د کړنو له امله په ابدي محرومیت کې پاتې شوې.

طالبانو او نورو افراطیانو له دولت سره د سیاسي مخالفت په پلمه د پلونو، سړکونو، بندونو او ښوونځیو په څېر د عام المنفعه پروژو مخه ونیوه، ښوونځي یې ونړول، ښوونکي یې وګواښل او داسي خبرپاڼې یې خپرې کړې چي که هر څوک ښوونځي ته ولاړل یا یې خپل ماشومان د صلیبیانو له خوا جوړو شویو ښونځیو ته ولېږل نو سزا به ویني. ان د زابل ولایت د سیوري په ولسوالي کي د طالبانو یوه سخت زړی قومندان ملا سلیم له یوه ښوونکي څخه یو ازې له دې امله غوږونه غوڅ کړل چي په یوه ښوونځي کي ښوونکی وو.

طالبانو په دغسي اعمالو له یوې خوا په پښتنو کي د سخت وحشت له امله د زده کړو روحیه ووژله او له بلې خوا یې د دولت په لوړو کړیو کي د پښتنو ځینو شعوري دښمنانو ته دا پلمه په لاس ورکړه چي په معارف او نورو ملي پروژو کي د دې لوی قوم حقوق په نورو وخوري او ناامني د یوې کلیدي پلمې په توګه وکاروي. ان داسي راپورونه شته چي په غزني او روزګان کي هزارګانو د دې لپاره له طالبانو سره د وسلو او پیسو مرسته کوله چي دوی د پښتنو په سیمو کي ناامني جوړه کړي، څو هغه پروژې د هزاروو سیمې ته انتقال شي چي د امن په صورت کي به د غزني او روزګان په پښتنو سیمو کي پلي کېدې.

طالبانو د پاکستاني ملایانو او پنجابي مفتیانو په فتوا هڅه کړې چي ښوونځی او پوهنتون د فکري انحراف، ارتداد، غلامۍ او بې حیایي د مرکزونو په توګه معرفي کړي. د عزم په نوم د طالبانو یوې مجلې په خپله یوه ګڼه کي لیکلي وو چي ښوونځي په لومړی ځل د فرعون له خوا ایجاد شو. همدارازد طالبانو یوه مشهور ملا مولوي هبة الله اخوند زاده چي یو وخت د کوټې ښار په ۱۳ کیلو میتري کچلاک ښارګوټي کي میشت وو، هلته یې مدرسه درلود او ګڼو مذهبي طالبانو به ورباندې په اصطلاح لنګوټې تړلې، خو اوس د اختر منصور لومړی مرستیال دی. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپله یوه وینا کې چې د طالبانو د فراغت په مناسبت جوړه شوې وه د ښوونځي او مدرسې د پرتلې په ترڅ کې وویل: یو حاجي صاحب راته وویل: غواړم یو داسې ښوونځی جوړ کړم چې پر شرعي اصولو به برابر وي، ستا څه رایه ده؟ ده ویل ما ورغبرګه کړه چې له مدرسې څخه به ملا عمر راوزي او له ښوونځي څخه به کرزی او مشرف نوره نو ستا خوښه ده.

افراطي کړی په خپلو تبلیغاتو کې تل د کلي وروسته پاته ژوند او فرهنګ د ښار له ژوند او فرهنګ سره پرتله کوي او بیا کلیوالو ته داسې ذهنیت ورکوي چې که مو ښوونځی ولوست نو بیا به مو نجونې له نارینه وو سره یو ځای ناستې وي، بازار ته به راوزي او بې حیایي به ډېره شي چې په دې لړ کې بیا د کابل بیلګې ورته کتار کړي. ورته وایي هلته نجونې لوڅ مخ راوزي، له نارینه وو سره په یوه دفتر کې یو ځای کار کوي، اسلامي حجاب نه مراعاتوي او دغسې نور بې ځایه چټیات چې یوازې بې سواده او ساده کلیوال پرې خطا کېدای شي.

څرنګه چې په کلیو کې ملا او منبر د طالبانو او دغه ډول نورو افراطیانو لوډ سپیکران دي له همدې امله تل د هغوی په اشاره او اراده د ښوونځي او پوهنتونو پر ضد تبلیغات کوي، په مختلفو بهانو د ښوونځي او عصري زده کړو مخه نیسي او په وړاندې یې خنډونه جوړوي. د ناامنۍ له امله ډېر ښوونځي تړل شوي او یا داسې وي چې کله تړلي او کله پرانیستي وي. وخت پر وخت د افراطیانو له خوا د ښوونځیو اداري مدیرانو، ښوونکو، زده کوونکو او نورو مامورینو ته اخطارونه ورکول کېږي چې له امله یې د هر چا زړه له زده کړو تور شي. ان په ځینو هغو سیمو کې خو یې ښوونځي مطلق بند کړي دي چې د طالبانو ولکه ډېره ده او د خلکو له پشاره هم نه ډارېږي، مګر په کومه سیمو کې چې د خلکو د پشار له امله ښوونځي پرانیستي دي، هلته بیا د معارف خدمات د افراطیانو د بې ځایه مداخلو له امله دومره ټکني دي چې هیڅکله د یوه هیواد رسمي معارف نه شي بلل کېدای.

د ښځو له زده کړو سره مذهبي- فرهنګي حساسیت

پښتانه د خپل تاریخي فرهنګ او وروسته پاته مذهبي فکر پر بنسټ په ټولنه کې د ښځو له حضور سره سخت حساسیت لري. څرنګه چې پښتنو لازم مدني پرمختګ نه دی کړی او تر اوسه هم قبیلوي فکر لري، ټولنیز جوړښت یې اوس هم عنعنوي دی او مرد سالاري پکې اوس هم شرافت، ویاړ او مېړانه بلل کېږي. له همدې امله ښځو ته په ټولنیزو، سیاسي، اقتصادي، پوځي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او تعلیمي ډګر کي ونډه ورکول ښه کار نه ګڼل کېږي.

په پښتنو کي اوس هم د پخوانیو پېړیو تر وخت تېر ویاړونه پالل کېږي، د ښځو په اړه د پښتنو تصور دا دی چي هغوی باید یوزای د نارینه وو خدمت وکړي، ماشومان وزېږوي او ویې پالي. له دې ها خوا هیڅ حق نه لري. له همدې فرهنګ سره د مذهب توجیهات هم یو ځای شوي چي له دې سره د ښځو د سالم ژوند او په ټولنه کي د ازاد ژوند په وړاندي خنډونه نور هم پیاوړي کېږي.

پښتانه د خپل فرهنګي – مذهبي تصور پر اساس داسي فکر کوي چي که ښځه له کوره ووته نو هم به یې دنیا خرابه شي او هم اخرت. دوی فکر کوي چي ټولنې ته د ښځې وروتل، زده کړه، سیاسي فعالیت، اقتصادي بوختیا او په ټولنیزو چارو کي ونډه اخیستل دا مانا چي باید موږ خپل دین تر پښتو لاندي کړو، خپل غیرت او تاریخي ویاړونه له لاسه ورکړو. د ښځو په اړه د پښتنو همدغه ناسم تصور د دې سبب شوی چي زموږ ښځې د زده کړو له ډګره بېخي لري پاته شي او داسي کورنۍ به ډېرې کمې وي چي د ښځو زده کړو ته په پراخ نیت اجازه ورکړي.

په ښارونو کي اوس هم ډېری کورنۍ اول ښځو ته د زده کړو اجازه نه ورکوي او که وړې نجوني په ښوونځي کي داخلې هم کړي، خو ډېری کورنۍ یې تر ۱۲ کلنۍ وړاندي بیرته راګرزوي یاني یوازي تر پنځم ټولګي پوري د زده کړو اجازه ورکوي.

کله چي ښځه نالوستې وي، نو موږ دا تمه نه شو کولای چي ماشومان دي په ښه ډول تربیه کړي، ځکه یو بې سواده شخص به څرنګه د انسان په تربیه پوه شي او څه به ورته وښیي؟. د ښځو د زده کړو مخنیوي هم ښځې له سختو ستونزو سره مخ کړې دي او هم یې زموږ د روزنې او پالنې کورنی نظام ډېر بد متاثر کړی دی.

په کار ده چي دولت، مدني بنسټونه، رسنۍ، دیني علما، قومي مشران او نور نفوذ درلودنکي ګروپونه/ شخصیتونه پښتانه د ښځو زده کړې ته وهڅوي او د هغه ذهنیت پر خلاف هر اړخیزه مبارزه وکړي چي د ښځو د زده کړو په وړاندي خنډ دی. که زموږ ښځې د زده کړو پوره حق تر لاسه کړي، نو ان شاء الله ډېر ماشومان به له ډېرې ښې روحیې او سویې سره ښوونځیو ته ولاړ شي چي په دې سره به هم زموږ د ښوونځیو کیفیت ښه شي او هم به له زده کړو سره مینه زیاته

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي.

څرنګه چي زموږ د ټولنې ډېری وګړي د مادي فقر تر څنګ په معنوي او جنسي فقر هم اخته دي له همدې امله د جنس او سیکس په اړه خورا عجیب او غریب تصورات لري. دوی د مخالف جنس په وړاندي بل هیڅ فکر نه کوي، یوازي او یوازي د شهواني غریزې په نظر ورته ګوري. دوی داسي انګېري چي ښځه یاني جنسي متاع او د نارینه لپاره د جنسي اړتیا پر مهال د خدماتو وړاندي کوونکې له دې پرته د ښځې بله هیڅ وړتیا او فعالیت ورته د منلو نه دی. د نارینه وو تر څنګ او س ښځې هم داسي فکر کوي چي دوی له دې ها خوا په خپل ژوند کي د کاري ډګر بله ساحه نه لري. همدا وجه ده چي نارینه او ښځې دواړه په دې اړه چندان اندېښمن نه ښکاري چي ولي نارینه زده کړه او په ټولنه کي فعالیت کولای شي، خو ښځه یې نه شي کولای؟ ځکه دواړه په دې اند چي دغه ډول وېش طبعي او دیني دی. د بدلون هڅه یې له هره پلوه یو غلط اقدام دی، مګر که زموږ ښځې زده کړه وکړي نو په لنډه وخت کي دغه ډول ناسم افکار اصلاح کېدای شي چي هم به د ښځو لپاره ګټور وي او هم زموږ د تعلیمي سستم لپاره، ځکه او س مهال زموږ د ټولنې یوه لویه برخه بې سواده او نالوستې پاتي ده.

بې وزلي او ډېر اولادونه

په پښتنو کي بې وزلي یوه بله لویه ستونزه ده چي د ډېرو کسانو د زده کړو مخه یې نیولې ده. پښتانه د اقتصاد په ډګر کي وروسته پاتي دي، نو له همدې امله نه شي کولای چي په خپلو اولادونو زده کړې وکړي. د دې تر څنګ د اولادونو ډېربښت بل هغه سرخوږی دی چي د تعلیم په ډګر کي د پښتنو د وروسته پاتي والي لامل ګرزي. ځکه کله چي د یوې کورنۍ نفوس ډېر او عواید یې کم وي نو هغه کورنۍ نه شي کولای د ځان لپاره د ژوند اړین وسایل او توکي برابر کړي. یاني دومره عواید نه لري چي د ژوند تر لومړنیو اړتیاوو یې ډېر وي او بیا په هغو د اولادونو لپاره د زده کړو اسانتیاوې برابرې کړي. که په کومه سیمه کي دولتي ښوونځي وي نو بیا هم پښتانه ځکه نه شي ورتلای چي ډېری کورنۍ اړې دي د خپل خوراک، څښاک او نورو اساسي اړتیاوو لپاره په ماشومانو کار وکړي. پښتانه د خپلې بې سوادۍ او ناسم مذهبي فکر له امله دې ته نه دي چمتو یا نه پوهېږي چي باید د خپل ځان او اولادونو د ښه ژوند لپاره د ماشومانو زوکړه کنټرول کړي. که پښتنو د خپل مالي توان په اندازه ماشومان زېږولای یاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

دومره اولادونه يې درلوداى چې په ښوونه او روزنه پسې يې رسېداى شواى نو بيا به له مالي پلوه هيڅ کورنۍ په دې ستونزه نه وه اخته چې خپلو اولادونو ته دومره مصارف نه شي برابرولاى چې د هغوى د زده کړو لګښت پوره کړي.

زموږ خلک يوازې سرونه ډېروي خو دې ته يې نه ګوري چې د سرونو تر ډېرولو د مغزونو روزل اړين دي. که زموږ عوايد کم او مصارف مو زيات وي نو د نورو ګڼو ټولنيزو، رواني او مالي ناخوالو تر څنګ يوه لويه ستونزه دا رامنځ ته کېږي چې نه شو کولاى خپل ماشومان په سم ډول وروزو او دوى ته د روزنې لپاره لازم امکانات برابر کړو. دا اوس هم په ګڼو ښارونو او کليوالو سيمو کې ځيني ځايونه د دولت له لوري ماشومانو ته د وړيا زده کړو امکانات برابر شوي خو پښتانه ځکه ماشومان نه ورلېږي چې بيا د روزي ګټلو لپاره بل څوک نه لري، ياني د اقتصادي ستونزو له امله اړ دي چې ماشومان له زده کړو را وګرزوي او د يوې ګولۍ ډوډۍ پيدا کولو لپاره په ماشومانو کار وکړي.

ګڼ داسې کسان پېژنم چې له زده کړو سره ښه مينه لري، خو د مالي ستونزو له امله نه شي کولاى لېسه او پوهنتون ووايي ځکه د کار او زده کړو يو ځاى مخته وړل يا سخت وي او يا بېخي امکان نه لري. ډېرى پښتانه ځوانان او د کم عمر کسان اړ کېږي چې د خپلو مالي اړتياوو پوره کولو لپاره ايران، پاکستان، منځني ختيځ او نورو بهرنيو هيوادونو ته سفر وکړي چې ځيني وختونه يې د سر په بيه تمامېږي. د پښتنو په سيمو کې له مذهبي زده کړو سره د ډېرې لېوالتيا يو علت بې وزلي هم ده، ځکه مذهبي زده کړې ډېر وخت مفتې وي او هيڅ ډول لګښتونه نه لري.

پر دې سربېره که کوم څوک د ډېرو ستونزو له تېرولو سره – سره بيا هم لېسه وايي او پوهنتون ته ځي نو ځيني وختونه مجبورېږي چې پوهنتون په نيمايي کې خوشې کړي او که يې پاى ته ورسوي نو هم يې په داسې کيفيت لولي چې د ذهني تمرکز نه درلود له امله يې سويه ډېره ټيټه وي. که دغه ډول کسانو په خپل ژوند کې لږ مالي داډ درلوداى نو ډېره شونې وه چې زده کړو سويه به يې ښه واى او د ټولنې لپاره به له پوهنتون څخه را وتلي بې سواده نه بلل کېداى.

د همدې بې وزلي له امله پښتانه مجبور دي چې خپلې لوڼې په ډېر کم عمر کې وپلوري او له نجونو څخه د اخيستلو او رانيولو کار واخلي چې له همدې امله ښځو ته د پوره انسان مقام نه ورکول کېږي. په ټولنه کې د ښځې مقام يوازې د خدمت کوونکې دى چې يو يې خرڅوي او بل

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې رانيسي. همدا وجه ده چې پښتانه د ښځو تعليم چندان مهم نه ګڼي، ځکه ذهنيت يې داسي دی چې هسي به يې هم پلورم او بل کورته –به يې ودوم نو ما ته يې څه ګټه رسيږي؟ دلته هر څوک ښځه د خريد وفروش متاع ګڼي او د زده کړو غم يې ورسره نه شته. د ډېرو اولادونو او مالي فقر له کبله پښتانه هم خپله مالي اړتيا په ښځو پوره کوي او هم جنسي اشتها.

د زده کړو په ارزښت نه پوهېدل

سره له دې چې په نوره نړۍ کې د زده کړو د ارزښت او ګټورتيا په اړه تبليغ ته هيڅ اړتيا نه شته، مګر پښتانه لا هم دې ته شديده اړتيا لري چې د زده کړو او پوهې ارزښت ورته بيان شي او په دې اړه پراخ تبليغات وشي. پښتانه اوس هم يوازې د يوې ګولۍ ډوډۍ ګټل ستر غنيمت ګڼي او وايي چې په کار ده موږ دهقاني، نجاري، خياطي او داسي نور کسبونه زده کړو. د دې لپاره نو د ښوونځي او پوهنتون لوستلو ته څه اړتيا ده؟ يوه ګوله ډوډۍ خو په بېل او کره هم پيدا کېږي. ولي خپل زامن داسي مرکزونو ته واستوو چې هلته يې عقيده خرابېږي، د خپل پلار او نيکه دود پرېږدي او د پردو پر لار ځي؟ په کليو او ښارونو کې داسي کورنۍ بېخي ډېري دي چې اولادونه به يې په کوڅو کې هسي بې کاره ګرزي او هيڅ بوختيا به–نه لري، خو د کورنۍ مشران يې د زده کړو په کيسه کې نه دي. زموږ ډېری خلکو ته اوس هم سواد او زده کړه داسي ښکاري لکه څوک چې اوبازي،غېږنيونه او داسي نوري لوبې زده کوي چې د ژوند له اساسي اړتياوو څخه نه دي خو که چا زده کړه بد کار يې نه دی کړی، ان د ځينو تبليغاتو له امله خو اوس هم سارايي پښتانه ښوونځي تـه –پـه ښـه سترګه نـه ګوري. پـه يو نـه يو ډول ورتـه د بې لارۍ ځايونـه ښکاري، مګر څوک چې د دغه ډول تبليغاتو تر اغېز لاندي نه دي، هغوی د ماشومانو ښوونځی د ماشومانو لپاره د روزنې او ترييې مرکز نه ګڼي بلکي ښوونځي داسي ګڼي چې هلته په لېږلو به د يو څه وخت لپاره د ماشومانو له شوخي او شورماشور څخه بېغمه وي.

د دغسي ذهنيت د ښه درک لپاره به د ښوونځيو او زده کړو په اړه د پښتنو عمومي دريځ ته پام وکړو. کله چې په کومه سيمه کې د ترهګرو او نورو غير مسؤلو وسله والو له لوري ښوونځي سوځول کېږي نو پښتانه يې په وړاندې چنداني خواشينونکی غبرګون ځکه نه ښرګندوي چې دوی ته له لويه سره د زده کړو مرکزونه ارزښت نه لري شتون او نه شتون يې ورته بې توپيره دی. پښـتنو هيڅکله د ښـوونځيو او زده کـړو د مرکزونو د جوړولو، رغولـو، ساتلو او زيـاتولو لپـاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاريون ونه کړ، پر خپلو مشرانو يې په دې اړه پشاررانه ووست او په خپلو امکاناتو يې ښوونځي جوړ نه کړل.

د پښتنو قومي او سياسي مشرانو هيڅکله د ښوونځيو د ډېرولو، پراخولو، تجهيزولو او جوړولو لپاره کمپاينونه ونه کړل. د خپل نفوذ په ساحه کې يې خلک ورته ونه هڅول او د خپل سياست او خدمت تګلاره يې داسې جوړه نه کړه چې زه به ښوونځي جوړوم، خلک به زده کړو ته تشويقوم او څوک چې له علم او پوهې سره دښمني کوي، د معارف امکانات د ځان په ګټه کاروي او اختلاس کوي له هغوی سره به د سخت چلند لار خپلوم دا ځکه چې دغه ډول ژمنې او وعدې په پښتنو کې چندان ښه هرکلی نه لري.

زموږ هغه وګړي هم د خپلو اولادونو زده کړو ته پوره پاملرنه نه کوي چې ژوند يې ښه دی او له مالي پلوه پر خپل ځان بسيا دي. په پښتنو کې به داسې ګڼې کورنۍ پيدا کړئ چې اقتصادي وضعيت به يې فوق العاده ښه وي، خو په يو درزن اولادونو او خپلوانو کې به يې دوولسم پاس هم نه وي. په پښتنو کې داسې کسان ډېر کم پيدا کېږي چې د يوه بې وزلي زده کوونکي د زده کړو لګښت پر خپله غاړه واخلي، مګر د داسې کسانو شمېر لږ نه دی چې خپله شتمني د قبرونو او مزارونو پر جوړولو لګوي، له اړتيا پرته مساجد جوړوي، هر کال حج او عمرې ته ځي او يا نور لېږي. په داسې حال کې چې د پوهې او علم په لار کې هڅې تر بل هر خيريه کار ډېر لوی او دايمي اجر لري، مګر زموږ خلک د علم او معارف پر خدمت د شتمنۍ لګول ضياع ګڼي او دې ته چمتو نه دي چې د علم او معارف په دودولو کې مالي او ځاني هڅې وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

علم او د مالوماتو منابع

علم د انسان ژوند دی. پر دې نړۍ یوازې د علم واکمني ده. له چا سره چې علم وي هغوی د نړۍ قیادت په لاس کې لري. په مذهبي کتابونو کې ویل شوي چې ملایکو انسان ته سجده وکړه. د دې اطاعت راز همدا وو چې انسان د علم او پوهې په ډګر کې خپله وړتیا ثابته کړه. د ادم په وړاندې د ملایکو سجده په ساده مانا سر ټیټول نه وو بلکې مطلب یې دا دی چې ادم د ملایکو په وړاندې د خپلې پوهې عملي ثبوت وړاندې کړ چې همدا یې پر دې نړۍ د پرمختګ او سیادت راز شو.

بشري نړۍ د علم په مټ ودانه ده. انساني تمدن یوازې د علم په وسیله پرمختګ کوي، د اړتیا او بوختیا ټول وسایل د علم له لارې مونډل کېدای شي. غور، فکر او تدبر هغه اساسات دي چې د علم لپاره یې شتون اړین دی. د محسوساتو په عالم کې چې موږ د هر حس په وسیله څه احساسوو همدا زموږ د علم یوه برخه ده، خو د محسوساتو او تجربو ارزونه بالاخره د معقولاتو پړاو ته په ننوتو کلي او عمومي قواعدو ته لار پرانیزي. لنډه دا چې علم د انسانیت د هرڅه ملاک او د انساني ژوند د بقا راز دی.

هر سړی د خپل ژوند په اوږدو کې له ماشومتوبه او بیا تر مرګه د ژوند په بېلابېلو پړاوونو کې څه ناڅه پوهه ترلاسه کوي او مالومات راغونډوي. زموږ د مالوماتو سرچینې پر لاندې ډول برخو ویشلای شو:

۱) کورنۍ

ماشوم چې کله وزېږي او ذهني وده یې پیل شي تر ټولو لومړی له خپلې کورنۍ په تېره د مور له غېږې زده کړه پیلوي. ساده ذهن ته یې له همدې لارې الفاظ رسېږي، په خپلو سترګو بېلابېل شیانویني، مختلف ږغونه اوري او د وخت په تېرېدو ژبه زده کوي څه چې یې د مور په غېږ او د خپل کور په چاپېریال کې اورېدلي وي له هغو سره اشنا کېږي او د لفظونو تر څنګ یې په خارجي مصداق یا واقعي وجود هم پوهېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انسان په ژوند کي همدا د زده کړې تر ټولو لومړنی ښوونځی دی. موږ همدلته بېلابېل مالومات تر لاسه کوو چي د ژوند له هماغه پیله زموږ په ذهن کي ځای نیسي او بالاخره ورسره دومره روږدي کېږو چي که د عمر په نورو برخو کي د مالوماتو د تحلیل او ارزونې له میتودونو او رودو سره اشنا نه شو نو ډېره شوني ده چي همدا مالومات زموږ لپاره تر ټولو باوري وي او هیڅکله یې نقد ته چمتو نه شو.

که ماشومان د عمر په دې پړاو کي سم وروزل شي نو راتلونکی ژوند به یې ډېر ډاډ من وي. له همدې ځایه چي دوی ته کوم مالومات ورکول کېږي او یا یې دی د کورنۍ په چاپېریال کي په طبعي ډول د حواسو له لاري تر لاسه کوي د دژوند په راتلونکي کي د بنسټ حیثیت لري. په کومو ټولنو کي چي له کوره بهر د روزنې او زده کړې معیاري سیستم موجود وي هلته د کورنۍ په غېږ کي تر لاسه شوي خام مالومات د انسانانو راتلونکي ژوند ته ګواښ نه شي پیښولای مګر د افغانستا په څېر یوه بې سواده او وروسته پاتي ټولنه کي د کورنۍ د غېږې لومړني ناسم او نیمګړي مالومات د هر ماشوم د راتلونکي ژوند په وړاندي ګواښ دی ځکه د ماشوم په روزنه د نه پوهېدو او په کورنیو کي د کره مالوماتو د نه وجود له امله هر ډول بې باوره او ناکره مالومات د ماشوم ذهن ته لار کوي، د ټولنې شته خرافات، توهمات او له علم و منطقه لري افکار او مسایل یې په ذهن کي ځای نیسي چي د عمر په نورو پړاوونو کي یې سمون ځکه سخت دی چي زموږ ټولنه د روزنې او زده کړې داسي معیاري سیستم نه لري چي وکولای شي د خپلو وګړو په ذهني بدلون کي رغنده رول ولوبوي.

زموږ په ټولنه کي د شته ستونزو یو ستر عامل همدا دی چي موږ له یوې خوا د سم پوهاوي نه درلودو له امله په کورنۍ کي ماشومان په ناسم ډول روزو، ذهن ته یې غلط مالومات پیچکاري کوو او له بلې خوا مو د ښوونې او روزنې نظام دومره کمزوی دی چي نه شي کولای د خپلو وګړو په معیاري روزنه او ذهني وده کي اړین رول ولوبوي.

د هر انسان لومړنی شخصیت د خپل کور په چاپېریال کي رامنځ ته کېږي. د ده ذهن ته لومړی هغه مالومات لار کوي چي د کورنۍ بېلابېل غړي یې ورکوي. که د خپل کور په چاپېریال کي د ماشوم پر شخصیت جوړونه سم او معیاري کار وشي نو د راتلونکي ژوند په اوږدو کي به د ځان او نورو لپاره په هره مانا یو مفید شخصیت وي، خو که یې ذهن ته د کور د غړیو له خوا ناسم

(c) ketabton.com: The Digital Library

مالومات ولېږدول شي، د خپل کور په چاپېريال کي غلطي کړني ويني، د متشدد چلند ليدونکي واوسي، د برخورد په زده کړه کي ورسره ترټونکي سلوک ترسره شي او د هغه د نازک ذهنيت سالمې جوړونې ته اړينه او اصولي پاملرنه ونه شي، نو بيا به د خپل لوينبت پر مهال په ځواني او لوی عمر کي د خبرو او عمل په وسيله د ژوند د همدې دورې ممثل وي. ښه کورنۍ او د هغې ښه چاپېريال د ماشوم لپاره د ښه ژوند او ښې راتلونکې ضمانت دی. نو بايد هڅه وشي چي هم ماشوم ته د ده له ذهني او فزيکي جوړښت سره سم معياري مالومات ورکړل شي او هم يې سالمې رواني او فزيکي روزنې ته پام وشي.

۲) جومات

په اسلامي ټولنه کي د علم تر لاسه کولو يوه بله ډېره مهمه منبع جومات او منبر دی. دلته وړاندي کېدونکي هر ډول مالومات له يوې خوا ديني تقدس لري، له بلې خوا د هغه چا له خولې وړاندي کېږي چي د دين رهبر مقام ورکول شوی دی. د جومات هره خبره د خلکو پر ذهن او روان دومره ژور تاثيرات لري چي ټول ژوند يې رانغاړي.

له بده مرغه په افغاني ټولنه کي جومات او منبر هغه چا اشغال کړي چي په سلو کي ۹۹ يې د دې مهم او خورا حساس مسؤوليت د پر مخ بوولو وړ نه دي. زموږ ملا امامان، وعظ کوونکي او خطيبان له يوې خوا د دين او دنيا تر منځ د اړيکو سمه کربنه نه پېژني او له بلې خوا يې د دين د اساسي تصور، کره سرچينو، رواياتو، فقهي، اجتهاد او درايت په اړه درک ډېرين عصر ته رسېږي. د دوی په ديني تعبير کي دنيا ځای نه لري، زده کړه بې ارزښته ده، اقتصادي پرمختيا د نورو کار دی، ښځه پنځمه درجه موجود دی، له ږغه نيولې تر مخه هر څه يې ستر دي، په ټولنيزو چارو کي ونډه نه شي اخيستلای، د خپل ملګري د انتخاب حق نه لري، په بدو کي ورکول کېږي، بلوغ ته تر رسېدو وړاندي يې په نکاح ورکوي او ان ودوي يې، په يوه-بله بدلېږي، د ميراث حق نه لري، زده کړه خو يې کفر دی، د هغې په وړاندي هر ډول تاوتريخوالی د سرپرستانو او مېړه د کورنۍ حق دی او دا ډول نورې په لسګونو ديني، طبي، مالي، ټولنيز، فردي، تعليمي، سياسي او نظامي ناخوالې دي چي په جومات کي د ناسم مديريت او ناسم ديني درک له امله زموږ ټولنه ورسره لاس او ګرېوان ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما په خپله يوه مقاله کي د افغاني ملايانو په اړه ليکلي وو:

د دين په برخه کي خوله يوې خوا سم مسلکي او د وخت له غوښتني سره سم پوهان نه لرو او له بلې خوا چي کوم کسان څه ناڅه پوهېږي هغوی هم خپل مسؤوليت ته شا اړولې ده. زموږ په ټولنه کي د دين استازيتوب دوديز ملايان کوي چي ډېری يې ان د شپږم صنف د يوه شاګرد سويه نه لري، د لوست کچه يې يوازي تر څو محدودو او تر وخت تېرو کتابونو پوري محدوده وي، په خپله ژبه له ليکنې سره دومره نا اشنا وي لکه دی چي بېخي د دې ملت وګړی نه وي. په منبر او محراب کي مقتديانو ته د دين په نوم ډېری وړاندي کېدونکي مالومات خورا کمزوري، جعلي، بې بنسټه او هغه خرافاتي کيسې وي چي تر ډېره يې سپين سرې د ژمي پر مهال خپلو وړو ماشومانو ته بيانوي او يا يې بې کاره کليوال د ژمي په موسم کي لمر څېکي ته کوي.

د دوی د مطالعې ساحه هيڅکله له درة الناصحين، ارشاد الواعظين او داسي نورو کمزورو کتابونو د دين کره او د اوسني وخت معياري کتابونو ته وانه وښته. دوی د تخنيکي دور له وسايلو سره سخت نا اشنا دي چي له همدې امله يې د حرمت په ټاپه هم نازوي. د دين او دنيا د مالوماتو کچه يې نن د نوري نړۍ د ماشوم له سويې هم کښته ده. د خپل کور، کلي، ولس، هيواد او ملت غوښتني نه پېژني، د اوسني نړۍ په تقاضاوو نه دي خبر او لا هم په دې اند دي چي ځمکه د غوايي پر ښکر ولاړه ده او پر ټوله دنيا يو لوی مار تاو سوی دی، خپله لکۍ يې په خوله کي نيولې ده او چي کله يو ملا مړشي نو يو بند نوره يې هم راټينګه کړي.

زموږ د ملايانو همدې ټيټي سويې دې ملت او هيواد ته دومره زيان رسولی چي په تاريخ کي بل هيڅ شي ورته نه دی رسولی. زموږ د هيواد هره سياسي، ټولنيزه، فکري، تعليمي، اقتصادي، طبي او پوځي ستونزه د دين په نوم له ناسمو فتواوو او بيانونو راولاړېږي. خو څرنګه چي افغاني ټولنه پر مذهب کلکه ولاړه ده او هيڅکله به ترې وانه وړي نو د هغوی د سمون يوازينۍ طريقه همدا ده چي د دوی ديني فکر اصلاح شي، د خرافاتو او بې بنسټه حکاياتو پر ځای د دين اصلي څېره وروپېژندل شي، د دين د احکامو په رڼا کي د بشر دوستۍ، هيواد رغونې، سولې، مينې او پرمختګ لور ته سوق شي.

د دين او شريعت توپير ورته په ګوته شي، د جهاد او امت په نوم له غولول کېدونکو دسيسو خبر شي او په ټوله کي ورته وويل شي چي د دين هدف د انسانانو تر منځ د دښمنۍ د تخمونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کرل نه بلکي د بشريت او نورو ارزښتونو پر بنسټ د سولې په فضا کي د مينې او ورورولۍ ژوند دی.

د مسجد ملا په پنځه وخته لمانځه، جومه او اخترونو کي هره ورځ له خلګو سره په اړيکه کي دی، هغوی ورته په درنه سترګه ګوري او د خپلو وينا وو او خطبو له لاري د هر مسلمان پر ذهن ژور اغېز کوي. که دولت غواړي چي د ټولنې عامه فکر او ذهنيت ورغوي نو د نورو لومړيتوبونو تر څنګ دي د خپل وس په اندازه مسجدونو ته د وعظ او خطبې لپاره هغه څوک ولېږي چي هم کره ديني درک ولري او هم د نورو فکري تمايلاتو پر ځای خپل هيواد، ملت، اساسي قانون او نظام ته ژمن وي. کنه موږ تل له همدې لاري مارانو وهلي يو او همداسي به مو چيچي. د مسجدونو، مدرسو او هر ډول ديني مراکزو کنټرول يوه جدي اړتيا ده، که دې ته سمه پاملرنه ونه شوه نو د دين تر سپېڅلي نوم لاندي به بيا هم د پرديو د سيسو ښکار يو.

۳) کلی يا د اوسيدو سيمه

کله چي يو انسان د شعور لومړنۍ دورې ته ورسېږي نو د کور له محدود چاپيريال څخه ور هاخوا د کلي او يا اوسېدو د سيمې چاپيريال ته ور وزي، هلته له بېلابېلو کسانو سره اړيکي ټينګوي، خبرې ورسره کوي، د هغوی نظريات اوري، د دوی له خوا د ژوند د مختلفو برخو، تېرې زمانې د پېښو، روانو چارو، ټولنيزو معاملاتو او د يوې کلي مقولې په توګه د دين او دنيا په اړه ترې ډېر څه اوري.

له همدې ځايه د ده په ذهن کي پخوانۍ جوړه نقشه نوي بعد ونه پيدا کوي، مخکيني مالومات يې اضافه کېږي، په نويو اړخونو يې خبرېږي او ډېرې نا ويل شوې او يا نااورېدل شوې خبرې اوري.

د خپل کلي او ژوند کولو د سيمې چاپيريال د انساني مالوماتو يوه بله منبع ده چي د هر وګړي پر ذهني او رواني شخصيت اغيز کوي، د هغه افکار جوړوي، د ده ذهني نړۍ ته د ژوند د هرې برخې په اړه کره او ناکره نظريات لېږدوي او په مجموع کي همدغه محيط دی چي د کورنۍ تر چاپيريال وروسته د هر ډول فکر او عقيدې په رامنځ ته کولو کي د انسان پر باطني درېځ او ظاهري سلوک خپل ژور تاثير کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر کور دباندې د خپلې او سېد و له سیمې، کلي او محلې څخه د مالوماتو اخیستنه د هر وګړي حیاتي اړتیا ده، که دی غواړي او کنه مجبور دی چې له دې طریقه پر ورته وړاندې کېدونکو مالوماتو تکیه وکړي، ځکه د هر ډول ټولنیزو چارو دارومدار، د اړیکو ساتنه، خپل منځې ډایلاګ، دیني او دنیوي چارې، انساني اړتیاوې او د ژوند کولو ټول شرایط ورسره تړلي دي. مګر غوره ټولنه هغه ده چې د انسان جوړونې دا مرحله یې هم پر معیاري او فني اصولو ولاړه وي. په وروسته پاتو ټولنو کې د عامه مالوماتو دا منبع د ښه شخصیت پر ځای یو بند فکره، متعصب، له حقایقو ناخبر او د اخلاقي وانساني ارزښتونو ضد انسان زېږوي، ځکه د ټولنې عامه شعور ډېر ټیټ وي، د عامو وګړو د پوهې کچه تر دوی ویلو او تا ویلو هاخوا ته نه اوړي، بې سوادي عامه وي، د هر څه په اړه یوازې پر اسطورو باور کېږي، د پخوانیو ژوند د یوه غوره ژوند لپاره د نمونې په توګه وړاندې کېږي، د پرمختګ پر ځای له شاتګ او پخوانیو وختو ته پر ستنېدو ټینګار کېږي، په ډېرو ټولنیزو او دیني چارو کې تر ماهیت شکل مهم وي او د ذهني وفزیکي روزنې چارې د نه نظم تر څنګ پر تعصب، قومیت پالنې، بې ځایه ویاړ، تېر ایستونکې چالاکۍ او دا ډول نورو غیر اخلاقي ښوونو تکیه کوي. د کلي او محلې او سېدونکي یو-بل ته د علم، قلم او پرمختګ پر ځای د تورې، دښمنیو، جګړو، قومي شخړو، د تېر تاریخ د مشرانو له خوا د شویو تېریو او وژنو، د خپلې کورنۍ د فضیلت، ځانګړې طبقې د ارزښتونو، ملي نوامیسو پر ځای د خپل کور، کلي او قوم د تعصب زېږونکو افسانو او زور واکۍ کیسې کوي.

مګر د دې برعکس د پرمخ تللو او علمي ټولنو دا مالوماتي منابع علم خوښوونکي انسانان روزي، هغوی انسان شموله اخلاقي ارزښتونو ته هڅوي، د دښمنیو پر ځای ورته د سخاوت، مینې، انسان دوستۍ، دنیا جوړونې، وفا، ملي فکر، هیواد دوستۍ، ملت پالنې، پرمختګ او حقیقت خوښونې روحیه ورکوي، هلته د ښه شخصیت معیار له یوه قوم، کلي، قبیلې، ډلې او ځانګړي فکر سره تړاو نه بلکې د منل شویو اخلاقي ارزښتونو ساتنه، علمي سویه، ملي تګلاره او فکر، هیواد او ملت ته خدمت، د ستونزو په وړاندې ربښتنې او جدي مبارزه، د خپل هیواد او انساني ټولنې له هر وګړي سره مینه او پر حقیقت خوښونه ولاړ دریځ وي.

جو ته ده چې دا مهال د افغاني ټولنې د کور او کلي چاپیریال په خپل غېږ کې پالل کېدونکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګړو ته سم مالومات او سم فکر نه شي لېږدولای، ځکه زموږ ډېر وګړي بې سواده دي، ګڼ وګړي مو د ښارونو پر ځای په کليو کي اوسېږي، ډېری ښارونه مو هم په فکري او هم فرهنګي لحاظ له کليو سره توپير نه لري، قبايلي ذهنيت حاکم دی، په مذهبي وقومي تعصب اخته يو، اوږدو جګړو د روزنې او کره مالوماتو چمتو کولو هر ډول ملي او د باور وړ وړاندي کوونکي بنسټونه له منځه وړي او د جګړې اور له بهره داسي ايډيالوژي را وارده کړي چي نن افغانان د خپل هيواد او ملت لپاره يوازي د مرګ خوب ويني، د دې نړۍ او هغې نړۍ نيمکرغي دا ګڼي چي وژنه وکړي، ملي بنسټونه ونړوي، شخړې رامنځ ته کړي، د نورو په لمسون د دين د حکم تر خواږه نوم لاندي هر هغه څوک ووژني چي د ناخوالو پر ضد درېږي او دې وژونکي ويروس دومره سرايت کړی چي پر ټولنه مو له وژنې او تخريب سره د جنون تر حده د مينې هيښونکی کيفيت خپور دی.

کله چي يوه ټولنه د بې سوادۍ تر څنګ د تعصب په چاپېريال کي د عقيدې په نوم د خدايي نماينده ګانو تر نفوذ لاندي له مقدسې روحاني او فزيکي رهبرۍ سره مخ شي نو هلته بې عدالتۍ، زورزياتی او د ستونزو، ناخوالو، ټولنيزو او ملي ناددو پر ضد بې تفاوتي وده کوي، هر ډول اخلاقي بنسټونه نړېږي، دين په يوه تلکه بدلېږي او په داسي حالت کي رالوی شوي وګړي د ټولنيز انتحار په دې دوره کي ځپل شوي او د دين په نوم ناسم روزل شوي روح ته د تشدد، زورپالنې، جبري نظرياتو، پر هر څه د حرمت تاوونکې کرښې، له هر ډول تجديد او نويتوب سره په مخالفت او د خپل هر مخالف په وړاندي د قتل په غبرګون ښوودلو سره ډاډ ورکوي.

د روحاني جواز په سپېڅلې فتوا کي نغښتل شوی ټولنيز جبر، منافقت، خيانت، کرکې او منفي ذهنيت ته لار هواروي، تر دې حالت لاندي لوی شوي وګړي د خپل کلي او ژوند وژواک په چاپيرال کي اورېدل سوې خبرې نه بدليدونکي حقيقت ګڼي او ده چي هلته کوم مالومات تر لاسه کړي له څه شننې، تحليل او منطقي جاج پرته ورته د لمر په څېر ثابت حقايق ښکاري.

لنډه دا چي زموږ د عامه مالوماتو دا سرچينه نه سم افراد روزلای شي او نه د ټولنيز حالت په بدلون کي مثبت رول لري، له همدې امله بايد موږ له دې لارې تر لاسه کړي ټول مالومات يو ځل بيا له سره وارزوو او کره وناکره يې سره بېل کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴) ملګري او د ناستې-پاستې وګړي

انساني ذهن ته د مالوماتو رسېدو يوه بله مهمه منبع د ناستي-پاستي وګړي، د مجلس ياران، نژدې ملګري او هغه کسان دي چې سړی ورسره په عمومي غونډو کې مخ کېږي. که څه هم د عمومي چاپېريال او يا اوسېدو د سيمې په مقوله کې يې هم داخل بللای شو، خو ځانګړې يادونې ته يې له دې امله اړتيا ده چې دوی پر شخصيت جوړونه ځانګړی اغيز لري او هر سړی د هغوی په وسيله تر لاسه کوونکو مالوماتو ته خاص ارزښت ورکوي. په تېره د هغو کسانو خبرې، نظريات او مالومات چې يو چا ته نژدې ملګري ښکاري او تر ځان يې خبردار او پوه هم ګڼي.

له دا ډول کسانو سره منطقي تعامل هغه مهال لا هم حساس پړاو ته رسېږي چې د ناستې-پاستې کسان يو ډول لوړ حيثيت ولري. مثلاً : د دوديزې ټولنې مشران، ديني روحانيون، لوستي کسان، استادان او داسې نور د نفوذ خاوندان وي. زموږ ذهنونه د هغوی خبرې له څه تحليل پرته مني او هر ډول وينا يې رښتني ګڼي. د ناستي-پاستې کسان که له يوې خوا زموږ پر سلوکي چلند اغيز کوي له بلې خوا د هغوی په وسيله راته وړاندې کېدونکي مالومات په دې وجه کره ګڼو چې له دوی څخه د ناسمو مالوماتو د بيان تمه نه لرو.

په وروسته پاتو ټولنو کې له همدې طريقې تر لاسه کېدونکي مالومات د هر سړي علمي او عملي دريځ ټاکي. په دې مانا چې زموږ د ټولنې اکثر وګړي د نورو مالوماتي منابعو تر څنګ د ناستي-پاستې او شناخت له کړيو هم په علمي او عملي ډګر کې ډېر داسې مواد تر لاسه کوي چې دويم ځل تحليل او بيا ارزونې ته يې اړتيا نه ويني. حال دا چې له دې لارې تر لاسه کېدونکي مالومات تل کره نه وي بلکې د خامو موادو په څېر تصفيې او چاڼ ته اړتيا لري. مګر څرنګه چې په موږ کې د تحليل او منطقي غور ماده د بېلابېلو علتونو پر بنسټ شتون نه لري، له همدې کبله له خپلو هر ډول اړوندو کسانو تر لاسه کېدونکي مالومات کره ګڼو او ډېر لږ داسې پېښېږي چې پر هغو شکمن شو او يا يې د نقد اړتيا احساس کړو.

څرنګه چې زموږ په ټولنه کې وزګارتيا هم زياته ده له همدې کبله ګڼ وګړي خپل وخت پر مجلسونو تېروي، په تېره بيا په کليوالو سيمو کې خو د ژمي پر مهال ټول وخت د شپې او ورځې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګڼ کسان هم په مسجد او هم په کوټو یا حجرو کې په خبرو، ټوکو-ټکالو او بانډارونو اخته وي. دوی د خبرو اترو پر مهال له یو-بل سره داسې مالومات تبادله کوي چې ډېری یې بې بنسټه وي، خو دوی ته کره ښکاري. له همدې ځایه اکثر وخت خپل فکري مسیر ټاکي، ټولنیز دریځ خپلوي او ټولو خلکو ته په هغو عینکو کې ګوري چې همدلته یې پر سترګو کړې دي.

د کلیو، جهالت، وروسته پاتیوالي، محرومیت، دیني، ټولنیز او کولتوري محدودیت او لنډ دید ګڼ ذهنیت له همدې ځایه سرچینه اخلي او په خپل فرهنګي رنګ کې داسې رنګېږي چې د علم، پرمختګ او متمدنو ژوند په وړاندې د جدي خنډ او ګواښ بڼه خپلوي. تنګ نظري، نه زغم، له ماډرنتوب سره دښمني، د نورو قومونو او ملتونو په وړاندې د بدبیني او د عصر له غوښتنو سره د ځان نه عیارولو مرتجع افکار د بې سواده ټولنې د وګړو تر منځ له ناستې-پاستې سره نور هم ټینګېږي او دوی د خپلې ټولنې لپاره دا هر ډول وژونکي عناصر د فطرت او مسلط کولتوري او مذهبي فکر غوښتنه ګڼي.

د ناستې-پاستې پر مهال د یوې ټولنې وګړي خپل هغه مالومات له یو-بل سره شریکوي او په ګډه یې شاربي چې هر سړی له نورو بېلابېلو سرچینو تر لاسه کړې دي. څرنګه چې د هغوی وړاندې کړي مالومات په دې شریک مجلس کې په یو نه یو ډول د تحلیل او یا په اصطلاح د بیا کتنې تر پروسې تېرېږي له همدې کبله د پخوا په پرتله نور اعتبار پیدا کوي او اړوند کسان فکر کوي چې دې مالوماتو د تایید لپاره د نورو هوکړه او موافقه هم تر لاسه کړې ده. کله چې د افغاني ټولنې په څېر په یوه وروسته پاتې ټولنه کې هر سړی خپل مالومات او افکار سل په سل کې کره ګڼي له همدې امله که کوم خبر کس د معیار او صولو په رڼا کې د هغوی پر ځینو نظرونو اویا خبرو نقد وکړي نو دوی هغه ته د دښمن په سترګه ګوري، کرکه ترې کوي او هڅه یې دا وي چې د ټولنې له فکري مستوا سره په سمه ټاپه یې تورن کړي.

په موږ کې لویه ستونزه له همدې ځایه راولاړېږي چې د خپلې ناستې-پاستې له کسانو او نورو ډېرو منابعو مو مالومات تر لاسه کړي خو ډېر وختونه مو پرې دویم ځل بې پرې غور نه دی کړی. د حقیقت غوښتونکي انسان چلند باید دا وي چې پر خپلو ټولو زړو افکارو یو ځل بیا کتنه وکړي، پرې شکمن شي، ویې ننګوي او د علمي اصولو په رڼا کې یې کره خپل او ناکره یې رد کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه ډول چلند هغه مهال لا خطرناک شکل خپلوي چې په ټولنه کې مرکزي حکومت وجود ونه لري، جګړه وي، ټولنه د نورو له فکري او فرهنګي یرغل سره مخ وي او د ایډیالوژیکې وارداتو لپاره میدان پرانیستی وي، ځکه پردي پال عناصر د ځینو ارزښتونو د له منځه تللو او فکري ومذهبي ساتنې په نوم د دا ډول وګړو له ساده ذهنیت، محدود فکر او کم درک څخه خورا ناوړه ګټه اخلي. هغوی د ملي فکر پر ځای په داسې خیالي ایډیالوژیو اخته وي چې د جنون تر کچې احساسات یې بدرګه کوي. په افغانستان کې ډېری فکري، دیني او کولتوري ستونزې له همدې ځایه راولاړې شوې چې د ښمنانو د مالوماتو وړاندې کولو دا منبع په خپله ګټه کارولې، ساده وګړي یې د خپلو تبلیغاتو تر تاثیر لاندې راوستي او دوی ته یې د مذهب په نوم داسې عقیده ورپیچکاري کړې چې د زهرجن مار په څېر هر څوک په نیښ وهي.

زموږ ټولنه به هغه مهال د ارام سا واخلي چې مرکزي دولت تر لویو ښارونو د هغو کلیوالو او وروسته پاتو سیمو د ذهن جوړولو او ملي کولو ته توجو واړوي چې تل یې ملت او هیواد په بدمرغیو اخته کړي او زموږ قسم خوړلي د ښمنان پکې ژورې ریښې او بې شمېره ځالي لري. د دولت تر څنګ د دین، ملت او هیواد خواخوږي او ویښ وګړي، لوستي کسان، علمي ادارې، رسنۍ، ملي ګوندونه، اشخاص، شاعران او لیکوالان هم مکلف دي چې د هغوی په ذهني جوړونه او فکري رغونه کې د خپل وس په اندازه ونډه واخلي چې دا یې احسان نه بلکې یو هر اړخیز مکلفیت دی.

۵) مطبوعات

په معاصره نړۍ کې مطبوعات د فکر او ذهنیت په مثبت یا منفي بدلون کې ژور اغېز لري. نن د نړۍ په ګوټ-ګوټ کې خلک د معلوماتو د تر لاسه کولو لپاره مختلفې تصویري، ږغیزې، چاپي او انلاین رسنۍ د دې لپاره ویني، اوري، لولي او ګوري چې د ژوند له بېلابېلو څانګو سره تړلي معلومات تر لاسه کړي، په نویو پرمختګونو خبر شي، زاړه جریانونه تعقیب کړي او په مجموع کې د خپلې خوښې او اړتیا مواد تر لاسه کړي.

په افغاني ټولنه کې هم له ښاره نیولې تر کلي پورې ډېری خلک له رسنیو سره روږد دي په تېره راډیو او بیا ټلویزیون ډېر مینه وال لري. مګر پوښتنه دا ده چې زموږ رسنۍ خپلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اورېدونکو، ليدونکو او لوستونکو ته څه ډول مواد وړاندي کوي؟. ايا د مثبت بدلون په اړين يون کي برخه اخيستی شي يا په بل عبارت موږ يې د خپل هيواد او ملت لپاره ګټور بللای شو؟

که موږ د خپلې ټولنې مطبوعات تعقيب کړو نو دې ډول پوښتنو تـه-بـه پـه خپله ځواب ومومو. زموږ د ډېری مطبوعاتو لويه ستونزه دا ده چي د هيواد او خلکو د ګټو پر ځای د هغو ډلو ګټو ته کار کوي چي د دوی مالي ملاتړ کوي. دلته ازاد او خپلواک مطبوعات ډېر کم دي. ډېری رسنۍ د بېلابېلو مغرضو کړيو له لوري تمولېږي چي زموږ په هيواد کي ځانګړي اهداف لري. دولتي مطبوعات تش په نوم مطبوعات دي ځکه نه د خلکو ذوق خړوبولای شي او نه يې هم کيفيت معياري دی. که د دولتي راډيوګانو، ټلويزونو او انلاين يا چاپي خپرونو نشرات تعقيب کړئ نو له مطبوعاتو به مو خوا وګرزي تر وخت تېر سوليدلي خبرونه، کليشه يي پروګرامونه او يوازي د خاصو کسانو ستاينې وي. نور هيڅ داسي څه نه لري چي خپل مخاطبين له ځان سره بوخت وساتي.

سره له دې چي مطبوعات د ذهنيت او فکر په جوړولو کي خورا غښتلی رول لري، مګر له بده مرغه زموږ حکومت تر اوسه د فکر رغونې ته چندان پام نه دی کړی. دا مهال مطبوعاتي بهير يا د ترهګرو کړيو په لاس کي دی او يا د مغرضو بهرنيو حلقو تر تاثير لاندي دی چي هريو پر خپل وار د خلکو د ذهنيت په تخريب کي خپل رول لوبوي. ترهګرو د خپلو تبليغاتو چينلونه کليو او بانډو ته رسولي د ويډيوګانو، اډيوګانو او نورو وسايلو له لاري يې د دولت مشروعيت له جدي ننګونې سره مخ کړی. وروسته پاتی کلتور ورته د دين په اصلي بڼه تعبيروي، ځوانان له زده کړو راګرزوي، د خلکو په ذهن کي د کرکې او تعصب تخمونه کري، له ښار، زده کړو، معاصرو سياسي، ټولنيزو او فکري مقولو سره يې دښمنۍ ته هڅوي، له نوري نړۍ سره اړيکي ورته په کفر تعبيروي، د علم، ساينس او ټينکالوژۍ پرمختګ په ناروا تعبيروي او صنفي تبعيض ته يې هڅوي. د بهرنيو مغرضو کړيو په دام کي ښکېل مطبوعات بيا ملي وحدت ته زيان اړوي، ملي وياړونه مسخره کوي، قومي، نژادي، ژبني او سمتي تعصبونه خپروي او هڅه يې دا وي چي د مختلفو حساسيتونو په پارولو سره زموږ د خلکو تر منځ د زړګونو کلونو موجود ملي وحدت دړې -وړې کړي.

کلتوري پرمختګ، انساني ارزښتونه، زده کړه، د ناخوالو راپورته کول، د ذوقونو روزنه، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نړۍ له لروبر څخه په مثتبو بدلونونو د خلکو خبرول، د معیاري انتقادي تفکر وده، د علمي، فکري، ټولنیزو بحثونو مطرح کول او په مجموع کې د پراخ او هر اړخیز علمي-فکري بهیر رهبري هغه موارد دي چې رسنۍ پکښې جوت رول لوبولای شي. مګر زموږ رسنۍ یا ملي تخریب ته ملا تړي او یا تر وخت پر تېرو شویو موضوعاتو شخوند وهي. همدا وجه ده چې د معلوماتو تر لاسه کولو دا سرچینه هم دومره ګټوره نه ده. ځیرک مخاطبین کولای شي چې د دې سرچینې کره او کوټه سره بېل کړي، د چا چې د شعور او پوهې کچه ټیټه وي هغوی بیا د دې سرچینې د ناسمو مالوماتو په لومه کې ښکېلېږي او له دې لارې جوړ شوی فکر یې د ټولنې او هیواد لپاره زیانونه او ان ځینې وختونه اجتماعي ټکرونه پیښوي.

د زده کړو مرکزونه

د زده کړو له مرکزونو خو نو تمه دا ده چې باید یو یې ټولنې ته داسې روزل شوي انسانان وړاندې کړي چې له مهارت سره-سره په فکري او ذهني ډول له نورو بې سوادو انسانانو سره پوره توپیر ولري. په علمي مرکزونو کې روزل شوی انسان باید د پوهې تږی وي، هره مفکوره او نظریه د منطق په تله وتلي، بشري ارزښتونه، انساني کرامت، ټولنیز پرمختګ، سوله، هیواد پالنه، بشري همدردي، پوهه، د پوهې مرکزونه او منطق تر هر څه ورته محترم وي.

د زده کړو مرکزونه د علم او معلوماتو د تر لاسه کولو هغه سرچینه ده چې په کلي ډول ورڅخه د کره، معیاري او سنجول شویو افکارو تمه کېږي، ځکه دا د علم، پلټنې، تحقیق، منطق او استدلال ځای دی. دلته اشخاص تر نقد لوړ نه ګڼل کېږي. دلته تجربه او منطق یوازینې معیارونه دي چې هر د چا نظر او فکر تلي، کوټه یې ردوي او کره یې مني. په دې ځای کې روزل کېدونکو کسانو ته باید یوازې دا ورښودل شي چې هیڅ نظر او فکر نه مقدس دی او نه هم تر نقد لوړ بلکې د علم په لټه راوتلی کس باید پر هر څه شک وکړي، هر پخواني فکر، نظر او دریځ ته دې د شک په نظر وګوري، هیڅ مقوله او مفکوره دې له دې امله نه مني چې یا ډېرو خلکو منلې او یا ډېر ستر شخصیت تایید کړې ده، ځکه د علم په نړۍ کې ډېر اشخاص او ستر نومونه هیڅ ارزښت نه لري. علم یوازې تجربې او منطق ته ارزښت ورکوي او یوازې همدې دوو شیانو ته وفادار دی له دې پرته په دې پراخو کایناتو کې له هیچا سره نه لېوالتیا لري او نه وفا.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مګر زموږ په علمي مرکزونو کي بيا حالت داسي نه دی. دلته خو اول استادان هر څه په زور درباندي مني. د علمي مرکزونو ښوونکي له نقد، پوښتنې، ولي او څنګه څخه سخت په ډار کي دي. دوی هغه څه درته وايي چي په کتاب کي راغلي وي، له نورو يې اورېدلي وي او يا دوی درباندي پوهېږي. کله چي استاد تدريس کوي شاګردان بايد د ده له لوري پر وړاندي کېدونکو معلوماتو هيڅ شک ونه کړي، ټول ومني او که چا د پوښتني جرأت وکړ نو اول خو ځواب نه ورکول کېږي او که ځواب ورکړي نو پر ځواب بيرته دويم ځل نقد کفر دی. زموږ په علمي مرکزونو کي د زړو مقولو، مسئلو، فکرونو او نظرونو منل اصل علم ګڼل کېږي. ډېر کم خلک زړو فکرونو، نظرونو او مسايلو ته د شک په نظر ګوري او ډېر کم کسان د دې اړتيا احساسوي چي په فکري، ټولنيز او فلسفي ډګر کي د پخوانيو نظرونو بايد يو ځل بيا کتنه وشي، ځکه علم يو نه تمېدونکی روان بهير دی چي هر وخت وده کوي، هر وروسته راتلونکی د پخوانيو نظريو جاج اخلي، تېروتنه يې سموي، نوې دريځې پرانيزي، تابوګانې ماتوي، ممنوعه سيمو ته سر ورښکاروي او نوي افکار راوړي چي د علمي معيارونو په رڼا کي يې کوټه او کره معلوم شي. که څوک د نوري نړۍ له علمي، فکري، فلسفي او تخنيکي پرمختګونو ګټه اخلي، نوي افکار مطالعه کوي، معقول اړخ يې مني او د نويو علمي معيارونو په رڼا کي د خپلې ټولنې پر حاکم فکر نقد کوي. خو زموږ د علمي مرکزونو مديران او استادان يې په يوه او بل نوم تورنوي، کله يې تکفيروي، کله يې د نورو ګوډاګی ګڼي او کله يې بيا د مرګ فتوا ورکوي چي له همدې امله زموږ ټولنيز شعور لا هم د تېرو وختونو په تيارو کي پاتي دی او ډېر داسي افکار او مسايل مني چي دا مهال د پرمختللو ټولنو لپاره يوه ټوکه او مسخره ښکاري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلامي نړۍ په علمي مرکزونو کي فکري جمود

د اسلامي نړۍ په لرا و بر کي تر اوسه هم علمي مرکزونه هغه حد ته-نه دي رسېدلي چي خپل زده کوونکي ازاد فکر، پوښتني او د نقد دریځ ته راوبولي. په تېره د مذهبي زده کړو سیستم خو تقلید، د پخوانیو ړوند اطاعت او د ماهیت پر ځای د الفاظو پیروي دیني لارښوونه بولي او ان په ځینو فقهي کتابونو کي پر اجتهاد بندیز لګول شوی دی.

تفکر، پر مسایلو غور، زړو خبرو ته د شک په سترګه کتل او د نویو اندونو وړاندي کول اصل علم دی ځکه تقلید او پر پخوانۍ لاره تګ د عالمانو کار نه دی، عالم تل په نویو خبرو پسي ګرزي، زړې لارې تر نقد لاندي نیسي، پر زړو فکرونو شک کوي، د علمي تجربو په رڼا کي پخوانۍ مقولې او فکرونه ارزوي او په مجموع کي د نورو په لاسته راوړنو قناعت نه کوي بلکي غواړي د علم په نه تم کېدونکي تکاملي پروسه کي دی هم ونډه واخلي او راتلونکو نسلونو ته د لا پرمختګ زمینه برابره کړي، مګر د اسلامي نړۍ په علمي مرکزونو کي هڅه دا ده چي زده کوونکي پر پخوانیو مسایلو شخوند ووهي، د تېر وخت مقولې یادې کړي، زاړه نظرونه بیا-بیا ولولي او همداسي زاړه یې پرېږدي ځکه ذهنیت دا دی چي د دین او دنیا کامیابي د اسلامي نړۍ لومړني حالت (یاني د رسول الله وخت ته) په ستنېدو کي ده. مسلمانان هره نوې پدیده، مفکوره او نوښت د سنت، بدعت او شرک په نوم ردوي او په وړاندي یې مقابله کوي.

د تقلید او زوړپالني فکر داسي جمود رامنځته کړی چي د اسلامي نړۍ په لروبر کي موږ د هیڅ ډول نوي پرمختګ شاهدان نه یو او دا مهال مسلمانان د مساحت او نفوس له پراختیا سره-سره د علم په ډګر کي تر بل هر ملت وروسته پاتي دي. ځوروونکې لا دا ده چي د تقلید او زوړ پالنې دې تګلارې مسلمانان پر کور دننه داسي سره ویشلي چي د وړو او لویو ډلو شمېر یې تر زرګونو اوړي. همدغه حالت له هرې ډلې سره دا ذهنیت پیدا کړی چي حق صرف له دوی سره دی او نور باید د دوی دریځ ومني. د نه منلو په صورت کي هره ډله د خپلې مخالفې ډلې په وړاندي د جګړې، کرکي او خشونت اعلان کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که کوم څوک د زړو مقولو او فکرونو پر ځای نوې خبره کوي، نوی نظر وړاندې کوي او غواړي په علمي-فکري چاپیریال کې د وخت له غوښتنې سره سم فکرونه او نوښتونه رامنځته کړي نو هغه د زندیق، مبتدع او غرب پال په نوم له پراخې ټولنیزې کرکې سره مخ کېږي چې یا به تښتي او یا به د دوی مني. هم دغه وجه ده چې مسلمانان د ساینس او ټیکنالوژۍ په ډګر کې هیڅ ډول لاسته راوړنه نه لري او د مذهبي زده کړو بهیر یې اوس هم د امویانو، عباسیانو او عثمانیانو د وخت د هغې فقهې په مقولو او فکرونو ډک دی چې د مسلمانانو په لاسبري چاپیریال کې د اسلامي نړۍ فقهاوو د خپل فردي اجتهاد پر بنسټ لیکلي وو او نړۍ یې د خپل مذهبي تبعیض له مخې پر دار الاسلام او دار الحرب ویشلې وه. ځکه هغه مهال مسلمانانو د نړۍ په کچه پراخ تمدن درلود او ځانونه یې د نورې نړۍ د ملتونو په پرتله خیر الامت، وسط الامت او تر ټول جهان غوره ګڼل له همدې امله یې سیاسي، ټولنیز، قضایي، اقتصادي او فکري سیستمونه داسې عیار کړي وو چې مسلمانان پکښې په هر حال لوړ او نور ملتونه د دوی تر حاکمیت لاندې ګڼل شوي وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زغم کلتور اړتیا او پیاوړتیا

په هره انساني ټولنه کې د ډول-ډول طبیعي پدیدو ترڅنګ مختلف فکرونه، ژبې، عقاید، دودونه، جوړښتونه، نظریات، ارزښتونه او فرهنګونه شته چې ځینې یې پراخېږي، ځینې یې په یوه خاصه دایره کې محدود وي او یو شمېر یې د وخت په تېرېدو له منځه ځي، مګر هیڅوک نه شي کولای د ژوند په چارو کې د دې رنګارنګۍ مخه ونیسي. سره له دې چې تنوع د طبیعت یوه برخه ده او ختمول یې هیڅ امکان نه لري خو بیا هم کله-کله یو شمېر اشخاص/ډلې غواړي نور انسانان داسې فکر، عمل، د ژوند کولو سبک او ټولنیز جوړښت ته وهڅوي چې دوی یې غواړي، دا ولې؟ ځکه چې دغه ډول اشخاص/ډلې د زغم له کلتور سره نه وي اشنا او د مخالف منلو فرهنګ نه پېژني. په حقیقت کې زغم د سولې، مینې، ګډ ژوند، پرمختګ، ټولنیز او فردي سکون، ټولنیز امن، ارزښتونو د بقا او په مجموع کې د انسانانو د سوکاله ژوند اساس دی. په کومه ټولنه کې چې زغم نه وي هلته کرکه، بدبیني، دښمني، تعصب، تبعیض، قانون ماتونه او ورانۍ وده کوي او د یو هر اړخیز تعبیر په توګه ویلای شو چې زغم یاني په هر حالت کې د بل چا ژوند او شخصیت ته ارزښت ورکول.

د نه زغم او تشدد په اړه وتلی پاکستانی لیکوال سکندر خان بلوچ لیکلي: د زغم نه شتون یو داسې ذهني حالت دی چې د هغه له مخې یو کس هر څه، هر انسان او هرې پیښې ته صرف له یوه اړخه ګوري او یوازې ځان پر سمه ګڼي چې دا حالت بالاخره وده کوي او په دې ناروغۍ اخته شخص د خپل ځان، خپلو عقایدو او نظریاتو خلاف هر مخالف کس پر باطله یا کافر ګڼي او قتل یې غوره ګام یا ثواب بولي.

سره له دې چې په فردي ژوند کې انسانان د ژوند له پیله د خپل فکر او سلوک پر اساس د زغم له مفهوم او مصداق سره اشنا وو او اوس هم ورځنه کار اخلي خو زغم د یوې ټولنیزې-فلسفي مقولې په توګه په اروپا کې د رنسانس تر دورې وروسته دود شو. په دې اړه یو عرب لیکوال ډاکټر حسن عزوزي لیکي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

" لقد ترجمت لفظة «Tolérance» عربيا إلى «التسامح»، ومع ذلك لابد من الإقرار بأن المفهوم يعتبر وليد حركة الإصلاح الديني الأوروبي، حيث نشأ عن تغير في الذهنية ناتج عن علاقة جديدة هي علاقة الاعتراف المتبادل بين مختلف القوى التي استمر صراعها خلال الحروب الدينية الأوروبية.

د انګليسي Tolérance په عربي کې په تسامح (زغم) ژباړل شوی. خو باید ومنو چې دا مقوله په اروپا کې د دیني سمون زېږنده ده او هغه مهال را وټوکېده چې د اروپا په دیني جګړو کې د مختلفو متخاصمو قواوو تر منځ نوې اړیکه ومنل شوه او ذهنیت تغییر وکړ."

نوموړی یو بل ځای د زغم یا تسامح په اړه کاږي:

" يسجل مفهوم التسامح حضوره في عمق التجربة الإنسانية من خلال مختلف الآداب الفكرية للأديان السماوية والوضعية على السواء. وقد عرفت الحضارات الإنسانية مفهوم التسامح كواحد من المفاهيم التي تندرج في إطار حقوق الإنسان مقابلا لمفاهيم العنف والتعصب واللاتسامح.

د اسماني او بشري ادیانو د بېلابېلو فکري ادابو له لارې د زغم مفهوم د انساني تجربې په عمق کې ځای لري او انساني ټولنې د بشري حقوقو په ډګر کې زغم د تشدد، تعصب او نه زغم د یوه مقابل مفهوم په توګه پېژني."

د ښاغلي عزوزي څرګندونو ته پام ویلای شو چې د زغم نه شتون په حقیقت کې د تشدد، تعصب او شخړو د رامنځته کېدو سبب ګرزي. اوس پوښتنه دا ده چې په یوه ټولنه کې زغم ولې له منځه ځي؟ یاني هغه کوم علتونه دي چې زغم له منځه وړي او څرنګه کولای شو چې د ژوند په مختلفو فکري، علمي، فرهنګي،مذهبي، ټولنیزو او سیاسي ډګرونو کې د زغم کلتور ته وده ورکړو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زغم د له منځه تلو عوامل: بې سوادي

نالوستي وګړي تر ډېره د زغم له تشې سره مخ وي، ځکه دوی د ژوند په چارو کې ډېر محدود فکر کوي او داسې انګېري چې کوم څه ده ته ښه ښکاري او یا یې دی کوي هغه باید نور هم ورسره ومني. له بلې خوا په نالوستې ټولنه کې د روزنې او پالنې داسې بنسټونه، مراکز او اشخاص نه وي چې خلکو ته د نړۍ په کچه د ګڼو افکارو، کړنو، دودونو، ارزښتونو او ډول-ډول فکري، مذهبي، سیاسي او ټولنیزو جوړښتونو په اړه معلومات ورکړي. په نالوستې ټولنه کې هر ډول مروج فکرونه، ارزښتونه، اخلاق، جوړښتونه او عملونه وروستي ګڼل کېږي او مفکوره دا وي چې له دې پرته بل هر ډول دود، عمل او فکر باید رد شي ځکه همدا حقیقت دی له دې پرته بل هیڅ حقیقت نه شته. که څوک زموږ د فکر، عمل او حاکم چاپېریال مخالفت کوي هغه په حقیقت کې زموږ د ښمن دی او باید له منځه یوړل شي. مطلب دا چې نالوستي وګړي په هر څه کې انحصاري فکر لري او د مخالف منلو له کلتور سره نه وي اشنا. همدا وجه ده چې په نالوستو ټولنو کې فکري، اخلاقي او عملي بدلون له سختو ننګونو سره مخ وي او یوازې هغه مهال امکان لري چې وګړي زده کړه وکړي، له نورې نړۍ سره اړیکه پیدا کړي او په دې پوه شي چې د ځمکې پر مخ ټول انسانان یو ډول نه دي بلکې د طبیعي تنوع تر څنګ یې فکرونه او عملونه هم جلا دي.

فقر

د انسانانو تر منځ ډېری شخړې اقتصادي جرړې لري. په یوه ټولنه کې د مادي سرچینو ناسم ویش او طبقاتي توپیر د کرکې او د ښمنۍ سبب ګرزي چې له کبله یې د یو-بل زغمل او منل له منځه ځي. د نړۍ په کچه د لویو او وړو جګړو او شخړو یوه غوښنه برخه د اقتصادي ګټو پر سر وه/ده چې په راتلونکې کې یې هم امکانات کم نه دي او موږ یې اوس هم شاهدان یو. سره له دې چې پلمې او بهانې به بیلې وي خو که سړی د مسایلو ژورو ته کوز شي نو بیا خبره د مادي امتیازاتو او مالي منابعو وي. فقر ځیلې ټولنه د خپلو اړتیاوو د پوره کولو لپاره په ډېره اسانۍ دې ته چمتو کېږي چې د بل په وړاندې ودرېږي او د یو بل چینل له خوا د ډېر عادي امتیاز په تر لاسه کولو په ټولنه کې شخړو، لانجو او تشدد ته لمن ووهي. زموږ په هیواد کې له څو لسیزو روان تاوتریخوالي او تشدد هم تر ډېره له فقر او بیوزلۍ سره تړاو لري ځکه افغانان تر اوسه ملي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګټو ته ژمن نه دي او د خپلو ډېرو لومړنيو اړتياوو د نه پوره کېدو له کبله لا هم د دوی په ذهن کې ملت، هيواد او ملي ګټې ځای نه لري او په ارزښت يې نه پوهېږي. د همدې مادي اړتيا له کبله يې ګټې غرضي او مرضي کړي، د خپلو ناولو موخو لپاره کله د ملي او کله هم د مذهبي مقولو په نوم د هيواد، ملت او بشريت پر ضد کاروي چې له کبله يې کرکه، نفرت، دښمني، تشدد او ډول-ډول تعصبونه وده کوي، مذهبي، فرهنګي او سياسي زغم له منځه ځي او په ټولنه کې د خشونت او افراطيت مقولې، کليشه يي فکرونه، له کرکې ډک زړونه او افراطيت ډېرېږي. په حقيقت کې د مالي منابعو او اړتياوو د پوره کولو پر سر شخړې د زغم په له منځه وړلو انسانان قتل، جرم او جنايت ته هڅوي چې بيا ناروا ګټې او نامشروع اقتصاد په يو عادت بدلېږي چې له منځه وړل يې ډېر کار غواړي.

د روزنې او ښوونې ناسم چاپيريال

کله چې د يوې ټولنې/هيواد روزنيز سيستم معياري او پر بشري اصولو برابر نه وي نو له هغه ځايه ټولنې ته وړاندې کېدونکي کسان هم د نه زغم او کرکې په ناروغۍ اخته کېږي. د ځينو ټولنو بېلابېل فکري جريانونه، ټولنيز جوړښتونه او سياسي بهيرونه داسې وي چې د خپل اغېز په ساحه کې د نورو پر خلاف کرکه او نفرت شيندي، د خپل نفوذ په ذهني او عيني ساحه کې هڅه کوي چې د خشونت، تنګ نظرۍ او مختلفو تعصبونو تخمونه وکري او له دې لارې خپلو موخو ته ورسېږي. د دوی روزنيز او ښوونيز بنسټونه او مرکزونه د بشري منطقي اصولو پر ځای ځانګړي قومي، سمتي، ژبني او مذهبي نفرتونه پالي. په دغسې روزنيز او ښوونيز چاپيريال کې تربيه شوي افراد هم زغم نه لري او د مخالف منلو له فرهنګ څخه په شعوري ډول کرکه کوي، ځکه دوی ته له نورو څخه کرکه د يوه رښتيني حقيقت په توګه ورښودل شوې وي او نه پالل يې ورته جرم يا د خپلو ګټو بايلل ښکاري.

د کرکې او نه زغم خپرولو له دې ميتود څخه تر ډېره د وروسته پاتو ټولنو فکري، قومي او مذهبي بهيرونه کار اخلي او خپلو کسانو ته داسې تلقين ورکوي چې د فکر او نژاد له ځانګړې دايرې بهر هيڅوک باېد ونه زغمي. که يې توان وي، هغه دې له منځه يوسي او که يې د له منځه وړلو توان نه لري نو پر خلاف دې يې د کرکې تبليغ وکړي چې دغه ډول ذهنيت په ټولنو کې سوله، مينه، ارام ژوند او له فکري، قومي، ژبنيو او جغرافيي توپيرونو سره-سره د ګډ ژوند

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنګ ته زیان رسوي چي بالاخره یو پراخ بشري ناورین رامنځته کوي او د شخړو یو نه ختمېدونکی بهیر پیلېږي. په دې برخه کې د کور چاپیریال هم داخلولای شو ځکه کورنی چاپیریال هم د وګړو د تربیې او روزنې یو ډېر بنسټیز سیستم دی. په ځینو کورنیو کې د روزنې او پالنې طریقه پر خشونت، وهلو، ټټلو او د ماشومانو د مشروع اړتیاوو پر نه پوره کولو ولاړه وي چي په همدغه چاپیریال کي روزل شوي کسان د کرکې، حقارت او تشدد له ذهنیت سره ټولنې ته ورځي او د نه زغم په سخت رواني حالت اخته وي.

قومي، مذهبي او جنسي توپیرونه او تعصبات

د ځانګړي نژاد، مذهب او جنس پر اساس د امتیازاتو تر لاسه کولو فکر هم د نه زغم لامل ګرزي چي هر یو یې پر خپل ځای د زغم، مینې، له نظري اختلاف سره-سره د ګډ ژوند فرهنګ او د بل منلو دود ته نه جبیره کیدونکی زیان اړوي. د نړۍ په تاریخ کې د مذهب او نژاد پر بنسټ بې شمېره جګړې شوي دي او لا هم دوام لري. جنسي یا صنفي تبعیض هم په انساني ټولنه کي زغم یا برداشت له منځه وړي او یو ځانګړی صنف د ژوند په ټولو چارو کي خپل برلاسی یو منل شوی حق ګڼي. د ښځو په وړاندي د تاوتریخوالي بېلابېل ډولونه له همدغسي فکر څخه سرچینه اخلي او علت یې دا دی چي په نر واکه ټولنه کي نارینه ځانونه د ښځو د شخصیت مالکان ګڼي او داسي انګېري چي ښځه یو محکوم موجود دی چي تل باید د نارینه اطاعت وکړي، د هغه په خدمت کي وي او نران چي ورته کومه لار ټاکي پر هغه ولاړه شي. پر همدې اساس چي کله یو شمېر میرمنې غواړي دغه حالت له منځه یوسي، یا خپل بشري حق وغواړي او یا د تېروتنې له مخې د نارینه د خوښې مخالفت وکړي نو نران تاوتریخوالی ته لاس اچوي، ښځې ډبوي، ترټي او ان وژني چي دغه ډول ذهنیت هم ممکن د ځینو مذهبي تعبیرونو او فرهنګي ادبیاتو کي ریښه ولري.

له بده مرغه زموږ مروج مذهبي ادبیات او فرهنګ په مستقیم او غیر مستقم ډول مذهبي او نژادي توپیرونه او تعصبونو ته لمن وهي او خلکو ته داسي ذهنیت ورکوي چي دغه ډول توپیرونه او تعصبونه پالل زموږ په ګټه دي او یا د مذهب غوښتنه ده. جنسي تبعیض هم له یادو دوو سرچینو الهام اخلي او په دغسي چاپیریال کي اوسېدونکي کسان پر دې تبعیض پوخ باور لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوږده جګړه

که څه هم جګړه په خپله د نه زغم له امله رامنځته کېږي خو په کومه ټولنه کې چې اوږدې جګړې دوام وکړي هلته د کرکې، مختلفو تعصبونو، تشدد او خشونت داسې فضا او ذهنیت رامنځته کېږي چې د زغم، برداشت، بل منلو او مخالف نظر د تحمل ټول امکانات له منځه وړي او د دغسې جنګ ځپلو ټولنو وګړي دومره تونده وي چې د خپل مخالف قتل، ترټل، وهل او ځورول ورته ډېر اسانه او ساده کار ښکاري بلکې قتل او خشونت په یو عام فرهنګ بدل شي. جګړه چې د هرې موخې لپاره وي نو پر پراخو مادي زیانونو سربېره د انسان پر ذهن او روان داسې اغېز کوي چې د تسامح او زغم له دایرې یې د وحشت او دهشت نړۍ ته بیایي او د مخالفت د منلو فرهنګ سخت ځپي.

وچ طبعي محیط

طبیعي محیط هم تر یوه حده د نه زغم په دودولو کې رول لري. د کومو هیوادونو طبعي اقلیم چې مناسبه هوا او شین محیط لري د هغو ځایونو خلک تر ډېره نرم، خندان، خوشاله او د نورو زغمونکي وي. مګر په کومو هیوادونو کې چې طبیعي محیط وچ، سپېره، ښوی ډاګ، بې ځنګله ډبرین غرونه وي او د ژوند لپاره طبیعي مناسب زرغون چاپېریال ونه لري، د هغو هیوادونو او سیدونکي سخت مزاج لري، تونده وي او مخالفت نه شي زغملای.

د زغم دودولو لارې چارې: کورنۍ

تر هر څه لومړی باید د یوې کورنۍ مشران خپلو ماشومانو ته د صبر، زغم او حوصلې روزنه ورکړي، تر خپل منځ چې د چارو په ترسره کولو کې تفاهم، حوصله او همغږي ولري، د یو-بل نظر او شخصیت ته احترام وکړي، د ستونزو پر مهال خشونت ونه کړي او یوازې په خبرو یې حل کړي. همدارنګه د هر چا شخصیت ته په درنه سترګه وګوري. د ماشومانو د ویرولو، ډبولو، تحقیر او محرومیت کلتور پای ته ورسوي، د هغوی مشروع او منطقي اړتیاوې پوره کړي، پوښتنو ته یې په مینه ځواب ووایي او د محبت و صمیمت په فضا کې یې لوی کړي. د نه زغم ذهنیت د کورنۍ له ناسم چاپېریال سره ډېره ژوره اړیکه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښوونې او روزنې معیاري کول

پر معیاري اصولو برابر ښوونیز او روزنیز سیستم کولای شي چې د زغم په ترویج کې د پام وړ مرسته وکړي. په کومو هیوادونو کې چې د ښوونې او روزنې سیستم پر منطقي او بشري اصولو برابر دی هلته د رنګ، نژاد، مذهب، سمت او ژبې په نوم کرکه او تعصب ډېر کم دی او په ملي مسایلو کې چندان رول نه شي لوبولای مګر د دې برعکس چې د کوم هیواد د ښوونې او روزنې سیستم کمزوری وي او زده کوونکو ته پراخ بشري لید نه شي ورکولای هلته بیا تر مختلفو نومونو لاندې تشدد، افرطیت او سخت دریځي وده کوي، زغم له منځه ځي او د مخالف د ملنو کلتور خپل ځای د ښمنیو ته خوشي کوي.

د مذهبي نصاب اصلاح

د نړۍ په ډېرې مذهبونو کې تر یوه حده د کرکې او خشونت موارد موندل کېدای شي چې یا د هغو په متن کې وي او یا د ناسم برداشت له کبله وي. سره له دې چې اسلام د سولې، امن او انساني اخوت دین دی مګر له بده مرغه دا مهال په ټوله نړۍ کې له ترورېزم، کرکې، خشونت او د نورو مذهبونو له نه زغم سره تړلی بلل کېږي. علت یې په نړۍ کې د مسلمانانو چلند او کړنې دي چې دا څو پیړۍ یې نوري نړۍ ته له وحشت او ترهګرۍ پرته بل څه نه دي وړاندې کړي. بدمرغي لا دا ده چې مسلمانان په خپل منځ کې په سختو کرکو او شخړو اخته دي. په مجموع کې اسلامي نړۍ د نه زغم او تشدد په یوه پراخه ساري ناروغي اخته ده چې ورځ تر بلې ډېرېږي او په ډول-ډول بڼو ځان څرګندوي. له همدې امله باید د اسلامي نړۍ ویښ او مخکښ پوهان او دینداران د دې حالت د مخنیوي لپاره جدي ګامونه واخلي. د خواشینۍ ځای دا دی چې د اسلامي نړۍ په لرو برکې تدریسیدونکي مذهبي اثار په داسي روحیه لیکل شوي چې نړۍ ته په مطلق ډول د حق او باطل یا مسلمان او کافر په سترګه ګوري چې دې ذهنیت خورا لوی ناورین رامنځته کړی دی. همدا اوس هم د اسلامي نړۍ د شخړو لویه برخه همدا مذهبي فکر دی چې د مسلمانانو په مذهبي ښوونیزو مرکزونو، مذهبي فکر، کلامي او فقهي بحثونو کې تلقینېږي. د اسلامي نړۍ د مذهبي سرچینو په مختلفو ساحو کې د زغم، حوصلې او نورو فکرونو او مذهبونو د زغم مفکوره یا بیخي نه شته او یا ډېره کمه ده. په داسي حال کې چې د اسلام ستر استازی وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

المسلم من سلم الناس من لسانه ويده. (مسند امام احمد)

مسلمان هغه دی چي نور خلک يې له ژبې او لاس څخه خوندي وي.

دا ډول څرګندوني نو په قران کريم او نبوي احاديثو کي بېخي ډيري دي، مګر له بده مرغه د نن ورځي مسلمان د غسي لارښوونو ته شا کړې او د خپلو سياسي، نظامي او فکري ماتو له کبله د نورو په وړاندي د کرکې په داسي ناروغۍ اخته دی چي که اصلاح نه شي نو ممکن د اسلام دين د خپلې بقا په ساحه کي له لويي ننګوني سره مخ شي. لنډه دا چي د اسلامي نړۍ په کچه د مذهبي سوچ خورا ژور ريفورم ته اړتيا ده.

د مذهبي زغم په اړه وتلی مذهبي سکالر مولانا وحيد الدين خان ليکي:

"د قرآن کريم په ۸ سورت کي راغلي دي چي: وَاصْبِرُواْ إِنَّ اللّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ (الانفال: ۴۶) (زغم وکړئ ځکه الله له صابرينو سره دی).

د يو روايت له مخي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي: واعلم أن فـــي الصبر على ما تكره خيرا كثيرا وان النصر مع الصبر وأن الفـــرج مـــع الكرب وان مع العسر يســـرا (مسند احمد، الجزء ۳۰۷/۱) (پوه شئ چي پر ناخوښه شي زغم ستاسي لپاره لويه ښېګڼه ده او برياليتوب له زغم سره مل وي او ابادي له تکليف سره).

اکثره خلک چي کله له ستونزمنو حالاتو يا يوې ترخې تجربې سره مخ شي نو د وارخطايۍ له مخي د تشدد ښکار شي، خو دا ډول عکس العمل له فطرت څخه د ناخبرۍ پايله ده. حقيقت دا دی چي د فطرت قانون تل له حقپلوو سره مل وي. حقپلوی فرد يا ډله که له عجلې څخه کار وانخلي او د زغم لمن ونيسي، خامخا يې برياليتوب په برخه کيږي.

ډيری وختونه ناکامي د هغو خلکو په برخه وي چي له عجلې څخه کار اخلي او تر وخت وړاندي په توند اقدام لاس پوري کوي. برعکس کوم کسان چي د تحمل لار خپلوي د هغوی لپاره تل داسي اسباب منځته راځي چي د برياليتوب پوړو ته يې رسوي."

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسنۍ

د زغم او ډول-ډول فکرونو، دینونو، فرهنګونو او جوړښتونو په منلو کې رسنۍ هم ډېر ښه رول لوبولای شي ځکه رسنۍ د معاصر جهان په ذهن جوړونه او عامه نظر بدلونه کې خورا مهم رول لري. که رسنۍ په سم ډول مدیریت شي نو موږ په اسانۍ کولای شو د کرکې مخه ونیسو او مذهبي، سیاسي او فرهنګي زغم دود کړو. رسنۍ د ذهنیت په جوړونه کې ډېر جوت رول لري چې باید مثبتې کارونې ته ډېر پام وشي ځکه رسنۍ سرچپه هم کارېدای شي چې په دې صورت کې کرکې، تعصب او تبعیض په لمن وهلو به لوی سرخوږی جوړ کړي. اړتیا دا ده چې د رسنیو له رول څخه مثبته ګټه واخیستل شي او د کرکې پر ځای د زغم، مینې او سولې دودولو لپاره استخدام شي. په دې برخه کې به یو مثبت ګام دا هم وي چې بېلابېلې ډغیزې او انځوریزې رسنۍ د مختلفو فکرونو کسان راوغواړي او په مخامخ بحثونو کې هر یوه ته د خپل فکر د بیان فرصت برابر کړي. په تېره د غه ډول بحثونه د مذهبي نظریاتو په برخه کې ډېره ګټه درلودای شي ځکه زموږ خلک تر اوسه په مذهبي ساحه کې یوازې له یوه فکر سره اشنا دي، مخالف نظریې هیڅ نه اورېدلې او نه ورته اجازه ورکړل شوې ده. د مختلفو سیاسي، فکري او مذهبي نظریاتو رابرسېره کېدل به خلک د اختلاف او یو-بل د زغم له فرهنګ سره اشنا کړي.

حکومت

حکومت د یوې ټولنې سیاسي رهبرۍ پر غاړه لري او د هر هغه څه د مخنیوي مسؤول دی چې ټولنیز نظم او د سپیلن ته زیان رسوي، امنیت ګواښي او شخړې پیدا کوي. له همدې کبله د زغم او د فکري، عقیدوي، سیاسي او فرهنګي تنوع په چاپېریال کې د وګړو ترمنځ د ګډ ژوند د روحیې پیاوړي کول د حکومت مهمه او اساسي دنده ده. که حکومت دا کار ونه کړي نو له یوې خوا به یې مشروعیت له منځه ولاړ شي او له بلې خوا به ورو-ورو خپل وجود له لاسه ورکړي او بالاخره به ټولنه په انارشي اخته شي. حکومت کولای شي ټول هغه موارد ختم کړي چې تر بېلابېلو عنوانونو لاندې کرکه خپروي او زغم له منځه وړي ځکه حکومت هم مسؤولیت لري او هم امکانات.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library